

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

DIANA ANDREJEVA

LIETUVOS VISUOMENĖS FINANSINIS
IŠPRUSIMAS BEI LŪKESČIAI
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
doc. dr. M. Strumskis

VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

LIETUVOS VISUOMENĖS FINANSINIS
IŠPRUSIMAS BEI LŪKESČIAI
Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N30005

Vadovas

doc. dr. M. Strumskis

2014 04

Recenzentas

Atliko
FVmis0-02 gr. stud.

D. Andrejeva

2014 04

2014 04

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS	8
1. FINANSŲ SAMPRATA	10
1.1. Finansų kilmė ir sąvoka.....	10
1.2. Finansų sistema	15
2. VISUOMENĖS FINANSINIS IŠPRUSIMAS	20
2.1. Asmeniniai finansai ir jų valdymas visuomenės finansinio išprusimo kontekste	20
2.2. Visuomenės finansinio išprusimo sąvoka	23
2.3. Visuomenės finansinio išprusimo svarba ir jo kėlimo nauda.....	33
3. UŽSIENIO ŠALIŲ VISUOMENĖS FINANSINIO IŠPRUSIMO TYRIMAI IR PATIRTIS BEI LIETUVOS DABARTIS.....	36
3.1. Užsienio šalių tyrimai, išvados ir finansinio išprusimo kėlimo būdai	36
3.2. Lietuvos žingsniai visuomenės finansinio išprusimo link.....	42
4. LIETUVOS VISUOMENĖS FINANSINIO IŠPRUSIMO IR TURIMŲ LŪKESČIŲ SITUACIJOS EMPIRINIS TYRIMAS.....	53
4.1. Tyrimo metodologija.....	53
4.2. Tyrimo duomenų analizė.....	54
IŠVADOS.....	72
PASIŪLYMAI	75
LITERATŪRA.....	77
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	82
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	84
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	86
PRIEDAI	88

PRIEDAI

1 priedas. 3 baziniai klausimai finansinio išprusimo lygiui nustatyti pagal Lusardi ir Mitchell.....	89
2 priedas. EBPO išskirti 8 klausimai iš žinių srities.....	90
3 priedas. Požiūrio ir turimų nuostatų klausimai.....	91
4 priedas. Finansinės elgsenos rezultatai pagal šalis.....	92
5 priedas. Finansinio išprusimo rezultatai pagal šalis ir 3 klausimų grupes – žinios, elgsena, požiūris ir nuostatos.....	93
6 priedas. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (gyvenimo ciklo) auditorijas.....	94
7 priedas. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (specifines) auditorijas.....	95
8 priedas. Tyrimo anketa.....	96
9 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes ir Respondentų pasiskirstymas pagal vyrus ir moteris.....	101
10 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimo pakraipą (finansinis/ nefinansinis).....	102
11 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo pobūdį ir Respondentų pasiskirstymas pagal miestus.....	103
12 priedas. Respondentų vidutinės mėnesio pajamos ir Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį, kad pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti.....	104
13 priedas. Respondentų nuomonė, nuo ko priklauso žmogaus finansinis išprusimas.....	105
14 priedas. Respondentų nuomonė, ar investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų ir Respondentų pasiskirstymas pagal norą pakelti savo finansinį išprusimą.....	106
15 priedas. Respondentų atsakymai į klausimą, ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalis atidedama ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms ir Respondentų atsakymai į klausimą, kas yra racionalus pinigų valdymas.....	107
16 priedas. Dalis respondentų atsakymų į klausimą apie kaupimą senatvės pensijai privačiame pensijų fonde (pasirinktos pakopos ir pasirinkimo argumentai).....	108
17 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal elgseną, netikėtai gavus neplanuotą pinigų sumą ir Respondentų pasiskirstymas pagal laikotarpį, kurį galima gyventi iš turimų pinigų, neuždirbant daugiau nei lito.....	109
18 priedas. Dalis respondentų pasiūlymų, kaip pakelti Lietuvos visuomenės finansinį išprusimą.....	110
19 priedas. Respondentų pasiskirstymas pagal pasitenkinimą savo finansine padėtimi ir Respondentų pasiskirstymas pagal biudžeto dalį, skiriamą ilgalaikiams išpareigojimams.....	111

LENTELĖS

- 1 lentelė. Dalis respondentų atsakymų į klausimą apie kaupimą senatvės pensijai privačiame pensijų fonde (pasirinktos pakopos ir pasirinkimo argumentai)..... 108
- 2 lentelė. Dalis respondentų pasiūlymų, kaip pakelti Lietuvos visuomenės finansinį išprusimą.... 110

PAVEIKSLAI

1 pav. Finansų esmės funkcinis paveikslas	11
2 pav. Lietuvos finansų sistema.....	16
3 pav. Valstybės finansų sistema.....	17
4 pav. Visuomenės finansinio išprusimo sąvoka.....	24
5 pav. Finansinis išprusimas pagal David L. Remund	27
6 pav. Finansinio išprusimo koncepcija	28
7 pav. Finansinio išprusimo, žinių, išsilavinimo, finansinės elgsenos ir finansinės gerovės tarpusavio ryšiai.....	29
8 pav. Šalių grupės pagal surinktus finansinio išprusimo balus.....	39
9 pav. Finansinio švietimo informacijos pateikimo kanalai	45
10 pav. 2012 – 2016 metų Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo etapai.....	47
26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto sudarymą.....	57
28 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal planuojamų pajamų struktūrą pensinio amžiaus metu..	58
29 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal finansinės gerovės pasiekimo laikotarpį	59
31 pav. Respondentų finansinių paslaugų sutarčių pasirašymo elgsena	61
36 pav. Respondentų (ne)žinojimas apie 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimą	64
36 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal valstybės švietimo finansavimo vertinimą	65
37 pav. Respondentų (ne)žinojimas apie tinklapį.....	66
38 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal savo finansinio išprusimo vertinimą (nurodant savo finansinio išprusimo laiptelį)	67
41 pav. Respondentų (ne)sutikimas mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas	69
11 pav. 3 baziniai klausimai finansinio išprusimo lygiui nustatyti pagal Lusardi ir Mitchell	89
12 pav. EBPO išskirti 8 klausimai iš žinių srities.....	90
13 pav. Požiūrio ir turimų nuostatų klausimai.....	91
14 pav. Finansinės elgsenos rezultatai pagal šalis.....	92
15 pav. Finansinio išprusimo rezultatai pagal šalis ir 3 klausimų grupes – žinios, elgsena, požiūris ir nuostatos	93
16 pav. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (gyvenimo ciklo) auditorijas.....	94
17 pav. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (specifines) auditorijas.....	95
18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes	101

19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vyrus ir moteris	101
20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą	102
21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimo pakraipą (finansinis/ nefinansinis)	102
22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo pobūdį	103
23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal miestus	103
23 pav. Respondentų vidutinės mėnesio pajamos	104
24 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį, kad pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti ..	104
25 pav. Respondentų nuomonė, nuo ko priklauso žmogaus finansinis išprusimas	105
27 pav. Respondentų nuomonė, ar investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų	106
30 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal norą pakelti savo finansinį išprusimą	106
32 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalis atidedama ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms	107
33 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, kas yra racionalus pinigų valdymas	107
34 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal elgseną, netikėtai gavus neplanuotą pinigų sumą	109
35 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal laikotarpį, kurį galima gyventi iš turimų pinigų, neuždirbant daugiau nei lito	109
39 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pasitenkinimą savo finansine padėtimi	111
40 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal biudžeto dalį, skiriamą ilgalaikiams įsipareigojimams	111

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Šiuolaikiniame pasaulyje visuomenei tenka priimti vis svarbesnius finansinius sprendimus – taupymas, investavimas, pensijos kaupimas, gyvybės ir turto draudimai, kitų panašių finansinių paslaugų pasirinkimas, vertinimas bei įsigijimas. Finansiniai sprendimai tampa vis svarbesni, tuo pačiu dažniausiai ir painesni, o tam tikro sprendimo priėmimas bei rezultatai mums parodo individo, visuomenės finansinio išprusimo lygį. Pastaruoju metu, ypač po kelių bankų ir kredito unijų griūčių, Lietuvos visuomenė abejoja bet kokiais finansinių paslaugų pasiūlymais ir sprendimais. Vyrauja nepasitikėjimas ir skeptiškas požiūris į finansines institucijas, lengvai tampama finansinių machinacijų, sukčiavimų ir piktnaudžiavimų aukomis. Žmogus priimant finansinius sprendimus susiduria su ribotomis pasirinkimo galimybėmis dėl išprusimo stokos, sprendimai priimami drastiškai, neįvertinama rizika ir pasekmės. Visą tai sąlygoja nepakankamas finansinis išprusimas, o kartais net ir pilnas finansinis neišprusimas. Aukštesnio lygio finansinis išprusimas leistų visuomenei efektyviai valdyti savo finansus, suvokti kaip veikia finansų sistema, priimti tinkamus sprendimus, siekti ir artėti prie finansinės gerovės. Būtent dėl aukščiau įvardintų priežasčių ir aplinkybių visuomenės finansinio išprusimo klausimas turi būti keliamas Lietuvoje vis dažniau ir garsiau.

Tyrimo problema. Visuomenės finansinio išprusimo klausimas paskutiniu metu yra aktyviai gvildinamas užsienio šalyse ir tarptautinių organizacijų lygmenyje (Miller M. et. al., 2009), tačiau Lietuvoje pasigendama aktyvių visuomenės finansinio išprusimo diskusijų ir finansinio išprusimo kėlimo priemonių įgyvendinimo. Tarp kitko visuomenei tenka išgirsti apie atliktą vieną ar kitą tyrimą, sukurtą koncepciją, atskiros institucijos iniciatyvas ugdant visuomenę finansiniais klausimais. Nėra aišku, koks atskirų institucijų veiksmų tikslas, tyrimų išvadų ir rekomendacijų tolimesnis vystymas, ar tai vienkartinės akcijos, ar tęstinis procesas siekiant konkretaus ir vieningo tikslo. Kiekvienas Lietuvos visuomenės narys turi savo individualių poreikių ir finansinių lūkesčių, kurie lemia finansinių sprendimų priėmimą (tam tikrus veiksmus arba neveikimą), o sprendimo priėmimo tinkamumas bei efektyvumas priklauso nuo turimo finansinio išprusimo lygio. Nepakankamas finansinis išprusimas nulemia netinkamus sprendimus ir atitinkamai turimų lūkesčių nepateisinimą. Neskiriant papildomo dėmesio visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimui, visuomenės „kelias“ į finansinę gerovę bus „sudėtingas ir duobėtas“, žmonės dėl išprusimo stokos negalės parinkti tinkamų ir lūkesčius pateisinančių sprendimų.

Tyrimo objektas – Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas ir lūkesčiai.

Tyrimo tikslas – apžvelgti Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją bei pateikti pasiūlymus, kaip kelti visuomenės finansinio išprusimo lygį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Siekiant tinkamai atskleisti visuomenės finansinio išprusimo sampratą, pateikti finansų ir jos sistemos sampratas.
2. Atskleisti visuomenės finansinio išprusimo sampratą ir nustatyti finansinio išprusimo (jo kėlimo) svarbą.
3. Apžvelgti užsienio šalių patirtį bei nustatyti atliktus veiksmus keliant visuomenės finansinį išprusimą Lietuvoje.
4. Atlikti Lietuvos visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimą, nustatant finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją.

Tyrimo metodai. Šiame darbe naudojami tokie metodai, kaip mokslinės literatūros ir publikacijų analizės metodas, dokumentų analizės metodas, statistinių duomenų, anketavimo ir empirinio tyrimo duomenų analizės metodai, grafinis duomenų atvaizdavimas. Taip pat naudojami lyginamosios analizės, sisteminimo ir apibendrinimo metodai, kurie padėjo palyginti, susisteminti bei apibendrinti apžvelgtą literatūrą, dokumentus ir tyrimo rezultatus, pateikti darbo išvadas bei rekomendacijas.

Darbo struktūra ir apimtis. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus ir uždavinius, atitinkamai apgalvota ir darbo struktūra. Darbas sudarytas iš keturių pagrindinių dalių. Pirmoje darbo dalyje, teoriniu aspektu nagrinėjamos finansų ir jos sistemos sampratos bei funkcijos. Antroje dalyje pateikiama visuomenės finansinio išprusimo samprata, išskiriami pagrindiniai finansinio išprusimo elementai ir identifikuojama finansinio išprusimo kėlimo svarba. Trečioje dalyje apžvelgiama užsienio šalių patirtis nustatant ir keliant visuomenės finansinį išprusimą, ir aptariami Lietuvos atlikti veiksmai, keliant visuomenės finansinį išprusimą. Ketvirtoje dalyje pateikiami atlikto visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo rezultatai, nagrinėjama finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacija.

Darbą sudaro įvadas, 4 pagrindinės dalys, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, 19 priedų. Darbo apimtis – 87 psl. (be priedų). Panaudoti 63 literatūros šaltiniai.

1. FINANSŲ SAMPRATA

1.1. Finansų kilmė ir sąvoka

Finansai, jų kilmė, poreikis, vaidmuo, paskirtis ir funkcijos, svarba ir įtaka kiekvieno žmogaus gyvenimui yra diskusijų objektai tiek šių sričių specialistų, tiek eilinių Lietuvos, ir ne tik, žmonių. Siekiant išsiaiškinti, kas yra visuomenės finansinis išprusimas, būtina pateikti ir pačių finansų sąvoką.

Kas yra finansai ir iš kur jie kilo yra nagrinėjama daugelių mokslininkų. Paprastai žmonėms finansai asocijuojasi tik su pinigais ir nedažnas susimąsto apie finansų, kaip sąvokos (termino), kilmę.

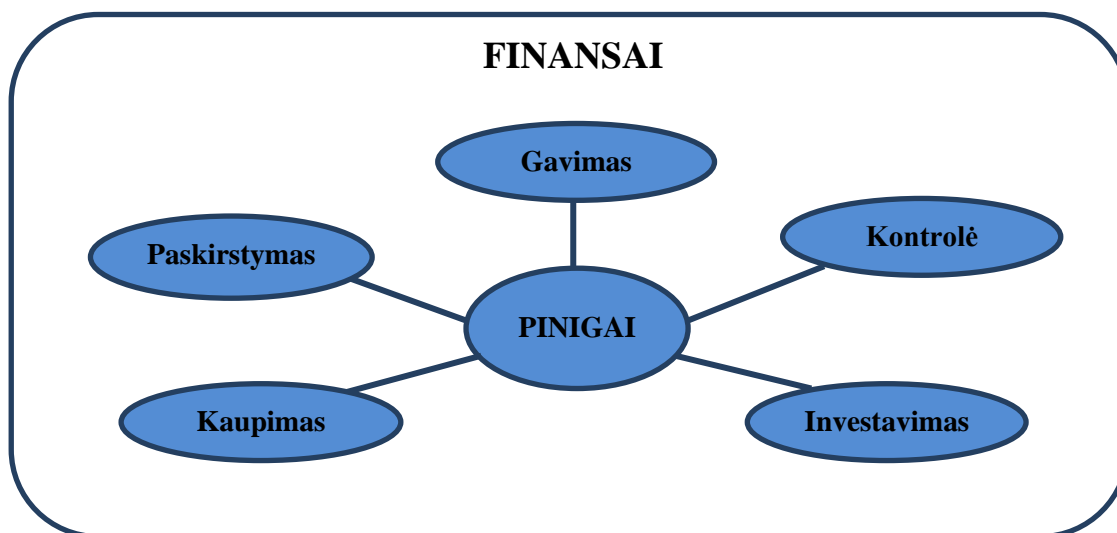
Žodžio „finansai“ kilmė nėra vienareikšmiška ir visiškai aiški. Mokslininkų nuomonės dėl finansų kilmės skiriasi. Buškevičiūtė (2006) teigia, kad žodžio „finansai“ kilmę galime sieti su senovinio anglų žodžio „fine“, kuris reiškia piniginę bausmę, baudą, arba galime žodį „finansai“ sieti su senoviniais vokiečių žodžiais „fein, finding, finden, finte“, reiškiantys – gudrus, suktas, sukčiauti, suktybė. Kazlauskienė (2012) nurodo, jog etimologiškai terminą „finansai“ galima kildinti iš graikiško žodžio „financia“, kuris reiškia grynuosius pinigus, pajamas, ir buvo pradėtas naudoti XIII – XV a. Italijoje. Mokslininkės teigimu, po kelių amžių terminą „finansai“ Europos valstybėse pradėta sieti su piniginių santykių sistema, piniginių išteklių valstybėje mobilizavimu valstybės politinėms ir ekonominėms funkcijoms įgyvendinti.

Tarptautiniame žodžių žodyne skiriami šie finansų apibūdinimai – „1) lėšų, priklausančių įmonei arba valstybei, visuma; 2) įmonės, valstybės lėšų sudarymo, paskirstymo ir panaudojimo sistema“ (Kaulakienė, 2013, p. 259). Panašiai finansus apibūdina Buckiūnienė ir kt. (2003). Šie mokslininkai teigia, kad finansus galima įvardinti kaip sistemą ekonominių santykių kiekvienoje valstybėje, o šių santykių turinys yra centralizuotų ir decentralizuotų piniginių lėšų fondų sudarymas ir panaudojimas.

Konstruktiviai, aiškiai ir tinkamai pateikiamas Smalensko (2007) atsakymas į klausimą, kas yra finansai. Jo teigimu, finansai tai „visuma objektyviai sąlygojamų piniginių santykių, kylančių iš išplėstinės reprodukcijos paskirstymo stadijos, turinčių vertinę išraiškos formą, paskirstomąjį pobūdį, finansinį atributą, gali materializuoti piniginius santykius į finansinius išteklius, siekiant geriau patenkinti minimalius ir maksimalius valstybės, tautos, atitinkami ir jos ūkio subjektų poreikius“ (p. 7). Smalenskas (2007) pabrėžia, jog finansai yra pinigų paskirstymo instrumentas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aukščiau įvardintame Smalensko finansų apibrėžime yra išskiriamas siekis geriau patenkinti minimalius ir maksimalius valstybės bei tautos, atitinkamai ir jos ūkio

subjektų poreikius. Mūsų nuomone, minėtas išskyrimas svarbus, kadangi yra būtina žinoti dėl ko siekiama atlikti vienokius ar kitokius veiksmus, koks bus tų veiksmų rezultatas.

Černius (2011) pažymi, kad termino „finansai“ atsiradimą turėtume sieti su valstybės atsiradimu ir stiprėjimu, juolab, kad prancūzų finansų apibrėžimas buvo įvardijamas kaip pinigai arba pajamos karaliaus išdui, kas skiriasi nuo šiandienos pateikiamo ir galimo finansų apibrėžimo. Terminas „finansai“ prasmė išsiplėtė. Černiaus nuomone, su ja sutinkame ir mes, Lietuvių enciklopedijoje įvardijamas tinkamas finansų apibrėžimas – mokėjimo priemonių parūpinimo menas. Tačiau šis apibrėžimas mums neparodo konkrečių veiksmų, priemonių ir galutinio tikslo. Tuo tarpu Černius (2011) pateikia aiškų, konstruktyvų bei apibendrintą finansų apibrėžimą, kuris atskleidžia tiek finansų atliekamas funkcijas, tiek pačių finansų esmę: finansai – tai pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistema (visuma). Šį apibrėžimą puikiai vaizdžiai paaikškina sudarytas finansų apibrėžimo paveikslas. Pagal žemiau pateiktą paveikslą viena iš pagrindinių finansų funkcijų yra pinigų gavimas. Jis (pinigų gavimas) priklauso nuo to, ar kalbame apie viešuosius finansus, ar kalbame apie asmeninius finansus, ar įmonės finansus.

Šaltinis: Černius, 2011, p. 13

1 pav. Finansų esmės funkcinis paveikslas

Viešuosiuose finansuose pinigų gavimas yra biudžeto įplaukos, įmonių finansuose pinigų gavimas reiškia pajamų uždirbimą ir jų pavertimą pinigais, o asmeniniuose finansuose tai tiesioginis pinigų gavimas (Černius, 2011) arba galime jį pavadinti ir uždarbiu.

Buškevičiūtės (2006) pateikiamas apibendrintas finansų apibrėžimas yra panašus, bet ne toks aiškus – finansai yra sistema piniginių santykių, susidarančių kuriant bei paskirstant ar vartojant nacionalinį produktą ir jų pagrindu sukuriant finansinius išteklius, reikalingus įvairiems krašto poreikiams tenkinti. Mokslininkės pateikiamas finansų apibrėžimas yra labiau siejamas su viešaisiais finansais, todėl jį nagrinėjant reikalingos gilesnės įžvalgos.

Nagrinėjant finansų apibrėžimą svarbu pažymėti ir sutikti su Kazlauskienės (2012) teiginiu, jog finansai nelygūs (nėra tapatūs) pinigams. Tai pažymi ir Aleknevičienė (2005), nurodydama, jog finansai nuo pinigų skiriasi tiek turiniu, tiek atliekamomis funkcijomis. Pinigai tai visuotinis ekvivalentas, priemonė, kuria galima atsiskaityti už prekes ir paslaugas, taip pat tai kaupimo priemonė, atsiradusi anksčiau nei finansai. Galime dar papildomai pažymėti, kad pinigai gali būti įvardijami kaip mainų ir (ar) vertinimo priemonė.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad Levišauskaitė ir Rūškys (2003) teigia, jog finansinių santykių esmė – gamybiniai santykiai. Finansai kaip ekonominė kategorija egzistuoja būtent todėl, kad yra susiję su gamybiniais (ekonominiais) santykiais. Pasak mokslininkų Levišauskaitės ir Rūškio (2003) finansai – tai „piniginiai santykiai, atsirandantys bendrojo nacionalinio produkto vertės ir dalies nacionalinių pajamų paskirstymo ir perskirstymo procese, kurių tikslas – ekonominių subjektų ir valstybės piniginių pajamų ir sankaupų formavimas ir jų panaudojimas gamybos plėtimui, dirbančiųjų skatinimui, visuomenės socialinių bei kitų poreikių tenkinimui“ (p. 12).

Meidūnas ir Puzinauskas (2003) siūlo tokį finansų apibūdinimą: „finansai – tai piniginiai santykiai, kurių dėka paskirstant bendrąjį vidaus produktą ir nacionalines pajamas yra sudaromi ir panaudojami bendri valstybiniai (centralizuoti) ir ūkio subjektų (įmonių) bei įstaigų (decentralizuoti) piniginių lėšų fondai“ (p. 9 – 10). Pažymėtina, kad šiame apibrėžime minimi valstybiniai ir ūkio subjektų (įmonių) bei įstaigų piniginių lėšų fondai, tačiau nėra kalbama apie namų ūkį, kas yra svarbu nagrinėjant visuomenės finansinio išprusimo temą. Nagrinėjant finansinį išprusimą, svarbu, kad finansų apibrėžimas būtų pilnas, apimtų tiek viešuosius finansus, tiek įmonių finansus, tiek asmeninius visuomenės finansus. Visuomenė turi išmanyti ne tik savo asmeninius finansus, bet ir suprasti kaip veikia pati finansų sistema, kaip priimami viešųjų finansų sprendimai.

Vienareikšmiškai galime sutikti su Gaidiene (1998), kad terminas „finansai“ neturėtų būti suprantamas pernelyg siaurai. Todėl yra būtina grįžti prie finansų esmės funkcinio paveikslo, pateikto Černiaus (2011), nagrinėjimo. Aukščiau išnagrinėję pinigų gavimą, pereiname prie pinigų paskirstymo. Pinigų paskirstymo funkcija yra kasdieninė bei pakankamai aiški finansų funkcija – asmeniniuose finansuose mes kasdien skiriame pinigų maistui, transporto išlaidoms, būstui, būtinoms higienos prekėms, pramogoms ir kt. Įmonės svarsto kaip paskirstyti turimus pinigus planuojamoms įsigyti prekėms ir (ar) paslaugoms, išlaidoms personalui ir pan. Valstybės mastu yra sprendžiami tokie klausimai kaip pinigų skyrimas įvairioms viešosioms funkcijoms įgyvendinti (Černius, 2011).

Pinigų kaupimas – viena iš funkcijų, aiškiai ir trumpai pristatančių finansų esmę. Tai galimi rezervai, santaupos, atsargos. Pinigų gavimas, paskirstymas ir kaupimas yra gana tampriai susieti su kita finansų funkcija – pinigų investavimu, kadangi ne visais atvejais pavyksta atskirti, kur yra taupymas, o kur prasideda investavimas. Būtent dėl šios priežasties atsiranda ir finansų funkcijų

detalizavimas, smulkesnis skirstymas. Smalenskas (2007) pabrėžė, jog viena iš finansų funkcijų yra pinigų paskirstymas, o Černius (2011) pateikia mums pinigų paskirstymo funkcijos detalizavimą. Pinigų paskirstymas gali būti nukreiptas į išlaidas (poreikių tenkinimą), kaupimą (taupymą) ir investavimą. Pinigų paskirstymas gali apimti tiek visus tris elementus (sprendimu) vienu metu, tiek kiekvieną iš jų individualiai.

Kita, viena svarbiausių finansų funkcijų, yra visos sistemos kontrolė. Finansų sistemą būtina tinkamai valdyti bei prižiūrėti, kadangi netinkamai prižiūrint bei valdant finansus, finansų funkcijos bus nekokybiškos arba iš vis jų (funkcijų) neatliks (Černius, 2011).

Aleknevičienė (2005) nurodo, kad finansai – tai ekonominiai piniginiai santykiai, kurie atsiranda sudarant, įsigyjant, paskirstant ir panaudojant tiek centralizuotus (valstybinius), tiek ir decentralizuotus (namų ūkio, įmonių) pinigų fondus, siekiant vykdyti valstybės funkcijas bei užtikrinti ekonomikos plėtros sąlygas. Buckiūnienė (2005) apibendrina daugelio mokslininkų pateikiamą finansų apibrėžimą bei pažymi, jog esminis finansų bruožas yra ekonominiai (ar piniginiai) santykiai, kurie yra susiję su piniginių lėšų fondų formavimu bei panaudojimu. Tačiau ši mokslininkė atkreipia dėmesį ir į tai, kad finansams priklauso ne tik valstybės valdomi piniginių lėšų fondai, bet ir ūkio subjektų finansai, kas yra svarbu mums, nagrinėjant šio darbo temą.

Susipažinti su finansų samprata galima ir pagal viešai prieinamą informaciją elektroniniuose šaltiniuose (What is Finance? Meaning Definition Features of Finance, 2011). Šis šaltinis mums pateikia apibendrintą informaciją apie finansų kilmę ir sąvokas iš skirtingų požiūrio pusių. Teigiama, jog finansų kilmė yra tokia sena kaip žmogaus gyvenimas žemėje. Žodis „finansai“ yra kildinamas iš prancūzų kalbos, o 18 a. anglų kalboje įgavo pinigų valdymo prasmę. Elektroninis šaltinis (What is Finance? Meaning Definition Features of Finance, 2011) pažymi, kad šiuolaikiniame pasaulyje finansai yra ne tik žodis, bet ir akademinė disciplina bei ekonomikos šaka. Finansus galime įvardinti ir kaip įvairių resursų, tokių kaip pinigai, vertybiniai popieriai, investicijos, aktyvai ir pan., valdymo menas. Galime papildyti, kad minėtas valdymo menas priklauso būtent nuo turimo finansinio išprusimo lygio. Atkreipkime dėmesį ir į tai, kad šis finansų apibrėžimas yra labai panašus į Lietuvių enciklopedijoje įvardijamą finansų apibrėžimą – mokėjimo priemonių parūpinimo menas, kuris buvo nagrinėjamas anksčiau.

Finansai tapo neatsiejama mūsų gyvenimo dalimi, tačiau priklausomai nuo žmonių grupių santykių, veiklos srities bei finansų vartojimo prasmės skiriasi ir pateikiami finansų apibrėžimai. Bendrąja prasme, finansai tai pinigų ir kitų vertybių, kurie gali būti lengvai paverčiami grynaisiais pinigais, valdymas. Ekspertų nuomone, finansai yra paprastas uždavinys teikti būtinas lėšas (pinigus), kurie reikalingi subjektams, tokiems kaip fiziniai ir juridiniai asmenys bei kt., tokiomis sąlygomis, kurios yra palankiausios norimiems ekonominiams tikslams pasiekti. Verslininkų teigimu, finansai yra susiję su pinigais, todėl kad kiekviena verslo operacija tiesiogiai ar netiesiogiai

apima pinigus. Akademinio pasaulio atstovai nurodo, kad finansai yra lėšų gavimas ir veiksmingas (tinkamai suplanuotas) lėšų panaudojimas (What is Finance? Meaning Definition Features of Finance, 2011). Kaip matome, finansus galime apibūdinti įvairiai, priklausomai nuo to kurioje srityje juos nagrinėjame, kaip plačiai į juos žvelgiame bei nuo to, kokie yra mūsų tikslai, norimi pasiekti rezultatai.

Bodie Z. et. al. (2009) finansus apibrėžia kaip mokslą apie išteklių paskirstymą per tam tikrą laiką. Mokslininkai (Bodie Z. et. al., 2009) pabrėžia dvi finansinių sprendimų funkcijas, kurios finansinius sprendimus išskiria iš kitų išteklių paskirstymo sprendimų – nauda ir kaštai finansinių sprendimų a) išryškėja po tam tikro laiko, ir b) paprastai iš anksto užtikrintai ir tvirtai nėra žinomi nei sprendimo priėmėjui, nei kam nors kitam. Šios išvalgos apie finansus yra įdomios, gilios ir ganėtinai aiškios, nėra išskiriami atskiri subjektai, todėl galime manyti, jog namų ūkis irgi yra įtrauktas į šį finansų apibrėžimą.

Nagrinėjant finansinės srities literatūrą, galime pastebėti, kad dauguma mokslininkų, autorių išskiria tik dvi finansų funkcijas, į tai taip pat atkreipia dėmesį Naraškevičiūtė ir Lakštutienė (2009). Skiriamos paskirstomoji ir kontrolės funkcijos. Pinigų fondų paskirstymas, pasak Kazlauskienės (2012) tai aprūpinimas būtiniais finansiniais ištekliais kiekvieno ūkinės veiklos subjekto bei panaudojimas pagal paskirtį. Levišauskaitė ir Rūškys (2003) teigia, jog paskirstymo funkcijos subjektas gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie dalyvauja visuomeninės gamybos procese ir kuriems suformuojami tiksliniai piniginiai fondai (lėšos). Pinigų fondų sudarymo ir naudojimo kontrolės funkcija skirta ekonominiam skatinimui, racionaliam ir taupiam materialijų, darbo bei gamtos turtų naudojimui, išlaidų ir nuostolių mažinimui. Finansų kontrolės pagalba yra patikrinama, ar laikomasi teisės aktų reikalavimų, ar laiku vykdomi ir iki galo vykdomi finansiniai įsipareigojimai (Skujienė, 2008). Finansų paskirstomoji ir kontrolės funkcijos yra neatsiejamos viena nuo kitos, kadangi neatliekant kontrolės funkcijos, neįmanoma įvertinti paskirstomosios funkcijos efektyvumo (Kazlauskienė, 2012). Pasak Levišauskaitės ir Rūškio (2003), finansų kontrolės funkcijos realizavimo įrankis yra finansinė informacija, kurią sudaro įvairūs finansiniai rodikliai.

Išnagrinėjus įvairių mokslininkų pateikiamus finansų apibrėžimus bei finansų funkcijas, galime pastebėti, jog sąvoka „finansai“ yra pateikiama skirtingai, o finansų funkcijos dažniausiai išskiriamos tik dvi, taip pat, ne visi mokslininkai, atskleidžiant finansų apibrėžimą, įtraukia namų ūkio finansus. Galima situacija, kad daliai visuomenės finansai atrodo nesuprantamai ir sudėtingai būtent todėl, kad apibrėžimuose negali identifikuoti savo vykdomos funkcijos, užimamos vietos finansų sistemoje, kas atitinkami atgraso nuo papildomos finansinės informacijos, žinių ir finansinių įgūdžių siekimo. Būtent todėl toliau yra būtina išnagrinėti ir finansų sistemą bei jos sudedamąsias dalis, ką atliksime kitame poskyryje.

1.2. Finansų sistema

Finansų apibrėžimas yra glaudžiai susijęs su finansų sistemos apibrėžimu. Finansų sistema – tai ekonominių piniginių santykių, kuriems esant sudaromi, naudojami ir kontroliuojami įvairių sferų (valstybės, įmonių, gyventojų) pinigų fondai, visuma (Kazlauskienė, 2012). Nagrinėjant finansinę literatūrą galime pastebėti skirtingų finansinės sistemos struktūros atmainų.

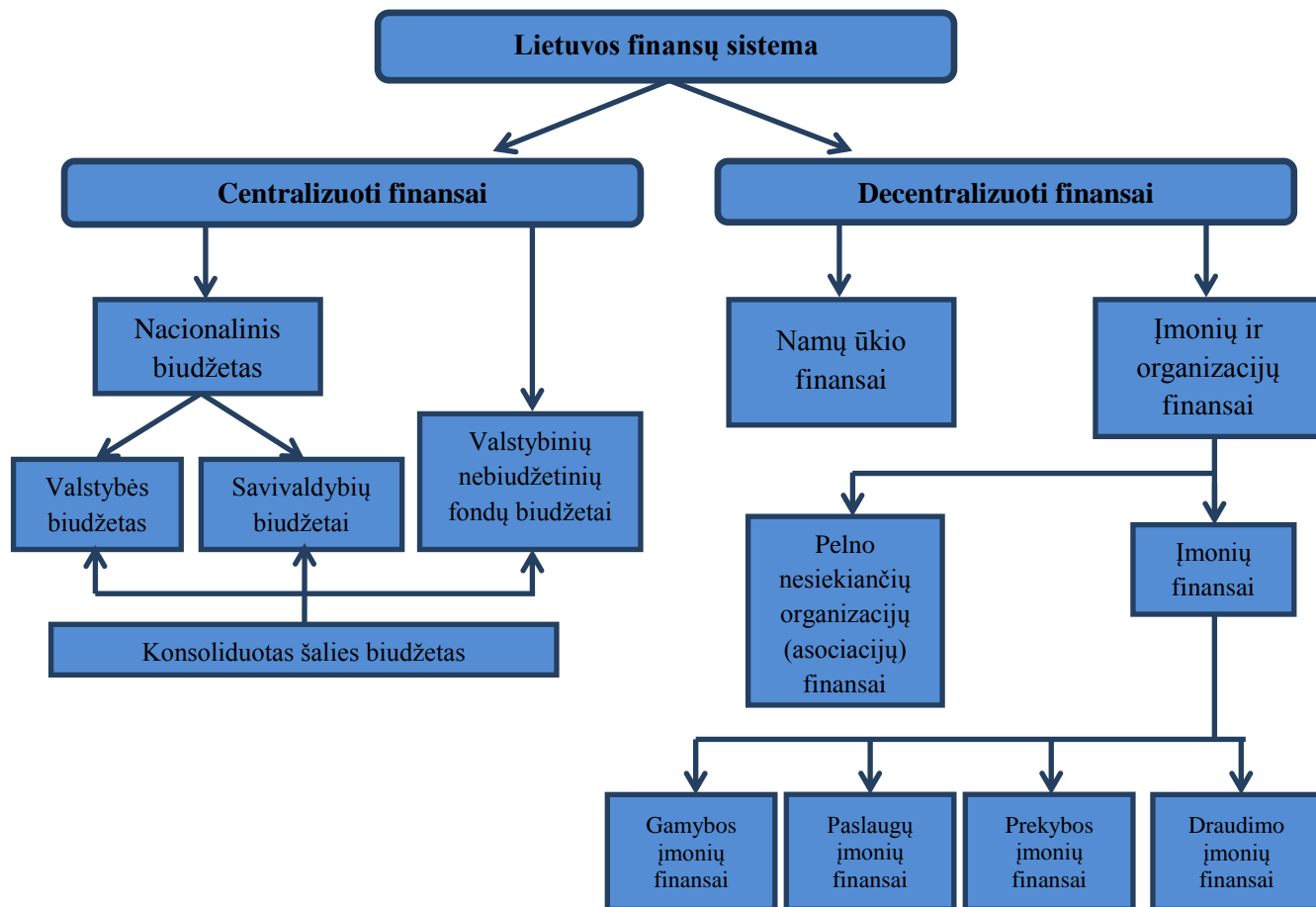
Buckiūnienė (2005) bei Meidūnas ir Puzinauskas (2003) finansus skirsto į dvi dalis: ūkio subjektų (įmonių) finansai ir valstybiniai finansai. „Ūkio subjektų (įmonių) finansai apibūdina ekonominius santykius, kylančius pagrindinių ir apyvartinių lėšų apytakos, produkcijos, darbų ir paslaugų gamybos bei realizacijos, jų piniginių išteklių sudarymo ir panaudojimo proceso metu. Įmonių finansai apibūdina jų gamybinės ir komercinės veiklos finansinę dalį“ (Buckiūnienė, 2005, p. 7). Dalis mokslininkų nurodo, jog finansų sistemoje svarbiausi yra valstybės finansai, kurie reiškia ekonominius santykius, atsirandančius sudarant ir panaudojant bendrus valstybinius piniginių išteklių fondus. Tokie fondai yra kuriami, nes siekiama garantuoti ūkio, socialinių – kultūrinių priemonių, valstybės valdymo, krašto apsaugos ir kitų išlaidų finansavimą (Buckiūnienė, 2005).

Anot Aleknevičienės (2005), finansų sistemą trumpai galime apibūdinti kaip įmonių, gyventojų ir valstybės pinigų fondų sudarymo, naudojimo ir kontroliavimo formų bei metodų visumą. Tačiau neturėtume pamiršti ir tai, kad yra skirtingi įmonės, gyventojų ir valstybės lėšų pritraukimo šaltiniai, naudojimo forma ir metodai, skirtingas vaidmuo visuomenėje ir atitinkamai skirtinga kontrolė.

Finansų sistemą galime suskirstyti ir kitas dvi dalis: decentralizuoti (įmonių, organizacijų ir namų ūkio) finansai bei centralizuoti (valstybės finansai). Pagal Aleknevičienę (2005) šis skirstymas yra pagrindinis ir dažniausiai būdingas kiekvienai valstybės finansų sistemai, o detalesnis skirstymas jau priklauso nuo konkrečios valstybės vykdomos ekonomikos politikos. Aleknevičienė (2005) mums pateikia detalizuotą Lietuvos finansų sistemą, kuri pavaizduota žemiau (2 pav.).

Nagrinėjant 2 pav., reikalinga pažymėti, kad svarbi finansinės sistemos dalis yra decentralizuoti finansai, kuriuos naudojant suformuojama didžiausia valstybės finansinių išteklių dalis. Nors įmonių finansai yra pagrindinis decentralizuotų finansų elementas, vis didesnę svarbą Lietuvos finansų sistemoje įgauna namų ūkių finansai, asmeniniai finansai (Kazlauskienė, 2012), kuriuos aptarsime po finansų sistemos nagrinėjimo. Taigi, išsiaiškinome, kad finansų sistemos funkcionavime dalyvauja trys elementai/subjektai (valstybė, gyventojai, įmonės ir organizacijos). Atitinkamai tarp jų gali susiklostyti ir tam tikri finansiniai santykiai priklausomai nuo situacijos,

poreikio bei kitų faktorių. Besiklostantys santykiai tarp finansų sistemos subjektų gali priklausyti ir nuo vienos ar kitos pusės finansinio išprusimo. Esant nepakankamam finansiniam išprusimui vienas iš subjektų gali nesuprasti kito subjekto priimtų finansinių sprendimų (pavyzdžiui, kaip visuomenė nesuvokia kodėl yra priimami tam tikri sprendimai viešuosiuose finansuose).

Šaltinis: Aleknevičienė, 2005, p. 13

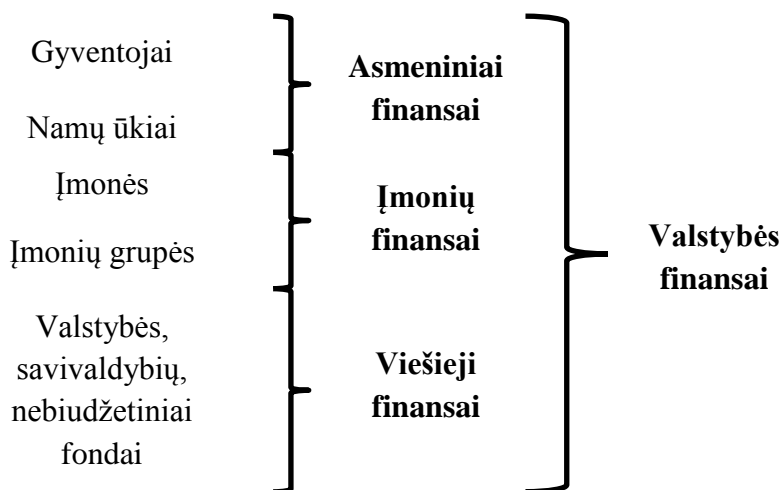
2 pav. Lietuvos finansų sistema

Pagal antrąjį paveikslą matome griežtą suskirstymą bei sunku suprasti galimus subjektų santykius, ar jie (santykiai) yra taip pat griežtai suskirstyti. Iš paveikslo galime, padaryti išvadą, kad – taip, yra griežtas santykių suskirstymas, kuris gali būti paremtas atitinkamais teisės aktais. Pažymėtina, kad pagal šį paveikslą nėra bendradarbiavimo požymių, kas, mūsų manymu, yra svarbu valstybės finansų sistemoje bei keliant visuomenės finansinį išprusimą.

Černius (2012), nagrinėdamas valstybės finansų sąvoką, atkreipė dėmesį, kad turi būti platesnis požiūris – reikalinga įtraukti namų ūkio finansus. Šiam požiūriui pritariame ir mes, kadangi visuomenei yra svarbu identifikuoti save, savo asmeninius finansus bendroje finansų sistemoje, o ypač keliant savo finansinį išprusimą. Černius (2012) yra pažymima, jog valstybės

finansai turi apimti ne tik viešuosius finansus, bet ir privačius – namų ūkio finansus, bei pateikiamas kitoks valstybės finansų paveikslas.

Pagal pateikiamą 3 pav. reikalinga suprasti, jog valstybės finansai turi būti suprantami kaip viešų ir privačių finansų visuma. Pasak Černiaus (2012), santykiai tarp valstybės ir gyventojų finansų srityje gali būti pagrįsti lygybės principu – tiek valstybė, tiek gyventojai gali būti socialiniais partneriais, kurie tinkamai suvokia bei įvertina situacijas, sugeba nepriklausomai priimti finansinius sprendimus ir atitinkamai supranta šių finansinių sprendimų pasekmes, prisiima atsakomybę. Galime papildyti mokslininko žodžius tuo, kad santykiai tarp valstybės ir gyventojų finansų srityje gali būti pagrįsti lygybės principu tik esant abiejų šalių pakankamam finansiniam išprusimui. Nepriklausomai priimti sprendimus, tinkamai suvokti ir vertinti įvairias finansines situacijas, suprasti finansinių sprendimų pasekmes gali tik finansiškai išprusę subjektai.

Šaltinis: Černius, 2012, p. 11

3 pav. Valstybės finansų sistema

Tačiau kyla klausimas, kam tai reikalinga, kodėl valstybės ir gyventojų santykiai turi būti pagrįsti lygybės principu, kodėl valstybė ir gyventojai turi būti lygiais socialiniais partneriais finansų srityje. Černius (2012) argumentuoja, kad tokiu atveju valstybė būtų suinteresuota turėti, auginti klestinčius bei sėkmingus gyventojus, kurie sugeba valdyti asmeninius finansus. Galime papildyti, kad visuomenė, kuri sugeba valdyti savo asmeninius finansus, yra finansiškai išprususi, gebanti pati priimti atsakingus ir pasvertus sprendimus bei korektiškai vertinti viešųjų finansų sprendimus. Verta atkreipti dėmesį, jog ir Černius (2012) pažymi tai, kad visų pirmą svarbu skatinti visuomenės finansinį išprusimą įvairiais įmanomais būdais, aišku pradedant nuo mokyklos. Mokslininkas mano, jog dabartinė situacija Lietuvoje yra paradoksali – šiuo metu komerciniai bankai yra labiau susirūpinę visuomenės finansiniu išprusimu, nei pati valstybė, o tai tik parodo ir įrodo mūsų darbo temos aktualumą.

Tarptautinis valiutos fondas (Overview of the Financial System, 2006) irgi pateikia finansų sistemos apibrėžimą. Teigiama, kad finansų sistema – tai institucijų vienetai (tokie subjektai kaip namų ūkiai, įmonės ir valstybės organizacijos, disponuojančios turtu, prisiimančios išpareigojimus, vykdančios ekonominę veiklą bei sudarančios sandorius su kitais subjektais) ir rinkos, kurie kompleksiskai bendradarbiauja, siekiant mobilizuoti fondų (lėšų) investicijas, teikia paslaugas, įskaitant mokėjimo sistemas, skirtas komercinės veiklos finansavimui. Tarptautinis valiutos fondas (Overview of the Financial System, 2006) pabrėžia, jog finansinių institucijų vaidmuo finansų sistemoje, visų pirma, tai tarpininkavimas tarp tų, kurie turi lėšų ir tarp tų, kuriems jos yra reikalingos, ir aišku, įtraukiant rizikos valdymą. Atkreipkime dėmesį į tai, kad Tarptautinis valiutos fondas pabrėžė tarpininkavimą ir bendradarbiavimą, kas yra panašu į Černiaus (2012) pateiktą ir mūsų aukščiau išanalizuotą valstybės finansų sistemos sąvoką.

Atlikta literatūros analizė parodė, kad vyrauja skirtingos nuomonės dėl žodžio „finansai“ kilmės, taip pat nėra vieningų finansų ir finansų sistemos apibrėžimų, skiriasi ir mokslininkų pateikiamos finansų funkcijos. Iš analizuotos literatūros mums išryškėjo, jog finansai nuo senovės buvo siejami su piniginiiais santykiais, tačiau šiuolaikiniame pasaulyje termino „finansai“ reikšmė išsiplėtė. Susidūrėme su tuo, kad finansų apibrėžimuose dažniausiai yra minimi valstybiniai ir ūkio subjektų, būtent įmonių, piniginių lėšų fondai. Dalies mokslininkų pateikiamuose finansų apibrėžimuose nėra užsiminama apie namų ūkio lėšas. Namų ūkio piniginiai lėšų fondai irgi turi būti įtraukiami į finansų apibrėžimą, jei yra nagrinėjama finansų sąvoka bendrąja prasme. Didžioji dalis mokslininkų išskiria tik dvi finansų funkcijas – paskirstomoji ir kontrolės. Tačiau reikėtų į finansų funkcijas žiūrėti detaliau, ir tokiu atveju galime išskirti šias funkcijas – pinigų gavimas, paskirstymas (išlaidoms, kaupimui, investavimui), kaupimas, investavimas ir kontrolė. Nagrinėjant finansinę literatūrą pastebėjome ir skirtingų finansinės sistemos struktūros atmainų. Dalis mokslininkų teigia, kad svarbiausi yra valstybės (centralizuoti) finansai, o kita dalis nurodo, jog pagrindinis elementas yra decentralizuoti finansai. Verta pažymėti, kad detalus valstybės finansų sistemos skirstymas priklauso nuo konkrečios valstybės vykdomos ekonomikos politikos, tačiau tris svarbiausius sistemos elementus galima išskirti kiekvienoje valstybėje – tai pati valstybė, gyventojai ir organizacijos. Nuo šių elementų funkcionavimo, bendradarbiavimo, sąveikos, ryšių ir priklauso finansų sistemos esmė, funkcionavimas ir veiksmingumas. Svarbu suprasti, jog santykiai tarp valstybės ir gyventojų finansų srityje turi būti pagrįsti lygybės principu, kadangi tokiu atveju valstybė bus suinteresuota turėti, auginti klestinčius bei sėkmingus gyventojus, kurie suvokia kaip veikia finansų sistema, sugeba valdyti asmeninius finansus, supranta priimamų viešųjų finansų sprendimų esmę ir priežastis, o tai įmanoma finansinio išprusimo dėka. Finansinis išprusimas tai reikšmingas veiksnys, turintis įtakos pilnavertiškam finansų sistemos funkcionavimui. Svarbu skatinti visuomenės finansinį išprusimą, jo kėlimą įvairiais įmanomais būdais, aišku pradedant nuo

mokyklos, kur ir vyksta pradinis finansų ir finansų sistemos sąvokų aiškinimas. Lietuvos finansų sistemoje asmeniniai finansai ir jų valdymo menas įgauna vis didesnę svarbą, o tai reiškia, kad visuomenė artėja prie finansinio išprusimo svarbos suvokimo. Svarbu, kad visuomenės finansinis išprusimas pasireikštų ir tinkamu asmeninių finansų valdymu. Jei žmonės sugeba valdyti savo asmeninius finansus, jie sugebės įgyti žinių ir įgūdžių, reikalingų viešųjų finansų sistemos funkcionavimo ir sprendimų priėmimo suvokimui. Todėl svarbu ir aktualu panagrinėti asmeninius finansus, jų valdymą, pačią visuomenės finansinio išprusimo sampratą bei svarbą, ką atliksime kitame skyriuje.

2. VISUOMENĖS FINANSINIS IŠPRUSIMAS

2.1. Asmeniniai finansai ir jų valdymas visuomenės finansinio išprusimo kontekste

Finansų sistemoje, kurią mes analizavome ankstesniame skyriuje, tarpusavyje veikia keletas dalyvių, palaikydami finansinius santykius. Pagal apžvelgtą literatūrą, galime teigti, jog asmeniniai finansai sudaro finansų sistemos šerdį. Tačiau literatūroje pasigedome sisteminio požiūrio būtent į asmeninius finansus. Asmeniniai finansai yra nagrinėjami pjūviais ir fragmentiškai, sunku išvelgti asmeninių finansų valdymo susiejimą su finansiniu išprusimu.

Nuolatiniai pokyčiai ekonomikoje, finansų rinkų globalizacija ir kiti procesai, kuriuos sudėtinga prognozuoti iš anksto, mums parodo, kad finansų valdymas yra svarbus ir būtinas.

Pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), asmeniniai finansai – tai pinigų srautai, kuriais disponuoja asmuo, o asmeninių finansų valdymo tikslas – visada turėti pakankamai pinigų dabar, trumpalaikėje ir ilgalaikėje perspektyvoje. Šis pateiktas asmeninių finansų valdymo tikslas yra griežtas ir tiesiogiai susietas tik su pinigais. Mums labiau prieinamas šis asmeninių finansų valdymo tikslas – finansinė laisvė. Finansinę laisvę galime pasiekti tik esant efektyviam asmeninių finansų valdymui, o efektyvus finansų valdymas galimas tik esant pakankamam finansinio išprusimo lygiui.

Asmeninių finansų valdymo sistemoje valdantysis subjektas yra konkretus žmogus arba namų ūkis, o valdymo objektas – finansai (Černius, 2011). Pilnai sutinkame su minėtu autoriumi, kad negalime finansų sistemą palikti savieigai ir tikėtis, jog viskas susitvarkys savaime. Asmuo renkasi – aktyviai veikti savo finansus ir gyvenimo kokybę arba pasyviai stebėti situaciją, o finansai patys aktyviai veikia asmens gyvenimo kokybę ir nepalieka galimybių rinktis. Tai atvirktinė situacija, kai finansų valdymo objektu tampa žmogus. Tokioje situacijoje lemiamos įtakos turi būtent žmogaus finansinis išprusimas. Asmuo ir visa visuomenė, kurie turi pakankamą aukštą finansinio išprusimo lygį niekada nesirinks pasyvaus situacijos stebėjimo, o aktyviai veiks.

Taujanskaitė ir Jurevičienė (2010) teigia, kad asmeniniai finansai Lietuvoje nėra pakankamai išplėtoti finansų mokslo srityje, nors mokslininkų dėmesio sulaukė daugiau nei prieš 10 metų. Užsienio šalyse asmeniniai finansai yra itin svarbi finansų sistemos dalis, jiems skiriama ypač daug dėmesio. Mokslininkė teigė (2010 metas), kad Lietuvoje asmeniniai finansai vis dar yra išimtis. Galime tik dalinai sutikti su minėtų autorių nuomone. Šiuo metu Lietuvoje asmeniniai finansai ir jų valdymas jau nebe išimtis, tačiau dar ir ne pagrindinė taisyklė. Išimtimi dar laikomas visuomenės finansinis išprusimas.

Jau 1996 metais Jungtinių Amerikos valstijų mokslininkė Jill Lynn Vihtelic akcentavo, jog asmeninių finansų programa turi būti įtraukta į studentų mokymosi programą prie pagrindinių

įvadinųjų dalykų. Pasak Vihtelic (1996), asmeninių finansų disciplina yra ir turi būti centrinė bei vienijanti gija su kitomis disciplinomis. Asmeninių finansų mokymąsi akcentuoja ir kiti mokslininkai. Bodie Z. et. al. (2009) išskiria penkias priežastis, kodėl reikia mokytis finansų – tinkamam asmeninių išteklių valdymui, verslo pasaulio reikalų sprendimui, įdomios ir vertingos karjeros galimybių paieškai, sprendimo priėmimui kaip kompetentingo visuomenės nario, žinių, minčių bei proto išplėtimui. Šios penkios finansų mokymosi priežastys ir siekiamybės, jei žmogui jos yra siekiamybė, priartina jį prie finansinio išprusimo siekimo.

Vokiečių mokslininkas, verslo konsultantas, oratorius, sėkmingas verslininkas, knygų ir praktinių patarimų autorius – Bodo Schafer, gvildendamas asmeninius finansus išskyrė 9 svarbiausias finansinės laisvės tezes, kurias pavadino svarbiausiomis stotelėmis kelyje į finansinę laisvę. Viena iš Schafer (2010) išskirtų stotelių kelyje į finansinę laisvę – mokytis elgtis su pinigais. Jei išmosime tinkamai elgtis, pakilsime laipteliu aukštyr finansinio išprusimo laiptuose bei žengsime žingsnį į priekį kelyje į finansinę laisvę.

Andriukaitis D. ir kt. (2009) pabrėžia, kad tvarkant asmeninius finansus, reikalingos tokios žinios kaip aritmetikos (pavyzdžiui, esamų ir būsimų pajamų bei išlaidų, palūkanų apskaičiavimui), ekonomikos žinios (pavyzdžiui, ekonominių įvykių įtaka turimam turtui, pajamoms, išlaidoms), žinios apie finansines paslaugas – apie jų teikiamą naudą, privalumus ir trūkumus, teisinės žinios – pagrindinių įstatymų, mokesčių išmanymas ir žinojimas, kur rasti reikalingos informacijos. Visos išvardintos žinios, reikalingos tvarkant asmeninius finansus, yra finansinio išprusimo sudedamosios dalys, kurias nagrinėsime kitame poskyryje.

Nagrinėjant Lietuvos mokslininkų literatūrą, matoma tendencija, kad finansinis išprusimas iš dalies yra nagrinėjamas kaip asmeniniai finansai bei jų valdymas. Mokslininkai kalba apie įvairių sričių žinias, kurios yra reikalingos valdant asmeninius finansus, tačiau nėra užsiminama, kad tai yra ir asmens finansinio išprusimo dalis. Aišku tapatinti finansinį išprusimą su asmeninių finansų valdymu negalima. Asmeninių finansų efektyvus valdymas yra tik vienas iš finansinio išprusimo požymių.

Jurevičienė ir Klimavičienė (2008) akcentuoja, kad augant gyventojų pajamoms yra būtinos profesionalios finansų valdymo žinios, finansų planavimas. Pasak šių mokslininkių, asmeninių finansų planavimu yra siekiama – maksimizuoti pajamas ir turtą, užtikrinti efektyvų vartojimą, pajauti gyvenimo pasitenkinimą, sukurti finansinį saugumą bei užtikrinti pensinio amžiaus gerovę. Kiekvieno visuomenės nario siekiamybė ir finansiniai tikslai gali skirtis, priklausomai nuo poreikio, požiūrio, susiklosčiusių aplinkybių, turimo finansinio išprusimo.

Viešojo įstaiga „Finansinių problemų sprendimai“, kurios tikslas yra padėti įsiskolinusioms ir finansinių sunkumų turinčioms įmonėms bei asmenims „išbristi“ iš skolų, planuoti savo biudžetą ir atgauti pilnavertį gyvenimą, savo tinklapyje <http://www.fps.lt/lt> irgi skelbia asmeninių finansų

valdymo principus: išlaidos neturi viršyti pajamų, dalį pajamų pasilikti ir jų neįdėti į ilgalaikes investicijas, apsidrausti nuo galimų finansinių problemų, neįklimpti į skolas. Ši asmeninių finansų valdymo principų sąrašą galime papildyti dar vienu principu, kuris visus principus suvienytų į bendrą sistemą – siekti finansinio išprusimo, nuolatinio jo lygio augimo.

Kapoor J. R. et. al. (2007) nurodo, jog asmeninių finansų planavimas tai pinigų valdymo procesas, siekiant asmeninio ekonominio pasitenkinimo. Asmeninių finansų planavimo procesas leidžia kontroliuoti asmeninę finansinę situaciją, kuri kiekvieno asmens yra unikali. Išsamus finansinis planas gali pagerinti gyvenimo kokybę ir padidinti pasitenkinimą, mažinant neužtikrintumą dėl ateities poreikių bei išteklių. Asmeninio finansinio plano sudarymas gali būti ir finansinio išprusimo rodiklis, kadangi finansiškai išprususi visuomenė turi asmeninių finansų planą.

Dar 1988 metais mokslininkas Kay P. Edwards pabrėžė, jog šeimos finansinio planavimo sistemai įtakos turi aplinka, kurioje žmonės gyvena, o šeimos finansinio planavimo sistema, savo ruožtu, turi įtakos ir pačiai aplinkai. Sistemos aplinka įvardijama tai, kas yra už sistemos ribų, pavyzdžiui, net tam tikros žmogaus savybės ar elgesys, kurių sistemos valdytojas negali kontroliuoti. Prie aplinkos veiksnių, turinčių įtakos šeimos finansinio planavimo sistemai priskiriamas bendras ekonominis klimatas, palūkanų normos, infliacijos lygis, paskolų prieinamumas (Edwards, 1988). Tarp asmeninių finansų valdymo, finansinio planavimo bei supančios aplinkos yra tarpusio ryšys ir kiekvienas iš jų turi įtakos vienam kitam.

Pagal Franko Modiglianio gyvenimo ciklo teoriją, žmogaus pajamos kinta visą gyvenimą – gyvenimo bei darbo veiklos pradžioje pajamos yra mažesnės, kadangi dar nėra įgyta kvalifikacija, vėliau pajamos didėja, o profesinės veiklos ir gyvenimo ciklo pabaigoje dėl mažesnių galimybių dirbti – vėl mažėja. Mokslininkas teigia, kad išlaidos turėtų būti visą gyvenimą maždaug vienodos. Išimtis yra gyvenimo ciklo pradžia, kai išlaidos didesnės už pajamas (to priežastis gali būti įsigyjamas būstas, kuriama šeima), tenka skolintis. Kai pajamos yra didžiausios, būtina atiduoti skolas, kaupti lėšas senatvei ar laikotarpiui, kai pajamos bus mažesnės. Mokslininkai pripažįsta, kad žmonės, priimdami finansinius sprendimus, dėl įvairių priežasčių (ekonominių, psichologinių, socialinių) ne visada taiko šią teoriją (Jurevičienė ir Klimavičienė, 2008). Mes dalinai sutinkame su pateikiama teorija ir galimais jos nukrypimais dėl aukščiau nurodytų priežasčių, tačiau būtina atkreipti dėmesį ir tai, kad kiekvienas žmogaus priimamas sprendimas parodo jo finansinį išprusimą. Žvelgiant iš finansinio išprusimo pusės, galimi skirtingi sprendimo priėmimo variantai – a) žmogus, turintis aukštą išprusimo lygį, priims pasvertus sprendimus bei atliks tokius veiksmus, kad per visus kitus gyvenimo ciklus, net ir gyvenimo ciklo pradžioje, išlaidos nebus didesnės už pajamas; b) žmogus, priimant sprendimus visada taikys gyvenimo ciklo teoriją, nes yra finansiškai išprusęs bei žino teorijos nepaisymo pasekmes; c) žmogus dėl finansinio išprusimo stokos

nesivadovauja gyvenimo ciklo teorija, net jos nežino, gyvena pasyvaus situacijos stebėtojo vaidmenyje, t. y. žmogus tampa finansų valdymo objektu.

Asmeniniai finansai ir jų valdymas tiesiogiai susiję su žmogaus finansiniu išprusimu. Tik finansiškai išprusęs žmogus sugeba efektyviai valdyti asmeninius finansus, netapti finansų valdymo objektu. Finansinis išprusimas yra tinkamo ir efektyvaus asmeninių finansų valdymo garantas. Būtent finansinio išprusimo ir nuolatinio jo lygio augimo siekimas turi papildyti asmeninių finansų valdymo principus. Asmeniniai finansai ir jų valdymas – neatsiejama visuomenės gyvenimo dalis, o kiekvienas priimtas finansinis sprendimas nulemtas visuomenės finansinio išprusimo lygio.

2.2. Visuomenės finansinio išprusimo sąvoka

Šiuolaikiniame pasaulyje žodis „finansai“ yra girdimas labai dažnai. Nuolat yra minimi asmeniniai finansai, įmonių finansai, viešieji finansai. Bet, ar dažnai yra nagrinėjamas finansinis išprusimas, būtent visuomenės, kuri nuolat girdi ir kartoja žodį „finansai“, finansinis išprusimas? Deja, Lietuvoje žodžių junginys „finansinis išprusimas“ nėra labai paplitęs, dažnai vartojamas ir nagrinėjamas, todėl, visų pirma, yra būtina pateikti ir išnagrinėti visuomenės finansinio išprusimo sąvoką.

Dažniausiai, visuomenės finansinis išprusimas yra suprantamas kaip žmonių sugebėjimas valdyti savo finansus ir priimti efektyvius finansinius sprendimus. Tačiau sugebėjimas valdyti savo asmeninius finansus nėra tapatu finansiniam išprusimui. Finansinis išprusimas apima ne tik efektyvų asmeninių finansų valdymą, bet ir suvokimą, kaip veikia visa finansų sistema. Taip pat finansinio išprusimo sąvoka gali būti tapatinama su finansiniu išsilavinimu. Šie žodžių junginiai yra labai susiję, bet nėra tapatūs. Finansinis išprusimas gali būti finansinio išsilavinimo rezultatas.

Visuomenės finansinis išprusimas yra suprantamas, kaip šių dviejų elementų derinys (A. B. Зеленцова и др., 2012):

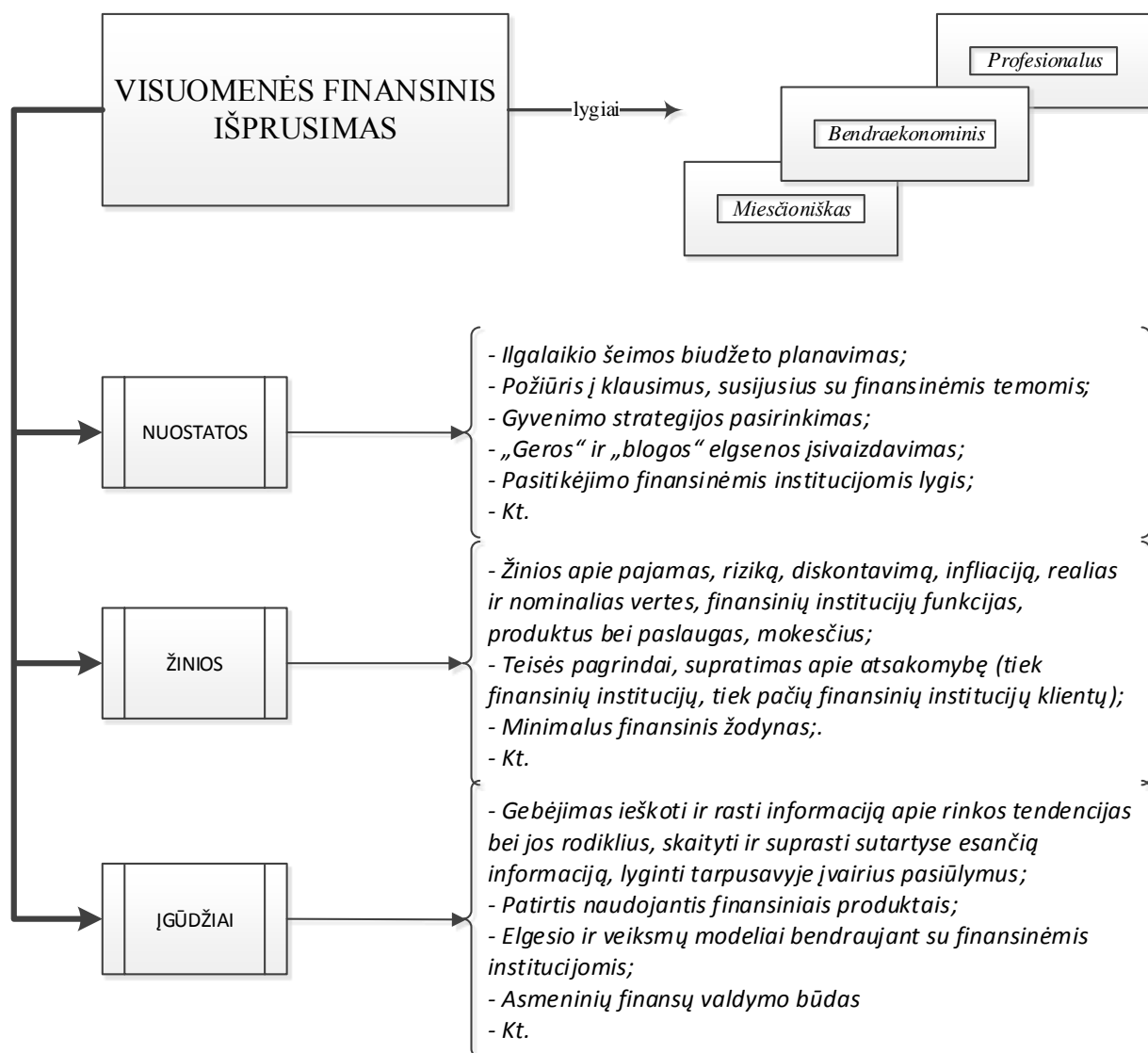
1. Turima informacija apie egzistuojančius finansinius produktus ir jų tiekėjus, apie galimybes gauti informacijos ir konsultavimo finansų klausimais paslaugas.

2. Finansinių paslaugų vartotojo (visuomenės) sugebėjimas naudotis turima informacija sprendimo priėmimo metu – atliekant specialius skaičiavimus, rinkos analizę, tam tikros finansinės paslaugos trūkumų ir privalumų nustatymo metu.

Ši finansinio išprusimo sąvoka yra paini, ne pilnai suprantama, todėl panagrinėsime kitą visuomenės finansinio išprusimo apibrėžimą. Tam, kad ji būtų aiškesnė ir labiau suprantama, panaudosime vaizdinius elementus (žiūrėti 4 pav.).

Pagal analizuojamą Rusijos Federacijos literatūrą (Зеленцова А. В. и др., 2012, Фонд «Институт экономических и социальных исследований» <http://fund-research.ru/> ir Националь-

ное агентство финансовых исследований <http://nacfin.ru/>), finansinis išprusimas gali būti skaidomas į tarpusavyje susijusias tris sudedamąsias dalis: nuostatos, žinios ir įgūdžiai.

Šaltinis: sudaryta pagal Зеленцова А. В. и др. (2012), Фонд «Институт экономических и социальных исследований» <http://fund-research.ru/> ir Национальное агентство финансовых исследований <http://nacfin.ru/>

4 pav. Visuomenės finansinio išprusimo sąvoka

Pirmoji dalis – nuostatos, tai finansinio išprusimo pagrindas. Šis pagrindas gali būti dar įvardijamas kaip finansinio elgsenos kultūra, kuri prasideda nuo pat pirmųjų žmogaus gyvenimo metų. Šiam finansinio išprusimo pagrindui taip pat priklauso ir šeimos biudžeto planavimas, požiūris į finansinius klausimus, finansines institucijas. Dalis visuomenės gyvena šiandien, nekuriant savo ilgalaikių finansinių planų, tikintis, jog esant poreikiui ir (ar) tam tikroms aplinkybėms, valstybė išspręs finansines problemas, pasirūpins kiekvienu visuomenės nariu. Tai yra esminė klaidinga nuostata, kuri griaua finansinį išprusimą, jo pagrindą. Mūsų manymu, visuomenė

turėtų suvokti, kaip veikia viešųjų finansų mechanizmas, atsisakyti skepticizmo viešųjų finansų atžvilgiu, stengtis vertinti situacijas, sprendimus viešųjų finansų grandyje ir iš kitos pusės bei nusiteikti kuo savarankiškesniam indėliui į finansinę gerovę.

Antroji finansinio išprusimo dalis yra žinios. Ši dalis yra irgi labai svarbi ir neatsiejama. Minimalios žinios apie infliaciją, rinką, finansinius produktus bei finansines institucijas būtinos. Čia taip pat įsijungia ne tik finansinės žinios, bet ir teisinės bei mokestinės žinios.

Kita neatsiejama finansinio išprusimo dalis yra – įgūdžiai, kurie apima sugebėjimą ieškoti ir rasti finansinės informacijos, finansinių įvykių stebėjimo įprotį, sugebėjimą skaityti finansines sutartis bei pilnai suprasti jose esančią informaciją, sugebėjimą palyginti tarpusavyje finansinius pasiūlymus ir pan.

Antroji ir trečioji finansinio išprusimo dalys tarpusavyje yra tampriai susijusios, kadangi žinios be įgūdžių, kaip ir įgūdžiai be žinių negali būti vadinami finansiniu išprusimu. Rusijoje visuomenės finansinis išprusimas įgavo 3 lygius – profesionalus lygis, bendraekonominis lygis ir miesčioniškas lygis, kuriuos matome 4 pav. Šių lygių skirstymas yra paremtas tokiais požymiais kaip amžius, socialinis statusas, pajamų lygis, gyvenamoji vieta, naudojimosi finansiniais produktais ir paslaugomis patirtis.

Šiuolaikiniame pasaulyje finansinių produktų ir paslaugų pasirinkimą neprofesionaliems vartotojams, ypač jei tam tikro pobūdžio pasirinkimas daromas pirmą kartą, atlikti vis sunkiau ir sudėtingiau, tai patvirtina ir Sūdžius (2007). Pasirinkimo sunkumą lemia visuomenės finansinis išprusimas – nepakankamas finansinis išprusimas.

Rusų mokslininkė Olga Kuzina platina tokią finansinio išprusimo sąvoką – tai asmens gebėjimas gauti, suprasti ir įvertinti reikšmingą informaciją, kuri reikalinga sprendimų priėmimui, kartu su supratimu apie galimas atliktų veiksmų pasekmes. Mūsų manymu šis apibrėžimas yra svarbus, kadangi išskiria žmogaus supratimą apie sprendimo pasekmes. Sprendimo pasekmės turi būti įvertintos norint, kad pats sprendimas būtų efektyvus, racionalus ir apgalvotas. Galime pastebėti, kad nepakankamai finansiškai išprususi visuomenė sprendimus priima neišanalizavus pasekmių. Tačiau žvelgiant iš kitos pusės, galime įžvelgti, kad šis apibrėžimas akcentuoja gebėjimą gauti, suprasti ir įvertinti reikšmingą informaciją, reikalingą sprendimų priėmimui. Tikėtina, kad išskiriamas asmeninių sprendimų priėmimo procesas. Bet tie patys gebėjimai reikalingi ir norint bei besistengiant įnikti ne tik į asmeninių finansų valdymą, bet ir į aktualijas, vykstančias viešųjų finansų sprendimų priėmimo procese.

Prieš nagrinėjant kitas mokslininkų pateikiamas finansinio išprusimo sąvokas, apžvelkime Olgos Kuzinos pateikiamą visuomenės finansinio išprusimo, jo nagrinėjimo ir matavimo istoriją. Minėta mokslininkė (elektroniniame šaltinyje <http://www.banki.ru/news/interview/?id=3902237>) nurodo, jog pirmieji finansinio išprusimo matavimai buvo atlikti JAV 1990-aisiais metais. Tais

laikais mokslininkai neturėjo dar tikslo nustatyti konkretų visuomenės finansinio išprusimo lygį, kadangi problema buvo konkreti – dirbančios visuomenės santaupos pensiniam laikotarpiui ir studentų finansinė elgsena. Tačiau po kurio laiko mokslininkai nustatė, kad finansinis išprusimas turi būti nagrinėjimas ne tik aukščiau minėtais dviem lygmenimis, bet kitais požymiais bei indikatoriais. Nuo tų laikų užsienio šalių mokslininkai detaliam ir įvairiems aspektams gvildena visuomenės finansinį išprusimą.

Remiantis tyrimais, atliktais po 2000-ųjų metų, finansinė išprusimo sąvoka buvo išskaidyta į penkias kategorijas – finansinių sąvokų žinios, gebėjimas bendrauti apie finansines sąvokas bei finansinėmis sąvokomis, sugebėjimas valdyti asmeninius finansus, įgūdžiai ir tinkamų bei pasvertų finansinių sprendimų priėmimas, užtikrintumas, efektyviai planuojant ateities finansinius poreikius (Remund, 2010). Šis finansinio išprusimo apibrėžimas turi panašių elementų, kuriuos pavaizdavome 4 pav. pagal rusų mokslininkų literatūrą, tačiau turi ir mums negirdėtų bei dar neanalizuotų elementų, todėl visus juos iš eilės ir apžvelgsime.

Finansinių sąvokų žinios, pasak Remund (2010) – pats akivaizdžiausias bei bendriausias finansinio išprusimo komponentas. Pavyzdžiui, efektyviam pinigų valdymui yra būtina pirmiausia ką nors žinoti apie pinigus. Šis komponentas yra tapatus 4 pav. išskirtai žinių daliai. Antrasis Remund (2010) išskirtas finansinio išprusimo komponentas – gebėjimas bendrauti apie finansines sąvokas bei finansinėmis sąvokomis. Svarbu ne tik turėti finansinių žinių, bet sugebėti jomis operuoti. Sugebėjimas valdyti asmeninius finansus tai komponentas, susijęs su įvairių finansinių užduočių atlikimu, įskaitant, bet neapsiribojant, pinigų uždirbimą, taupymą bei išleidimą. Įgūdžiai ir tinkamų bei pasvertų finansinių sprendimų priėmimas – komponentas susijęs su 4 pav. išskirta įgūdžių dalimi. Šis komponentas yra svarbus ir svarus, kadangi būtent galutinių sprendimų priėmimas ir parodo asmens finansinį išprusimą. Paskutinis penktasis finansinio išprusimo komponentas, pažymėtas Remund (2010), yra išskirtinis ir ne visų mokslininkų pabrėžiamas – užtikrintumas, efektyviai planuojant ateities finansinius poreikius. Šiuo atveju užtikrintumas remiasi į ankstesnius finansinio išprusimo komponentus. Užtikrintumas atsiranda tik esant visiems kitiems 4 finansinio išprusimo komponentams.

Remund (2010) mums taip pat pateikia kitus galimus finansinio išprusimo apibrėžimus, vienas iš jų gana trumpas, aiškus bei net apibendrinantis mūsų anksčiau pateiktus finansinio išprusimo apibrėžimus. Finansinis išprusimas – tai sugebėjimas panaudoti žinias ir įgūdžius, efektyviai valdant finansinius išteklius bei siekiant finansinės gerovės visą gyvenimą. Ši finansinio išprusimo sąvoka apima tiek įgūdžius, tiek žinias, įtraukia finansinius išteklius, bet svarbiausia pateikia ir galutinį finansinio išprusimo tikslą – finansinę gerovę visą gyvenimą. Mūsų manymu, svarbu, kad finansinio išprusimo apibrėžime figūruotų ir finansinio išprusimo siekimo tikslas, kaip ir yra ką tik apžvelgto apibrėžimo atveju. Svarbu suprasti, kad finansinio išprusimo siekiama ne šiaip

sau, ne dėl mados ar todėl, kad tai daro kiti. Svarbu parodyti, kad finansinis išprusimas leis pasiekti finansinę gerovę.

Kitas irgi išskirtinis ir įdomus finansinio išprusimo apibrėžimas apima daug sudėtinių dalių bei faktorių. Finansinis išprusimas – tai matavimas, koku lygmeniu ir mastu žmogus supranta pagrindines finansines sąvokas ir turi gabumų bei užtikrintumą valdant asmeninius finansus, įskaitant trumpalaikius sprendimo priėmimo terminus, ateities finansinį planavimą bei turint omeny besikeičiančias ekonomines sąlygas ir gyvenimo įvykius (Remund, 2010). Šis apibrėžimas atkreipia mūsų dėmesį tiek į žinias bei įgūdžius, tiek į planavimą bei besikeičiančias gyvenimo sąlygas, ką ir turėtų turėti omenyje kiekvienas žmogus bei visuomenė, siekiantys finansinio išprusimo, jo lygio kėlimo. Mokslininko Remund finansinio išprusimo apibrėžimas yra akcentuojamas ir kitų mokslininkų (Mak, 2012). Būtent šis apibrėžimas buvo identifikuotas atlikus daugiau nei 100 įvairių formų tyrimų. Kadangi šis apibrėžimas akcentuojamas ir kitų mokslininkų, pažvelkime į jį giliau (žiūrėti 5 pav.).

Šaltinis: Mak (2012), p. 317

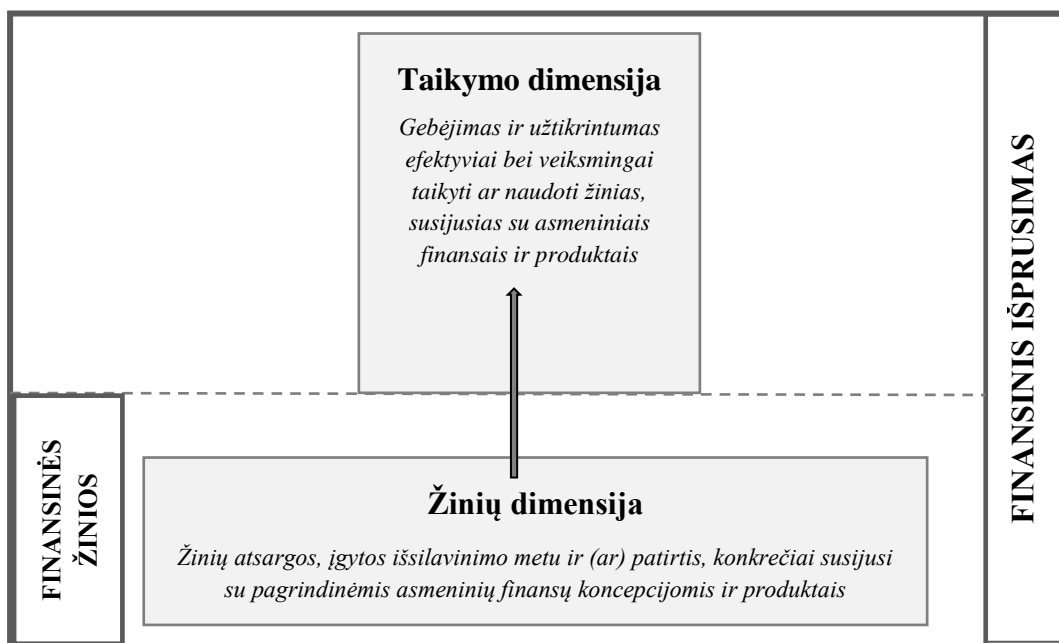
5 pav. Finansinis išprusimas pagal David L. Remund

Pagal finansinio išprusimo koncepciją, pateiktą 5 pav., galime suprasti, kad asmens finansinis išprusimas apima derinį tarp žinių, įgūdžių ir užtikrintumo finansinių sprendimų priėmimo kontekste. Pagal šią finansinio išprusimo sąvoką, finansiškai išprusęs žmogus turi turėti žinių ir įgūdžių keturiose srityse: biudžeto sudarymas, taupymas, investavimas, skolinimasis. Turint žinių, įgūdžių ir užtikrintumo sprendimų priėmimo kontekste kiekvienoje iš 4 įvardintų sričių, žmogaus finansinis išprusimas auga bei turima galimybių priartėti prie finansinės gerovės. Biudžeto sudarymas, taupymas ir investavimas, skolinimasis – yra svarbūs kaip atskiri elementai, tiek reikšmingi bei svarūs bendrai sudėjęs žmogaus asmeninių finansų valdyme bei finansiniame išprusime. Sugriuvus nors vienam iš derinio elementų, gali kilti pavojus žmogaus finansinei gerovei arba individas gali turėti rimtų finansinių pasekmių, todėl visuomenė turi skirti ypatingą dėmesį

šioms 4 sritims. Atkreipkime dėmesį į tai, kad išskirtos keturios žinių ir įgūdžių sritys yra pritaikomos tiek asmeninių finansų lygyje, tiek viešųjų finansų lygyje. Suvokimas apie biudžeto sudarymą, jo esminius principus, apie pajamų gavimą ir išlaidų paskirstymą leidžia suvokti individui, kad pinigai nėra lengvai generuojama mainų priemonė, o išlaidos gali būti ribojamos siekiant ateities finansinės gerovės. Taupymo, investavimo ir skolinimosi principai asmeniniuose finansuose ir viešuosiuose finansuose yra panašūs, todėl išmanant šias 4 sritis asmeniniuose finansuose žmogus gali suvokti ir viešųjų finansų veikimo mechanizmą.

JAV mokslininkė Huston (2010) teikiant finansinio išprusimo apibrėžimą, pabrėžia, jog negalima sutapatinti finansinį išsilavinimą ir žinias su finansiniu išprusimu, todėl pateikė vaizdinę finansinio išprusimo sąvoką (žiūrėti 6 pav.).

Pagal 6 pav. matome, kad finansinės žinios nėra tapatu finansiniam išprusimui. Finansinės žinios yra neatsiejama bei atskiriama finansinio išprusimo dalis, tačiau nėra ekvivalenti finansiniam išprusimui. Matuojant žmogaus finansinį išprusimą svarbu net tik nustatyti, ar turima finansinės informacijos, bet ir, ar mokama tinkamai ją taikyti. Žinių dimensija pati savaime negali sudaryti finansinio išprusimo, yra būtinas perėjimas į taikymo dimensiją. Tik apjungus abi dimensijas – žinių ir taikymo, galime matuoti finansinį išprusimą.

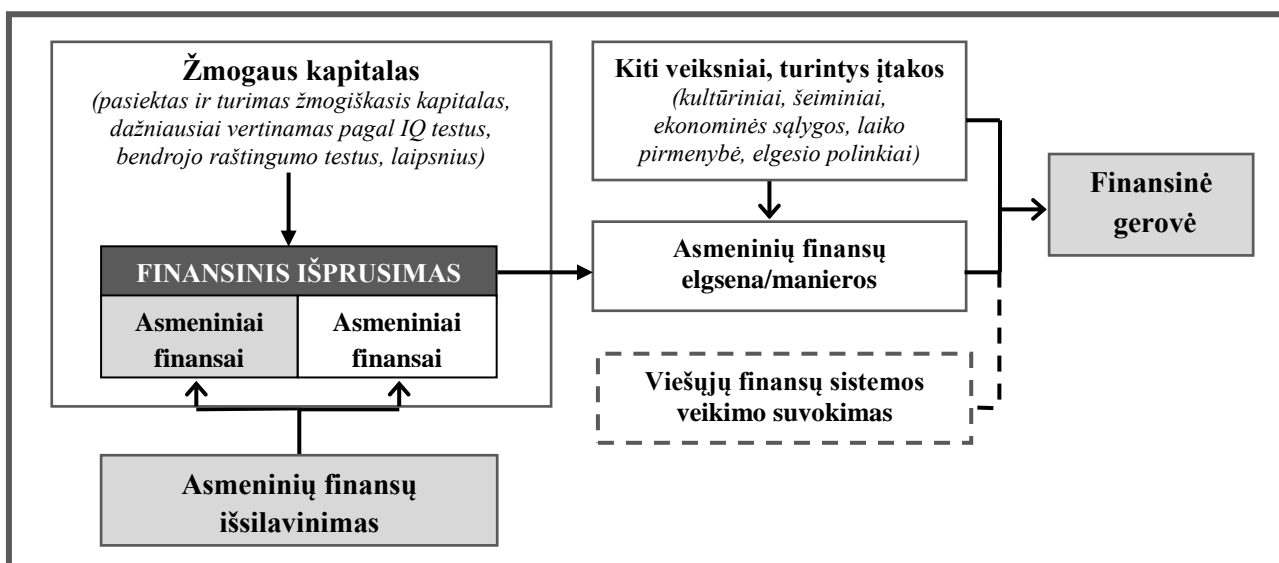
Šaltinis: Huston (2010), p. 307

6 pav. Finansinio išprusimo koncepcija

Turint tik finansinių žinių, bet nemokant bei nežinant, kaip ir kur jas pritaikyti, žmogus nepriims reikiamų sprendimų, jam sprendimo priėmimo procese tiesiog neužteks užtikrintumo, o žinios šiuo atveju bus bejėgės ir bevertės. Mūsų manymu, nesant nors vienai, dimensijai, pavaizduotai 6 pav.,

finansinis išprusimas net negali būti matuojamas, nes nėra jo (finansinio išprusimo) sudedamųjų dalių, nėra finansinio išprusimo.

Finansinis išprusimas nebūna pastovus bei vienodas, negali egzistuoti savaime, jam nuolatinės įtakos turi įvykiai bei įvairūs faktoriai. Finansinis išprusimas nuolatos turi tarpusavio ryšį su kitomis dimensijomis. Būtent tai mums atvaizduoja 7 pav. Finansinio išprusimo, žinių, išsilavinimo, finansinės elgsenos ir finansinės gerovės tarpusavio ryšių paveikslas parodo, jog finansinis išprusimas susideda iš žinių bei sugebėjimo taikyti turimą žmogaus kapitalą asmeninių finansų valdymui.

Šaltinis: adaptuota pagal Huston (2010), p. 308

7 pav. Finansinio išprusimo, žinių, išsilavinimo, finansinės elgsenos ir finansinės gerovės tarpusavio ryšiai

Pagal 7 pav. matome, kad finansiniam išprusimui tiesioginės įtakos turi paties žmogaus pasiektas ir turimas kapitalo, įgūdžių lygis. Pavyzdžiui, jei asmeniui nesiseka aritmetiniuose skaičiavimuose, tai aišku turės įtakos jo finansinio išprusimo lygiui, tačiau šis žmogus skaičiavimams atlikti gali pasinaudoti skaičiuotuvu ar kompiuterine programa, ir tokiu būdu turimas žinių trūkumas įgūdžių dėka bus kompensuotas. Tuo pačiu galime pasakyti, kad finansinis išprusimas yra žmogaus turimo kapitalo komponentas, kurį galima naudoti finansinėje veikloje, siekiant priartėti prie finansinės gerovės. Tačiau žmogų visada gali paveikti ir kiti veiksniai – šeimyninės problemos, ekonominiai veiksniai, kurie turės įtakos individo sprendimui ir atitinkamai finansinei gerovei. Finansinei gerovei įtakos gali turėti ne tik asmeninių finansų valdymo ypatumai, bet ir viešųjų finansų mechanizmo bei jo veikimo suvokimas, ką ir parodome 7 pav. Neturint įžvalgų bei supratimo kaip konstruojami viešieji finansai, kaip priimami šios srities sprendimai, žmogus gali susikurti nebūtų iliuzijų valstybės finansavimo atžvilgiu, kas atitinkamai ateityje gali sugriauti žmogaus finansinę gerovę arba galimybes ją pasiekti.

Žodžių junginys finansinis išprusimas anglų kalboje tarp mokslininkų sukėlė nesutarimu. Vieni mokslininkai finansinį išprusimą vadina „financial literacy“, kiti – „financial capability“. JAV mokslininkai finansinį išprusimą vadina būtent „financial literacy“, o Jungtinės Karalystės mokslininkai teigia, kad terminas „financial literacy“ yra per siauras, todėl vartoja sąvoką – „financial capability“. Šiuo atveju svarbus yra sąvokų apibūdinimas, išskiriami finansinio išprusimo elementai, todėl ir toliau apžvelgsime skirtingų mokslininkų siūlomus finansinio išprusimo apibrėžimus.

Finansinis išprusimas gali būti apibūdinamas kaip sugebėjimas skaityti, analizuoti, valdyti ir komunikuoti apie asmeninių finansų sąlygas, kurios turi įtakos materialinei gerovei (Johnson, 2007). Į šią sąvoką įeina sugebėjimas įžvelgti finansines pasirinkimo galimybes, diskusijos apie pinigus ir finansinius klausimus be jokio diskomforto, ateities planų kūrimas, kompetentinga reakcija į gyvenimo įvykius, kurie turi įtakos kasdieniniams finansiniams sprendimams, įskaitant bendruosius ekonomikos įvykius. Tačiau šis apibrėžimas vėl gi apriboja finansinio išprusimo sąvoką ties asmeniniais finansais, nepaliekiant viešųjų finansų, kas mums yra nepriimtina, kadangi finansinis išprusimas negali būti tapatinamas su asmeninių finansų valdymu, turi būti nagrinėjamas plačiau, įtraukiant viešųjų finansų traktavimo subtilybes.

Dauguma mokslininkų pateikiant finansinio išprusimo koncepciją, kaip elementus įvardija žinias ir įgūdžius/elgseną. Šiuos elementus (žinias ir įgūdžius/elgseną) ir veiksmus dar galime suskirstyti į penkias sritis – sudurti „galą su galu“ (angl. „making ends meet“), atsekamumas, ilgalaikis planavimas arba planavimas į priekį, finansinių produktų pasirinkimas, turimos informacijos nuolatinis atnaujinimas (Johnson, 2007). Šis suskirstymas mums detalizuoja, kokiose srityse reikalinga gilinti žinias bei tobulinti įgūdžius.

Finansinis išprusimas – tai grupė finansinių žinių ir sugebėjimų (įgūdžių) bei sąmoningų sprendimų priėmimas siekiant gyvenime geresnės finansinės situacijos (Csongor, 2011). Finansiniu išprusimu visuomenė siekia finansinės gerovės, priimami sprendimai dažniausiai susiję su pinigais, todėl finansiškai išprusęs žmogus turėtų prisiminti, kad reikalingi sprendimai ir dėl santaupų. Santaupos turi būti ne tik galimas pasirinkti elgesio variantas, vienkartinis poelgis, bet kiekvieno žmogaus gyvenimo būtinybė, kasdienybė. Pagal apžvelgtus finansinio išprusimo apibrėžimus galime pastebėti, kad finansinį išprusimą siejama su pinigais, taupymu, išėjimo į pensiją planavimu, turto kaupimu. Bet dažnai šių dalykų žmonės nesugeba padaryti, nes yra finansiškai neišprusę. Reikalinga nustatyti, įžvelgti savo turimas silpnąsias vietas ir jas tobulinti.

Sohn S-H. Et. (2012) patvirtina, kad finansinis išprusimas yra susijęs su žiniomis ir įgūdžiais, reikalingais gvildenant finansines problemas bei priimant finansinius sprendimus kasdieniniame gyvenime. Tačiau šis mokslininkas dar papildomai paaiškina, kad finansinis išprusimas makro lygiu užtikrina, kad visuomenė yra tinkamai pasirengusi spręsti kasdienes finansines situacijas ir

įvertinti sandorius rinkoje. Tuo tarpu žemo lygio finansinis išprusimas gali iššaukti neoptimalius finansinius sprendimus, kurie turės neigiamos įtakos finansinei gerovei. Žmogus neoptimalius finansinius sprendimus gali priimti ir paskatintas kitų žmonių, remiantis kito žmogaus ar šeimos, kurių finansinis išprusimas nėra aukšto lygio, patarimu.

Finansinis išprusimas tai aktyvus procesas, kuriame informacijos perdavimas yra tik pradžia, o galutinis tikslas yra imtis veiksmų bei pagerinti savo finansinę gerovę (Miller M. et. al., 2009). Tačiau finansinė gerovė gali būti pagerinta tik sugebant priimti tinkamus finansinius sprendimus. Netinkamu finansiniu sprendimo pavyzdžiu galėtų būti neseniai buvęs nekilnojamojo turto kainų „burbulas“, kuris buvo paskatintas ir vartotojų, turinčių kredito galimybes. Aišku, pripažįstame ir tai, kad šios galimybės irgi buvo išpustos bei nebuvo pakankamai kontroliuojamos atitinkamų institucijų. Finansiškai išprususi visuomenė būtų daug atsargesnė priimant paskolos sprendimus ir tikriausiai nebūtų galėjusi leisti sau didžiulių įsiskolinimų. Būtent šiai situacijai apibūdinti, o tiksliau, kaip turėjo būti elgiamasi mums parodo Miller M. et. al. (2009) finansinio išprusimo apibrėžimas – tai vartotojų/investuotojų finansinių produktų ir sąvokų supratimo derinys, žmogaus sugebėjimas ir užtikrintumas vertinant finansinę riziką bei galimybes, pagrįstų sprendimų priėmimas, žinojimas kur kreiptis pagalbos finansiniais klausimais, kitų priemonių panaudojimas, siekiant padidinti finansinę gerovę.

Atliktų mokslininkų tyrimai parodė, kad visuomenė yra linkusi pervertinti savo finansinius įgūdžius ir žinias. Tuo metu kai duomenys apie žmogaus finansinį išprusimą rodo žemą jo lygį, žmogus dažnai jaučiasi žinantis bei mokantis daugiau nei yra iš tikrųjų (Miller M. et. al., 2009). Paradoksalu, bet tyrimais patvirtinta tiesa. Gal jei visuomenė šiek tiek griežčiau vertintų savo žinias, įgūdžius, bendrai paėmus, finansinį išprusimą, t. y. suprastų realią situaciją, kurioje yra, kokius sprendimus priima, suvoktų sprendimų priėmimo pagrįstumą viešųjų finansų srityje, atsirastų ir realus savęs įvertinimas, noras kelti finansinį išprusimą. Tačiau tam, kad visuomenė suprastų realųjį jos finansinio išprusimo lygį, reikalinga iš pradžių jį nustatyti.

Finansinio išprusimo vertinimas nėra lengvas veiksmas, kuriamos specialios iniciatyvios grupės, specialios programos, tačiau vėl gi sukurtos programos irgi turi būti vertinamos, ar jos yra pakankamos, tikslios bei naudingos matuojant visuomenės finansinį išprusimą bei jį keliant. Įgyvendinant tam tikrą finansinio išprusimo kėlimo programą reikalingas ilgesnis laikotarpis, po kurio atliekant pakartotinį tyrimą būtų nustatoma, ar sukurta visuomenės finansinio išprusimo kėlimo programa pavyko.

JAV įkurta Nacionalinė finansinio ugdymo taryba (The National Financial Educators Council) skelbia, jog ji skirta kurti pasaulį, kuriame žmonės yra informuoti kaip priimti kvalifikuotus finansinius sprendimus, gerinančius tiek paties žmogaus, tiek jo artimųjų, tiek žmonių, kuriam jis turi įtakos visame pasaulyje, gyvenimą. Siekiant šio tikslo Nacionalinė

finansinio ugdymo taryba nagrinėja žmonių finansinį išprusimą. Ši organizacija teigia, jog finansinis išprusimas apima žinias ir įgūdžius finansiniais klausimais, kurie padeda užtikrintai imtis efektyvių veiksmų, geriausiai atitinkančių paties asmens, jo šeimos ir net visos visuomenės tikslus. Šis apibrėžimas yra gana trumpas, tačiau aiškus bei informatyvus, išskirti finansinio išprusimo požymiai sutampa su kitų mokslininkų skiriamais bei mūsų aukščiau nagrinėtais požymiais.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija, kurios misija yra skatinti politiką, kuri padidintų ekonominę ir socialinę žmonių gerovę visame pasaulyje, irgi nagrinėja finansinio išprusimo apibrėžimą. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija patvirtina ir pritaria, jog finansinis išprusimas turi šias sudedamąsias dalis – finansinės žinios, įgūdžiai ir elgesys bei požiūris. Galime sutikti su tuo, kad nuo žmogaus požiūrio bei prioritetų priklauso labai daug. Jei žmogus neigiamai žiūri į taupymą siekiant ateities finansinės gerovės, aišku toks žmogus yra mažiau linkęs taupyti. Taip pat, jei žmogus ir (ar) šeima yra orientuoti į trumpalaikius prioritetus, mažai tikėtina, jog jie sudaro ilgalaikius finansinius planus bei taupo nenumatytoms aplinkybėms. Žmogus ir (ar) šeima, skirstydami turimas lėšas kasdieniniams poreikiams, dažniausiai įvertina artimiausias dienas, mėnesį, iš valstybės reikalauja kuo didesnio finansavimo kiekvienai sričiai, t. y. žiūri tik į trumpalaikį laikotarpį ir dabartinius poreikius. Aišku, ne viską galime suplanuoti, būna ir neplanuotų įvykių, tačiau ir jiems reikalingas pasiruošimas. Būtent tai ir parodo, žmogaus, šeimos ir visuomenės finansinio išprusimo lygį. Galime įžvelgti užburto rato susidarymą – finansiškai išprusę žmonės siekia ir toliau kelti finansinio išprusimo lygį, o ta visuomenės dalis, kuriai trūksta finansinio išprusimo, jo net nesiekia. Tokiu atveju yra svarbus savalaikis įsikišimas. Visuomenės finansinis išprusimas turi būti iškeltas kaip prioritetas bei nacionalinė siekiamybė.

Apibendrinus, galime konstatuoti, kad finansinis išprusimas ir jo apibrėžimas yra nagrinėjamas daugelio mokslininkų, kurie pripažįsta, kad finansinis išprusimas nėra tapatus finansiniam išsilavinimui ar finansinėms žinioms. Papildomai mes išskyrėme, kad finansinis išprusimas nėra tapatus ir efektyviam asmeninių finansų valdymui. Finansinio išprusimo pagrindiniai elementai yra finansinės žinios ir įgūdžiai tiek asmeninių finansų grandyje, tiek viešųjų finansų grandyje. Finansinis išprusimas galimas tik esant šių elementų veiklos deriniui, tačiau finansinio išprusimo sistemai turi įtakos ir aplinkos veiksniai, todėl siekiant galutinio tikslo svarbu juos identifikuoti ir parinkti tinkamas priemones aplinkos įtakos mažinimui bei atitinkamam veiksmų ir sprendimų koregavimui. Keliant finansinį išprusimą svarbu nepamiršti, kodėl tai yra daroma, ko yra siekiama bei kokia finansinio išprusimo kėlimo nauda. Neapsibrėžus atsakymų į šiuos klausimus, visuomenė negalės pilnai suprasti, ko ji siekia ir dėl ko siekia, todėl kitame poskyryje aptarsime visuomenės finansinio išprusimo svarbą ir finansinio išprusimo kėlimo naudą.

2.3. Visuomenės finansinio išprusimo svarba ir jo kėlimo nauda

Visuomenės finansinio išprusimo kėlimas pastaruoju metu aktyviai nagrinėjamas daugelyje pasaulio šalių. Mokslininkai ir analitikai yra įsitikinę, kad tinkamas finansinio išprusimo lygis padeda pakelti visuomenės gyvenimo lygį, turi įtakos ekonomikos vystymui bei visuomenės gyvenimo gerovei. Galime įsivaizduoti, kad aukštas finansinio išprusimo lygis sąlygoja pinigų įplaukas ne tik finansiškai išprususiam žmogui, bet ir valstybei, kurioje jis gyvena. Finansiškai išprusęs žmogus apsaugotas nuo finansinių sukčiavimų, kadangi gerai išmano siūlomų finansinių produktų ypatumus. Žmogaus finansinis išprusimas yra svarbus visuomenės, valstybės ir pasaulio mastu, todėl verta finansinio išprusimo svarbą ir jo kėlimo naudą apžvelgti detaliau.

Rusijos mokslininkai (Зеленцова А. В. и др., 2012) pabrėžia, kad finansinis išprusimas padeda vidutinės klasės namų ūkiams efektyviai planuoti ir naudoti asmeninį biudžetą, priimti sprendimus asmeninių finansų valdymo srityje įvertinant ilgalaikius tikslus, vengti nereikalingų asmeninių įsiskolinimų, išmanyti finansines paslaugas bei produktus, identifikuoti pavojus bei sumažinti sukčiavimo riziką. Finansiškai išprusęs žmogus gali efektyviai naudotis siūlomomis finansinėmis paslaugomis, yra mažiau pažeidžiamas finansinių krizių metu, priima apsvaistytus sprendimus dėl pensinio laikotarpio pajamų gavimo ir dėl investicijų, nepasiduoda panikai pasklidus tam tikrai informacijai, turinčiai įtakos asmeniniams finansams bei korektiškai supranta priimamus viešųjų finansų sprendimus. Finansinis išprusimas žmogui suteikia tokių įgūdžių: sugebėjimas aprūpinti save ir savo šeimą, pasvertai investuoti siekiant savo ir šeimos finansinės gerovės, racionaliai vertinti valstybės institucijų darbą viešųjų finansų srityje. Finansinis išprusimas iš esmės pakeičia žmogaus gyvenimą, priverčia jį į finansinį pasaulį pažvelgti kitu kampu. Tuo tarpu žemas finansinis išprusimas gali privesti prie atvirkštinių neigiamų finansinių, ir ne tik, pasekmių.

Зеленцова А. В. и др. (2012) išskyrė šias žemo visuomenės finansinio išprusimo pasekmes:

- a) neefektyvių finansinių sprendimų priėmimas, o kaip rezultatas – mažėjantis pasitikėjimo lygis finansinėmis institucijomis;
- b) nesugebėjimas pasinaudoti finansų rinkos privalumais ir galimybėmis;
- c) didelės asmeninės skolos bei finansiniai įsipareigojimai;
- d) neigiamos asmeninių finansų valdymo patirties perdavimas palikuoniams;
- e) aukšta rizika patekti į finansines pinksles ir sukčiavimus;
- f) žemas santaupų, skirtų svarbiems gyvenimo tikslams, lygis;
- g) neefektyvus kaupimas pensijai.

Visos aukščiau išvardintos žemo visuomenės finansinio išprusimo pasekmės, yra tos, kurios gresia žmogui, tačiau pasekmių gali būti ir kitiems subjektams. Pavyzdžiui, valstybei žemas visuomenės finansinio išprusimo lygis gali būti kliūtimi finansinio sektoriaus vystymui, tinkamai vartotojų teisių apsaugai, perėjimui prie tokios pensijų kaupimo sistemos, kurios pagrindas individualus savarankiškas kaupimas. Siekiant išvengti visų žemo lygio visuomenės finansinio išprusimo neigiamų pasekmių, reikalinga identifikuoti išprusimo svarbą.

Pasaulyje milijardai žmonių naudojami elektriniais prietaisais ir yra tik labai smulki dalis žmonių, fizikų, suprantančių, kas yra elektra. Analogiškai yra ir su finansais – milijardai žmonių jais naudojami ir tik maža dalis žmonių yra finansų valdymo profesionalai ir kompetentingi finansų analitikai. Kiekvienas iš mūsų kasdien naudojami elektriniais prietaisais bei žino naudojimosi bei saugumo taisykles. Finansų rinka – paslaugos ir produktai irgi yra mūsų kasdienio naudojimosi įrankiai, todėl būtina žinoti ir finansų valdymo taisykles bei veikimo principus, lavinti finansų įgūdžius bei tuo pačių didinti finansinį išprusimą. Mūsų manymu, vadovavimasis finansinių priemonių naudojimosi taisyklėmis bei finansinio saugumo svarbos suvokimas turi tapti visuomenės, kiekvieno asmens kasdienybe.

Finansinis išprusimas mums svarbus, jei siekiame nepatekti į finansines pinkles, nekorektiškas finansines situacijas. Pavyzdžiui, mus kiekvieną dieną vilioja greitaisiais kreditais, kreditinėmis kortelėmis. Iš pradžių pasiūlomos palankios sąlygos – pirmasis kreditas be palūkanų ar nemokama kreditinė kortelė ir ilgas grąžinimo terminas, tačiau palaipsniui mums pripratus prie tam tikros finansinės paslaugos, sąlygos kinta, o finansinės paslaugos nebegalime atsisakyti ir nepastebėsime kaip pirsime ne pirmos būtinybės, prabangos prekę už skolintas lėšas, kas parodo labai žemą finansinį išprusimo lygį arba net finansinio išprusimo nebuvimą. Žmogui finansinis išprusimas aktualus planuojant, pavyzdžiui, ir pajamas pensinio amžiaus metu – pensijos kaupimas privačiame pensijų fonde. Tai tuo pačiu reikšminga ir valstybei – visuomenė turi pradėti rūpintis savo ateitimi savarankiškai, o ne tikėtis ilgalaikių, pastovių išmokų iš valstybės.

Atliktais mokslininkų tyrimais yra nustatyta, kad žemo finansinio išprusimo asmenys yra labiau linkę į brangių paskolų ėmimą, problemų turėjimą dėl paskolų. Tuo tarpu labiau finansiškai išprusę asmenys linkę į investicijų diversifikavimą, kadangi moka vertinti rizikos faktorius (Lusardi, Mitchell 2011). Finansinis išprusimas tampa mūsų gyvenimo būtinybę, kuri gali padėti išspręsti tokius klausimus – kaip subalansuoti biudžetą, nusipirkti būstą, finansuoti vaikų mokymąsi, užtikrinti pajamas pensinio amžiaus metu, užtikrinti visuomenės įsitraukimą į viešųjų finansų problemų gvildenimą, priimamų sprendimų suvokimą. Aišku, visuomenė šiais išvardintais dalykais nuolat rūpinasi bei sprendžia kylančius klausimus – santaupas išleisti atostogoms ar išsaugoti naujiems baldams, kiek santaupų atidėti vaikų mokslams, ar mokėti mokesčius, ar valstybės finansavimas švietimui yra pakankamas ir pan. Tačiau pažymime, kad sprendimai priimti

finansišškai išprususio žmogaus užtikrina, kad jie yra pasverti, įvairiapusiškai įvertinti bei užtikrinantys finansinę gerovę.

Valstybei finansinis išprusimas gali padėti paruošti visuomenę bei finansinių paslaugų vartotojus sudėtingiems finansiniams laikotarpiams, pavyzdžiui, finansinės krizės ir pan., platinant strategijas kaip sumažinti riziką investuojant, taupant, draudžiantis ir draudžiant turimą turtą bei atliekant kitus finansinius veiksmus. Finansinis išprusimas taip pat skatina tokius poelgius, kaip laiku apmokamos sąskaitos, didelių įsiskolinimų, siekiant turėti gerą kreditų istoriją bei ją pasinaudoti reikalui esant, vengimas (Miller M. et. al., 2009).

Finansinis išprusimas gali pagerinti finansinių paslaugų kokybę ir efektyvumą. Finansišškai išprususi visuomenė reikalaus tinkamų ir kokybiškų finansinių paslaugų. Finansinis išprusimas leis finansinių paslaugų vartotojui vertinti ir tarpusavyje lyginti finansinius produktus, pavyzdžiui, tokius kaip banko sąskaitos, taupymo priemonės, paskolos, mokėjimo priemonės, investicijos, draudimas ir pan. Vertinant ir tarpusavyje lyginant finansinius produktus, visuomenė galės priimti efektyviausią sprendimą bei finansinio išprusimo dėka kurti finansinę gerovę.

Pasak Miller M. et. al. (2009), labiau finansišškai išprususi visuomenė didina paklausą ir atsakingą naudojimąsi finansinėmis paslaugomis, padeda palaikyti finansų rinkos stabilumą ir prisideda prie ekonomikos augimo bei vystymosi. Galime pastebėti bei pažymėti, kad kuo aukštesnis finansinio išprusimo lygis, tuo optimesni ir efektyvesni sprendimai yra priimami. Kuo mažesnis finansinis išprusimas, tuo didesnė tikimybė padaryti finansinių sprendimų klaidų.

Finansinis išprusimas turi žymią reikšmę sprendžiant ir analizuojant įvairaus pobūdžio bei masto problemas. Mokslininkų tyrimų išvados, prielaidos, pastebėjimai bei teiginiai leidžia mums teigti, kad finansinis išprusimas svarbus ir naudingas tiek asmens, šeimos finansų mastu, tiek visuomenės ir valstybės mastu.

Asmeninių finansų valdymas yra neatsiejama kiekvieno visuomenės nario kasdieninė veikla, kurios efektyvumas priklauso nuo turimo finansinio išprusimo – finansinių nuostatų ir įsitikimų, finansinių žinių ir įgūdžių. Finansinį išprusimą galime pamatuoti ir iš visuomenės požiūrio į viešuosius finansus. Gilinant finansines žinias, ugdant įgūdžius bei keičiant neigiamas nuostatas ir įsitikinimus, visuomenė turi galimybę kelti savo finansinį išprusimą bei artėti prie norimo pasiekti tikslo – finansinės gerovės. Visuomenei įsitraukus į finansinio išprusimo kėlimą, teigiamų rezultatų sulauktų tiek kiekvienas individas atskirai, tiek bendrai visa valstybė. Finansišškai išprususi visuomenė sugebės tinkamai pasirūpinti savo dabartimi ir ateitimi, o valstybės dabartinis indėlis į visuomenės finansinį išprusimą ateityje sumažins našta įvairiose finansinėse, ir ne tik, srityse.

3. UŽSIENIO ŠALIŲ VISUOMENĖS FINANSINIO IŠPRUSIMO TYRIMAI IR PATIRTIS BEI LIETUVOS DABARTIS

3.1. Užsienio šalių tyrimai, išvados ir finansinio išprusimo kėlimo būdai

Pasaulyje atlikti tyrimai parodė, kad finansinis išprusimas ir jo kėlimas išplitęs gerai išsivysčiusių šalių finansų rinkose, tokiose kaip Vokietija, Nyderlandai, Švedija, Japonija, Italija, Naujoji Zelandija, Jungtinės Amerikos Valstijos. Tačiau išanalizavus bei susumavus rezultatus pasaulio mastu, mokslininkai nustatė, kad pasaulyje finansinis išprusimas yra labai žemo lygio (Lusardi, Mitchell, 2011). Per pastarąjį dešimtmetį buvo atlikta daugybė tyrimų. Tyrimus inicijuoja tiek atskiros šalys, tiek įvairios organizacijos ir sąjungos, todėl keletą jų aptarsime plačiau.

Tyrimai, atliekami JAV, Korėjoje, Japonijoje, Didžiojoje Britanijoje, Kanadoje ir Australijoje patvirtino, kad visose demografinėse ir amžiaus grupėse yra nepakankamas žinių lygis valdant asmeninius finansus (Зеленцова А. В. и др., 2012). Tyrimo metu nustatyta, kad mažiau nei 60 proc. JAV ir Korėjos vyresniųjų klasių moksleivių atsakymų į klausimus apie santaupas, investicijas, pensinį kaupimą, riziką ir jos mažinimo priemones, buvo teisingi. Tai mums parodo, kad finansinio išprusimo problema atsiranda net nuo mokyklos. Taip pat tyrimas parodė, kad 71 proc. respondentų Japonijoje neturi žinių apie investicijas į akcijas ir obligacijas, 57 proc. apskritai neturi supratimo apie finansines paslaugas ir 29 proc. respondentų – apie draudimą, pensinį kaupimą ir mokesčius. Tyrimo rezultatai yra stulbinantys – didelė visuomenės dalis Japonijoje, tyrimo metu, nesuprato pagrindinių kasdienių ir svarbių finansinių dalykų, kas lemia kiekvieno žmogaus kasdieninius sprendimus. Didžiosios Britanijos žmonės nėra linkę aktyviai ieškoti informacijos, reikalingos finansinių paslaugų pasirinkimui, jie tiesiog linkę atsisakyti finansinės paslaugos, jei informacija apie ją yra per sudėtinga. Iš kitos pusės, aišku, geriau nepirkti finansinių paslaugų, kurių nesuprantame, tačiau pirmieji žingsniai link finansinio išprusimo vis tiek turi būti daromi, žmonės turi domėtis kasdien juos supančiu finansiniu pasauliu, o ne tiesiog atsisakyti to, ko nesupranta. Džiugu, tai, jog tyrimo rezultatai parodė, kad Australijos gyventojai turi bent bazinį finansinio išprusimo lygį, tačiau sunkumų valdant asmeninius finansus ypatingai patiria jaunieji finansinių paslaugų vartotojai bei mažiau socialiai apsaugotų grupių atstovai.

Analizuojant atskirus tyrimus, galime pastebėti, kad tyrimai yra labiau orientuoti į asmeninių finansų bei jų valdymo analizę ir tik dalinai paliečiamas finansinis išprusimas viešųjų finansų srityje. Mūsų manymu tyrimai turėtų būti orientuoti ne tik į asmeninių finansų valdymo situacijos įvertinimą, bet ir į viešųjų finansų veikimo mechanizmo supratimą.

Pasak Lusardi ir Mitchell (2011, 2013), kurie intensyviai tiria bei nagrinėja visuomenės finansinį išprusimą, vertinant finansinį išprusimą būtina atsižvelgti į 4 pagrindinius principus: a) paprastumas (siekiama įvertinti pagrindines finansines sąvokas, tai turi būti primityvus finansinis „ABC“), b) aktualumas (klausimai turi būti susiję su kasdienių finansinių sprendimų sąvokomis), c) glaustumas (minimalus klausimų skaičius, nereikalaujantis daug laiko atsakymams), d) galimybė diferencijuoti (reikalingi klausimai, kurie padėtų atskirti atskirtų žmonių finansinį išprusimą pagal tam tikrus kriterijus bei palyginti respondentus tarpusavyje). Lusardi ir Mitchell tyrimo klausimus suskirstė į 3 grupes pagal ekonomines sąvokas – palūkanos, infliacija, rizikos diversifikavimas. Būtent šie mokslininkai sukūrė 3 bazinius klausimus finansinio išprusimo lygiui nustatyti. Klausimus ir atsakymo variantus galime matyti šio darbo 1 priede. Pirmasis klausimas yra skirtas paprastiems skaičiavimams, susijusiems su sudėtinėmis palūkanomis, atlikti. Antrasis klausimas skirtas įvertinti infliacijos supratimą paprastų finansinių sprendimų kontekste. Trečiasis klausimas susijęs su rizikos diversifikavimu, kuris gali būti sprendžiamas, pavyzdžiui, pasirenkant pensijų fondus ir pensijos investicijų portfelį. Mūsų aptartais Lusardi ir Mitchell 3 finansinio išprusimo matavimo klausimais buvo naudojamosi ir kitų įvairių šalių tyrimų metu. Šie mokslininkai teigia, jog geriausia minėtus klausimus traukti į nacionalines apklausas, t. y. neatlikti specialių tik į finansinį išprusimą orientuotų tyrimų, kadangi tokiu atveju galima finansinį išprusimą susieti su kitomis aplinkybėmis, priežastimis bei pasekmėmis (Lusardi, Mitchell, 2011, 2013). Galime sutikti su tuo, kad atsakymai į pateiktus klausimus gali priklausyti nuo aplinkybių, kuriuose respondentas yra atsakymo metu, nuo atsakymo formulavimo būdų ir kitų individui tuo metu aktualių aplinkybių.

Mūsų manymu, Lusardi ir Mitchell klausimų suskirstymas, matuojant finansinį išprusimą, į 3 grupes pagal ekonomines sąvokas – palūkanos, infliacija, rizikos diversifikavimas, yra korektiškas, kadangi suvokimas apie palūkanas, infliaciją, rizikos diversifikavimą gali būti matuojamas gvildenant tiek asmeninių, tiek viešųjų finansų problemas. Bet jeigu pažiūrėsime į pačius klausimus, tai pamatysime, jog suformuluoti klausimai jau orientuoti konkrečiai į minėtų 3 aspektų įtaką asmeniniams finansams. Pasigedome klausimo, kuris parodytų visuomenės vertinimą sprendimų, priimamų viešųjų finansų grandyje, ar visuomenė supranta, kodėl reikalinga mokėti mokesčius, kodėl valstybė negali mokėti išmokas visiems ir tokio dydžio išmokas, kad visa visuomenė būtų pasiturinti. Klausimynas, orientuotas tiek į asmeninių finansų sritį, tiek į viešųjų finansų sritį, leistų įvertinti, ar visuomenė bendrai supranta kaip veikia finansų sistema, kokios tam tikrų sprendimų priėmimo priežastys, kokie veiksniai turi įtakos finansų sistemos stabiliam funkcionavimui.

Atliktų finansinio išprusimo tyrimų metu rasti finansinio išprusimo skirtumai tarp žmonių, turinčių skirtingą religinį tikėjimą, pavyzdžiui, Nyderlanduose žmonės, turintys kitokį tikėjimą (musulmonai ar kitos smulkios religinės grupės) yra labiau finansiškai neišprusę. Taip pat

tarptautinių finansinio išprusimo tyrimų metu pastebėta, kad labiau finansiškai išprusę žmonės linkę planuoti pensinį laikotarpį bei šio laikotarpio pajamas. Šalyse, kur pastaraisiais metais vyravo infliacija (tyrimų metu tai išsiskyrė Italijoje ir Vokietijoje), žmonės yra labiau išprusę atsakyti į klausimus, susijusius su infliacija, o pavyzdžiui, Japonijoje, kur tyrimų metu buvo defliacija, mažai respondentų galėjo atsakyti į klausimus, susijusius su infliacija (Lusardi, Mitchell, 2011, 2013). Taigi, galime padaryti išvadą, jog visuomenės finansinis išprusimas priklauso ir nuo supančios aplinkos, ekonominės situacijos šalyje.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (toliau – EBPO) 2010 metais pakvietė pasirinktas šalis įvertinti gyventojų finansinį išprusimą pagal parengtą klausimyną ir pateikti EBPO duomenis apie standartinių finansinio išprusimo priemonių taikymą šalies mastu bei socialinių – demografinių grupių mastu. Pirminiame etape pakvietimą priėmė 12 šalių iš 4 pasaulio kontinentų – Armėnija, Čekijos Respublika, Estija, Vokietija, Vengrija, Airija, Malaizija, Norvegija, Peru Respublika, Lenkija, Pietų Afrikos Respublika, ir Jungtinė Karalystė. Šiek tiek vėliau prie tyrimo prisijungė ir Albanija bei Didžiosios Britanijos Mergelių sąlos. EBPO finansinio išprusimo tyrimo projektas buvo pradėtas 2010 m. antroje pusėje, o pabaigtas 2011 m. pradžioje (EBPO, 2013).

EBPO tyrimo rezultatai buvo sukoncentruoti finansinio išprusimo lygio nustatymui įvairiose šalyse, nustatant panašumus ir skirtumus. Visose tyrimo šalyse respondentai atsakinėjo į klausimus, suskirstytus į 3 grupes – žinių klausimai, požiūrio ir nuostatų klausimai, elgsenos klausimai. Kiekviena tyrimo klausimų grupė bei klausimai turėjo vertinimo balą, kuriuos susumavus ir buvo nustatomas tiriamosios šalies visuomenės finansinio išprusimo lygis. Visuomenės finansinio išprusimo balo variavimas buvo nuo 0 iki 100 balų. Bendras gautas visų šalių finansinio išprusimo rezultatas – 63,2 balo. Čekijos, Vokietijos, Vengrijos, Airijos, Norvegijos, Malaizijos, Peru Respublikos, Jungtinės Karalystės ir Mergelių salų finansinio išprusimo rezultatai viršijo bendrą vidurkį. Pagal 8 pav. galime matyti tiriamų šalių suskirstymą pagal surinktus finansinio išprusimo balus. Jei panagrinėtume tyrimo metu dalyvavusių Lietuvos artimiausių valstybių kaimynių (Estija, Lenkija) rezultatus, pamatytume, kad šių šalių finansinis išprusimas yra gana žemas. Lenkija, šio tyrimo metu, pateko į žemiausio finansinio išprusimo šalių grupę.

EBPO tyrimas parodė, kad labai retais atvejais žmogus yra finansiškai išprusęs visose 3 išskirtose srityse – žinios, požiūris ir nuostatos, elgesys. Dažniausiai žmonės būna įgudę tam tikroje vienoje arba maksimaliai dviejose pakraipose. Siekiant turėti visas 3 finansinio išprusimo stiprybes, būtina į silpnąsias atkreipti dėmesį bei kelti jų lygį. Tyrimo metu pastebėti ir skirtumai pagal respondentų amžių bei gaunamas pajamas. Kaip ir galime tikėtis, vidutinio amžiaus respondentų finansinis išprusimas yra aukštesnis nei vyresniojo amžiaus žmonių bei jaunimo. Analogiškai ir su pajamomis – didesnes pajamas gaunanti visuomenės dalis yra labiau finansiškai išprususi. Padarytos sąsajos ir su išsilavinimu – kuo jis aukštesnis, tuo aukštesnis ir finansinio išprusimo lygis.

Country groupings by average overall financial literacy scores

	Lower average overall score	Higher average overall score
Armenia	■	
South Africa	■	
Poland	■	■
Estonia		■
Albania		■
Czech Republic		■
Peru		■
UK		■
Norway		■
Ireland		■
Malaysia		■
Hungary		■
Germany		■
BVI		■

Šaltinis: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2013), p. 15

8 pav. Šalių grupės pagal surinktus finansinio išprusimo balus

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad dauguma žmonių turi bendrų finansinių žinių, tačiau suprasti kitų sudėtingų koncepcijų visuomenė nėra pajėgi. Žmonės negalėjo identifikuoti, kas yra sudėtinės palūkanos, diversifikacija. Taip pat nustatyta, jog moterų finansinis išprusimas yra žemesnis nei vyrų, tačiau Lusardi ir Mitchell (2011) teigia, kad finansinio išprusimo nelygė tarp moterų ir vyrų yra ne visuose šalyse. Nustatyta, kad Rusijoje ir Rytų Vokietijoje skirtumų tarp vyrų ir moterų nėra – vyrauja tolygus finansinis neišprusimas.

Finansinio išprusimo tyrimo dėka šalys galėjo nustatyti savo visuomenės finansinio išprusimo trūkumus, paanalizuoti to priežastis bei sukurti tinkamas nacionalines prioritетines kryptis bei strategijas. Šalys, dalyvavusios tyrime, yra skatinamos atlikti šį tyrimą nesustoti bei atlikti pakartotinius tyrimus po 3 – 5 metų. Aišku tam, kad būtų atliekami pakartotini tyrimai minėtų 3 – 5 metų laikotarpyje turi būti imtasi tam tikrų visuomenės finansinio išprusimo lygio pakėlimo veiksmų.

Šio darbo 2 – 4 prieduose galime matyti kokie klausimai buvo iškelti respondentams kiekvienoje iš 3 sričių (žinios, požiūris ir nuostatos, elgsenos pobūdis). Išskirtais klausimais vėl gi siekiama išsiaiškinti visuomenės veiksmus, požiūrį, sprendimus asmeniniuose finansuose, nepaliekiant viešųjų finansų vertinimo. Galime įžvelgti tai, kad bandoma suprasti, kokio lygio finansinis išprusimas yra asmeninių finansų lygmenyje, o įvertinus šiuo lygmeniu, atliekamos atitinkamos išvados ir dėl viešųjų finansų lygmens. Pavyzdžiui, jei asmuo neužsibrėžia ilgalaikių finansinių tikslų bei nenustato priemonių jiems pasiekti, jei nesudaro asmeninio biudžeto, tai

neturės suvokimo apie šių veiksmų atlikimą bei sąlygojančias priežastis ir viešųjų finansų lygmenyje.

Tai, kad EBPO ryžosi tokiam tyrimui parodo, jog finansinio išprusimo klausimas yra aktualus bei gvildenamas, tačiau reikalinga ne tik diskutuoti bei matuoti visuomenės finansinio išprusimo lygį, bet kurti ir įgyvendinti finansinio išprusimo kėlimo programas bei strategijas, kad tyrimai atliekami po kelerių metų parodytų finansinio išprusimo lygio pokytį.

Galime sakyti, kad finansinis išprusimas pasaulyje pasiekė savo svarbumo aukštumas. Siekiant tinkamai iširti bei kelti pasaulio visuomenės finansinį išprusimą, savo jėgas suvienijo net kelios organizacijos – EBPO, Pasaulio bankas ir Jungtinės Karalystės Tarptautinės plėtros departamentas. Šios organizacijos įsipareigojo dirbti kartu bei siekti, kad pasaulio visuomenė būtų finansiškai išprususi, siekti visuomenės finansinės gerovės. Susivienijusios organizacijos intensyviai kuria specialias programas, papildomas finansinio išprusimo skatinimo ir kėlimo skyrius bei fondus, kuria specialius internetinius puslapius, skatinančius visuomenę domėtis finansais bei padedančius priimti korektiškus finansinius sprendimus (Miller M. et. al., 2009).

EBPO, siekiant padaryti kuo didesnę indėlį į finansinio išprusimo skatinimą ir kėlimą, pateikė šalių vyriausybėms šiuos gerosios patirties rekomendacinius principus ir pasiūlymus (EBPO, 2006):

- ✓ Vyriausybės ir visos susijusios suinteresuotos šalys turėtų skatinti objektyvų, teisingą finansinį švietimą bei išsilavinimą;
- ✓ Finansinis švietimas turi būti pradėtas kuo anksčiau, siekiant kuo anksčiau tapti finansiškai išprususiu;
- ✓ Finansinis švietimas turėtų būti finansinių institucijų, kurių atskaitomybė ir atsakomybė būtų skatinamos, dalimi;
- ✓ Finansinis švietimas turėtų būti aiškiai atskirtas nuo komercinių konsultacijų;
- ✓ Finansinės įstaigos turėtų būti skatinamos tikrinti, ar klientai perskaitė ir suprato visą sutarties informaciją, ypač kai tai susiję su ilgalaikiais įsipareigojimais, galimais rimtais padariniais, dažniausiai aprašytais smukesniu šriftu;
- ✓ Finansinio švietimo programos turėtų ypatingą dėmesį atkreipti į svarbius žmogaus gyvenimo planavimo aspektus ir etapus, tokius kaip taupymas, kreditai, draudimas, pensija.
- ✓ Finansinio išprusimo programos turėtų būti orientuotos į finansinių gebėjimų stiprinimą, tam tikrais atvejais orientuotis net į konkrečias specifines grupes, kuo labiau orientuotis į asmenį;
- ✓ Būsimieji pensininkai turėtų žinoti apie būtinybę įvertinti finansinės situacijos tinkamumą, apie galimas bei turimas viešojo ir privataus pensijų kaupimo sistemas;
- ✓ Turėtų būti skatinamos įvairios kampanijos nacionaliniu mastu, kuriami konkrečios paskirties tinklapiai, nemokamos informacinės paslaugos.

Visos EBPO išvardintos rekomendacijos ir principai yra svarbūs, bet aišku reikėtų nepamiršti, kad svarbiausia yra įtikinti visuomenę, jog jai reikalinga būti finansiškai išprususiai, parodyti kokią naudą iš finansinio išprusimo gali gauti individas kiekviename gyvenimo etape.

Apžvelgus užsienio šalių patirtį matome, kad jau daugelyje pasaulio šalių finansinio išprusimo kėlimas yra valstybės politikos elementas bei prioritetas. Kuriama eilė finansinio išprusimo programų, finansinio išprusimo kėlimo klausimu rūpinasi specialios organizacijos, fondai biurai. Pavyzdžiui JAV – finansinio išprusimo ir išsilavinimo komisija (Financial Literacy and Education Commission), Australijoje – Finansinės informacijos tarnyba (Financial Information Service), Kanadoje – Kanados finansinių paslaugų vartotojų agentūra (Financial Consumer Agency of Canada), Didžiojoje Britanijoje – Finansinių paslaugų organizacija (Зеленцова А. В. и др., 2012).

Europos Sąjunga finansinį išprusimą yra iškėlusį kaip prioritetinį klausimą dar 2007 metais, kai ją vienijo 27 šalys. Europos Sąjungos valstybėse yra daugybė įvairiausių finansinio išprusimo kėlimo programų. Aišku, visos programos tarpusavyje skiriasi, vienų šalių indėlis į savo visuomenės finansinį išprusimą yra didesnis nei kitų. Daugiausia finansinio išprusimo kėlimo programų variantų turi didžioji Britanija, Vokietija ir Austrija. Viena iš aktyviausių Lietuvos kaimynių, keliant visuomenės finansinį išprusimą, yra Lenkija (Habschick M. et. al., 2007).

Būtent Lenkijoje intensyviai vykdomos finansinio švietimo programos mokyklose, kurių dėka finansinės žinios kyla 20 – 40 procentų, priklausomai nuo programos tipo bei tikslinės grupės (Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga).

Finansinis išprusimas keliamas įvairiais būdais, EBPO 2008 metais sukūrė specialų tarptautinį puslapį <http://financial-education.org/home.html>, kuriame skelbiami atlikti tyrimai, įgyvendinamos ir įgyvendintos programos, veikia susijusių programų bei straipsnių paieška.

Europos Sąjunga kaip pavyzdines programas, siekiant pakelti visuomenės finansinį išprusimą, išskiria Prancūzijos, Austrijos, Švedijos, Lenkijos, Didžiosios Britanijos, Vengrijos programas (Habschick M. et. al., 2007). Kiekviena iš šių šalių turi savo finansinio išprusimo kėlimo programą, jos veikimo metodiką, tikslines grupes bei finansinio išprusimo kėlimo metodus (nuo finansinių brošiūrų iki radijo laidų). Kiekviena iš programų yra individuali bei pritaikyta konkrečios šalies visuomenei. Verta pažymėti tai, kad nurodytose šalyse finansinio išprusimo kėlimo programos nėra vienkartinės, tai nuolatinis tęstinis procesas, kurio metu visuomenei pateikiama vis nauja informacija, parenkamas vis naujas būdas bei priemonės atkreipti visuomenės dėmesį į finansinį išprusimą, jo kėlimo svarbą, nuolat generuojamos idėjos kaip pakelti visuomenės finansinį išprusimą. Kuriamos bei įgyvendinamos finansinio išprusimo kėlimo priemonės yra konkrečios bei orientuotos į tam tikras tikslines grupes, kadangi bendra taisyklė visiems negali būti taikoma. Kuo labiau finansinio išprusimo kėlimo priemonė bus pritaikyta konkrečiai visuomenės daliai, jos

poreikiams bei problemoms, tuo didesnė tikimybė, kad priemonė ar priemonių visuma bus naudingos ir demonstruojančios teigiamus rezultatus.

Apibendrinant galime pažymėti, kad pasaulyje pastaruoju metu finansiniam išprusimui skiriama daug dėmesio. Šalys savarankiškai ar tam tikrų organizacijų paskatintos vykdo tyrimus, tiek trumpus bendrinius, tiek specialiai finansiniam išprusimui skirtus. Iki šiol atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad finansinio išprusimo lygis daugelyje šalių nepakankamas, jį reikia kelti. Finansinio išprusimo kėlimui kuriamos specialios organizacijos, tinklapiai, programos, eilė veiksmų, turinčių skatinti visuomenę įsitraukti ir kelti savo finansinį išprusimą. Didžioji dalis tyrimų yra orientuoti į analizę asmeninių finansų grandyje, trūksta klausimų, kurie galėtų parodyti, ar visuomenė bendrai supranta kaip veikia finansų sistema, kokios tam tikrų sprendimų priėmimo priežastys, kokie veiksniai turi įtakos finansų sistemos stabiliam funkcionavimui. Tačiau padarėme išvadą, kad įvertinus finansinį išprusimą asmeninių finansų lygmeniu, galima atlikti atitinkamas išvadas ir dėl finansinio išprusimo viešųjų finansų lygmenyje. Dauguma finansinių išprusimo kėlimo priemonių šiuo metu dar tik įgyvendinimo etape, todėl po kelerių metų šalys atliks pakartotinius visuomenės finansinio išprusimo tyrimus, kurie ir parodys parinktų finansinio išprusimo kėlimo priemonių veiksmingumą bei rezultatus.

3.2. Lietuvos žingsniai visuomenės finansinio išprusimo link

Finansinis išprusimas, kurio svarba pradėta akcentuoti dar nuo 2000-ųjų metų, visame pasaulyje pripažįstamas kaip reikšmingas ekonominio ir finansinio stabilumo bei vystymosi elementas. Lietuvoje finansiniam išprusimui pradėta skirti dėmesio 2012 m. Finansinis išprusimas Lietuvoje yra vadinamas įvairiai – tiek finansiniu raštingumu, tiek finansiniu išprusimu. Lietuvos bankas oficialiai dokumentuose vadina finansiniu raštingumu.

2012 metų vasarą, buvo atliktas Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimas (toliau – Tyrimas), inicijuotas Lietuvos banko. Lietuvos bankas 2012 m. veiklos ataskaitoje nurodo, kad viena iš prioritetinių banko sričių tapo finansinis švietimas. Siekiant nustatyti Lietuvos gyventojų finansinio raštingumo lygį, buvo atliktas namų ūkio Tyrimas, kurio klausimai buvo sudaryti pagal EBPO parengtą ir daugelių šalių išbandytą metodiką, kurią mes analizavimo praeitame poskyryje. Kadangi Lietuvoje atliktam Tyrimui buvo naudojama EBPO metodika, galime teigti, kad šio Tyrimo atveju finansinis raštingumas tapatus finansiniam išprusimui. Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo metu buvo apklausti 1 207 respondentai nuo 18 iki 79 metų. Nustatyta, kad Lietuvos gyventojai gerai vertina savo gebėjimą valdyti asmeninius finansus, žino apie daugumą finansinių produktų, tačiau nepakankamai jais naudojasi, kadangi nemoka pasirinkti tinkamiausių ir labiausiai poreikių atitinkančių finansinių produktų. Tyrimas

parodė, kad trečdalis respondentų prieš pasirenkant finansinius produktus, neįvertina kitų alternatyvų ir pasiūlymų, o populiariausia taupymo priemonė yra gryniesi pinigai, kurie laikomi arba namuose, arba banko sąskaitoje (Lietuvos bankas, 2012). Tyrimo išvada – visuomenės finansinis išprusimas Lietuvoje žemas ir nepakankamas, todėl būtinas finansinis švietimas.

Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotoja, buvusi finansų ministrė Ingrida Šimonytė, teigia, jog menkas Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas (raštingumas) yra didžiulė mūsų šalies problema. Lietuvai dar teks atlikti daug veiksmų, kol gyventojai išmoks matuoti savo galimybes ir nepriimti neapgalvotų ir neįvertintų finansinių išpareigojimų, priims pasvertus sprendimus (interviu su I. Šimonyte, 2013).

Po atlikto Tyrimo Lietuvos bankas parengė 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepciją (Lietuvos bankas, 2012), kurioje pateikiama finansinio švietimo sąvoka bei paaiškinama, kuo finansinis švietimas naudingas visuomenei – sumažina finansinės atskirties riziką, skatina visuomenę planuoti ir taupyti ateičiai ir tuo pačiu išvengti pernelyg didelio išiskolinimo. 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija skirta finansinių paslaugų vartotojų finansiniam raštingumui didinti. Kadangi kiekvienas iš mūsų reguliariai atliekame tam tikrus finansinius veiksmus, finansinio švietimo koncepcija galėtų būti paskirta Lietuvos visuomenei bei jos finansinio išprusimo kėlimui. Lietuvos bankas finansinio švietimo koncepcijoje pabrėžia mūsų jau anksčiau išnagrinėtus aspektus, pavyzdžiui, tokius – norint tinkamai tvarkyti asmeninius finansus, negana išmanyti aritmetiką ir ekonomiką, tam svarbus ir teisinis išprusimas bei žinios apie finansines paslaugas. Finansinio švietimo koncepcijoje teigiama, kad finansų ir ekonomikos žinios yra pagrįstų asmeninių finansinių sprendimų pagrindas, todėl svarbios kiekvienam žmogui kiekviename jo gyvenimo etape, nepriklausomai nuo jo amžiaus, gaunamų pajamų, gyvenamosios vietos arba vykdomos veiklos. Sutinkame su tuo, kad finansų žinios yra pagrįstų asmeninių finansinių sprendimų pagrindas, tačiau prisimename, ir tai, kad pakankamam finansiniam išprusimui vien tik žinių nepakanka. Svarbu turėti ne tik žinių, bet dar įgyti įgūdžių, išmokti tinkamos finansinės elgsenos. Galime pastebėti, kad 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija yra orientuota į visuomenės asmeninių finansų valdymo ugdymą. Tačiau Lietuvai nederėtų pamiršti, kad visuomenėje egzistuoja ir kritiškas požiūris į viešųjų finansų valdymą, sprendimų priėmimą šiame lygmenyje. Yra būtina Lietuvos visuomenę ugdyti ne tik asmeninių finansų srityje, bet ir viešųjų finansų srityje.

Lietuvos bankas finansinio švietimo koncepcijoje pateikia teiginį, kuris yra labai aktualus mūsų tyrimui – finansinis raštingumas yra tarsi tiltas, kuris jungia poreikius ir finansinius sprendimus. Savo darbui galime panaudoti šiek tiek modifikuotą teiginį – finansinis išprusimas tai tiltas, jungiantis žmogaus poreikius, lūkesčius ir finansinius sprendimus.

Finansinio švietimo koncepcijos kūrimą Lietuvoje sąlygojo ne tik atliktas tyrimas, bet ir naujos sudėtingos finansinės priemonės, demografiniai pokyčiai ir pensijų sistema, nauja Europos finansų rinkos reguliavimo sistema. Lietuvos bankas įvardijo 6 pagrindinius uždavinius, įgyvendinant koncepciją (Lietuvos bankas, 2012):

- ✓ *užtikrinti, kad visuomenei būtų pateikta objektyvi, nešališka ir aktuali informacija finansų klausimais;*
- ✓ *skatinti įvairaus amžiaus grupių gyventojų, ypač suaugusiųjų, finansų sričių neformalųjį švietimą ir savišvietą, jų verslumo ugdymą;*
- ✓ *sudaryti galimybes šalies gyventojams įgyti finansinių žinių ir taip mažinti finansinę atskirtį;*
- ✓ *naudoti informacines technologijas didinant finansinės informacijos prieinamumą ir sklaidą;*
- ✓ *bendradarbiaujant su strateginiais partneriais keistis gerąja patirtimi finansinio švietimo klausimais;*
- ✓ *koordinuoti finansinio švietimo iniciatyvą, kad būtų užtikrintas įvairių institucijų bendradarbiavimas.*

Išskirti 6 pagrindiniai uždaviniai, įgyvendinant 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepciją Lietuvoje, yra gana bendriniai. Mes pasigedome šalia kiekvieno iš uždavinio priemonių šiems uždaviniams pasiekti. Kad uždaviniai būti įgyvendinti tinkamai, turi būti iš anksto parengtos konkrečios jų įgyvendinimo priemonės – kaip bus skatinama, kaip bus užtikrinta ir pan. Jei nėra konkrečių priemonių sudėtingėja atskaitingumas bei užsibrėžtų uždavinių pasiekimo vertinimas. Pavyzdžiui, paskatinti visuomenę galima vieną ar kelis kartus ir laikyti, kad uždavinys įgyvendintas, o galima nuolat skatinti įvairiomis skirtingomis formomis, vykdyti tęstinį procesą.

Finansinio švietimo koncepcijoje yra tinkamai apibrėžta, kad finansinio raštingumo didinimas tai kompleksinė užduotis, kurios sėkmė gali būti vertinama tik po ilgesnio laikotarpio. Galime papildyti, kad tik atlikus pakartotinius tyrimus po kelerių metų, galėsime įvertinti, ar sukurta finansinio švietimo koncepcija pasiteisino. Aišku, sunku nustatyti, kada laikoma, jog koncepcija pasiteisino. Reikalinga prisiminti, kad neigiamas rezultatas irgi yra rezultatas, iš kurio galimos reikšmingos išvados. Lietuvos bankas taip pat pripažįsta, kad pirmasis ir vienas iš sudėtingiausių žingsnių, atliekant finansinį švietimą, tai įtikinti gyventojus, kad jiems reikia tobulinti savo finansines žinias bei atsisakyti požiūrio, jog finansai turi būti nagrinėjami tik šios srities profesionalų. Mes manome, kad įtikinti visuomenę įsitraukti į finansinį švietimą gali sutrukdyti net netinkamas frazių parinkimas. Mums žodžių junginys „finansinis raštingumas“ asocijuojasi su mokyklos laikais, kai buvo griežtai tikrinamos mūsų žinios bei raštingumas. Mūsų manymu, žodžių junginys „finansinis išprusimas“ yra tinkamesnis, patrauklesnis, gal net daugiau žadantis,

priverčiantis susimąstyti. Galime teigti, kad žmogus, kurį apibūdintume kaip finansiškai išprususiu įgautų didesnę įvertinimą nei tas, kurį pavadintume finansiškai raštingu.

Lietuvos bankas (2012) pabrėžia, kad vaikų ir jaunimo finansinis švietimas yra ypatingai svarbus, tačiau nereikėtų atitraukti ir suaugusiųjų, kadangi būtent jie ir moko savo vaikus pirmųjų finansų pagrindų. Finansinėje švietimo koncepcijoje išskiriamos tikslinės grupės pagal gyvenimo ciklą – moksleiviai, studentai ir jaunimas (19 – 24 metų), suaugusieji (šeimos su vaikais, nepriklausomi namų ūkiai), vyresnio amžiaus žmonės ir senjorai, bei išskiriamos specifinės tikslinės auditorijos – mokytojai, pradelstų skolų namų ūkiai, specifinių poreikių asmenys, gyvenimo įvykių paliesti asmenys. Sutinkame su tuo, kad asmenų suskirstymas į tikslines grupes užtikrins, jog finansinė informacija bus pritaikyta pagal tam tikros auditorijos poreikius ir dėl to bus efektyvi. Nagrinėjant Lietuvos banko išskirtas finansinio švietimo tikslines grupes, pastebime, kad jauniausia tikslinė grupė – moksleiviai. Tačiau gal reikėtų pradėti jau nuo darželinukų? Tegu tai nebūna rimta ir griežta informacija. Finansinis švietimas gali būti ir žaidimo forma. Labai svarbu, kad finansinis švietimas mūsų gyvenime atsirastų kuo anksčiau, tokiu atveju turėsime didesnę galimybę būti finansiškai išprususia visuomene, o atskirai kiekvienas individas galės anksčiau suprasti, kas yra finansinė gerovė ir kaip ją pasiekti.

2012 – 2016 metų Lietuvos finansinio švietimo koncepcijoje išskiriami 2 informacijos pateikimo kanalai, kuriais bus bandoma pateikti informaciją visuomenei bei tokiu būdu kelti visuomenės finansinį išprusimą. Skiriami bendrieji ir specifiniai informacijos pateikimo kanalai, kuriuos matome 9 pav.

Tikslinė grupė	Informacijos pateikimo kanalai	
	Specifiniai	Bendrieji
Moksleiviai, studentai	Švietimo sistema	Bendroji spauda
Šeimos, turinčios vaikų	Specialistų publikacijos, mokyklos	Laikraščiai
Darbuotojai	Darbo vietos, profesinės asociacijos, verslo asociacijos	Radijas
Senjorai	Centrai seniems žmonėms, pensininkų sąjungos	Televizija
Specifinės auditorijos	Specifinės asociacijos, susiję centrai	Internetas

Šaltinis: Lietuvos bankas (2012), p. 21

9 pav. Finansinio švietimo informacijos pateikimo kanalai

Prie bendrųjų informacijos pateikimo kanalų priskiriamos žiniasklaidos priemonės. Šis kanalas yra akcentuojamas, kadangi prieinamas visai visuomenei, nepriklausomai nuo žinių lygio, socialinių sąlygų. Žiniasklaidos priemonėmis bus stengiamasi perduoti informaciją apie asmeninio biudžeto valdymo svarbą, taupymą (ypač pensijai) ir kt. finansinę informaciją. Specifinių kanalų dėka bus bandoma informaciją perteikti būtent tikslinėms grupėms.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje virš 70 proc. gyventojų naudojami kompiuteriu ir internetu, buvo sukurtas nepriklausomas Lietuvos banko finansinio švietimo tinklapis <http://www.pinigubite.lt/>, skirtas visuomenei rasti visus atsakymus į rūpimus klausimus. Šiam finansinio švietimo tinklapiui buvo išskirti konkretūs tikslai (Lietuvos bankas, 2012, p. 22):

✧ *suteikti informaciją ir priemones, kurios leistų efektyviau valdyti savo asmeninius finansus, t. y. padėtų vartotojams priimti racionalius finansinius sprendimus;*

✧ *įdėti į tinklalapį skaičiuokles arba kitas priemones, kurios vartotojams padėtų palyginti analogiškus finansinius produktus;*

✧ *pateikti statistinę informaciją, apklausų metu surinktą informaciją ir ekspertų nuomonę įvairiais finansiniais klausimais;*

✧ *informaciją pateikti interaktyviai (pvz., trumpų vaizdo klipų forma) taip sudominant vartotojus;*

✧ *informaciją pateikti objektyviai, suprantamai, pozityviu tonu;*

✧ *pateikti ne tik bazinę, bet ir aktualią informaciją – naujienas finansų rinkose, svarbias visuomenei problemas;*

✧ *dalintis geriausia praktika su finansinio švietimo partneriais, pateikti nuorodas į kitų finansinių partnerių interneto svetaines, taip pat skelbti informaciją apie Lietuvos banko ir kitų partnerių rengiamus seminarus, mokymus ir kitas finansinio švietimo veiklas.*

Išnagrinėjus tinklapiui <http://www.pinigubite.lt/> iškeltus tikslus bei apsilankius šiame tinklapyje, galime konstatuoti, kad iškeltų tikslų yra nuosekliai siekiama.

Nepriklausomas Lietuvos banko finansinio švietimo tinklapis <http://www.pinigubite.lt/>, pasak Lietuvos banko (2012), turi tapti vienu pagrindiniu finansiniu ir naujienų šaltiniu. Šį Lietuvos banko sprendimą vertiname teigimai, kadangi yra labai svarbu sukcentruoti informaciją vienoje vietoje, kad visuomenė nesiblaškytų ir tvirtai žinotų apie galimą pilną informacijos šaltinį. Tačiau šiuo atveju yra pagrindinė užduotis – plačiai informuoti visuomenę apie tokio tinklapio egzistavimą, kadangi nežinant, kad toks tinklapis yra, visuomenė negalės pasinaudoti teikiamomis tinklapio paslaugomis.

Tinklapyje <http://www.pinigubite.lt/> galime rasti informacijos apie naujienas ir renginius, apie asmeninio biudžeto sudarymą bei taupymą, apie pensijos kaupimą bei privačius pensijų fondus, apie įvairius finansinius produktus ir paslaugas, jų palyginimą, apie galimus sukčiavimo atvejus, įvairias skaičiuokles, patarimus, finansinių terminų žodyną, įvairius leidinius. Galime pripažinti, kad sukurtas tinklapis yra informatyvus bei naudingas, jame net galima rasti informacijos pagal gyvenimo ciklą bei įvykius, pavyzdžiui, savarankiško gyvenimo pradžia, būsto įsigijimas, gyvenimas dviese ir pan.

Iš tinklapio <http://www.pinigubite.lt/> naujienų skilties sužinojome, kad Lietuvoje 2014 m. kovo 10 – 17 dienomis minima vaikų finansinio švietimo savaitė, kurios tikslas skatinti vaikus domėtis asmeniniais finansais ir racionalių jų tvarkymu. Teigiamai vertiname tai, kad finansinis švietimas yra orientuotas ir į vaikus bei tikimės, kad mokymų įstaigos skatina vaikus numatytais dienomis dalyvauti organizuojamuose renginiuose ir konkursuose.

Analizuojant <http://www.pinigubite.lt/> tinklapį, radome naudingos finansinės informacijos, tačiau kai kurių dalykų mes pasigedome – skelbiamos tinklapio lankomumo statistikos bei klausimų – atsakymų skilties. Kaip ir minėjome anksčiau, svarbu, kad tinklapio informacija naudotųsi plačiai, o tai mes galime matyti tik skelbiant lankomumo statistiką, be to, ši statistika net pati gali paskatinti besilankantįjį ir toliau domėtis finansais, nes bus matoma, kad tuo domisi didelė visuomenės dalis. Finansinis išprusimas bei jo siekimas turi tapti mada. Mūsų manymu, tinklapyje <http://www.pinigubite.lt/> reikia sukurti atskirą klausimų – atsakymų skiltį, kad reikalui esant visuomenė galėtų užduoti rūpimą klausimą, visus atsakymus ir informaciją gautų iš vieno šaltinio.

Tačiau atkreipkime dėmesį, kad tinklapis <http://www.pinigubite.lt/> yra orientuotas tik į švietimą asmeninių finansų grandyje, neliečiant viešųjų finansų, kas mūsų manymu yra klaidinga. Jei visuomenė neturės supratimo kaip veikia viešųjų finansų mechanizmas, iš kur biudžete atsiranda pinigų bei kaip jie paskirstomi, kodėl priimami vienokie ar kitokie viešųjų finansų sprendimai, ji ir toliau gali turėti įsitikinimų, jog valstybė privalo pilnai aprūpinti savo gyventojus ir skirti maksimalias išmokas kiekvienai sričiai.

Lietuvos bankas (2012) pažymi, kad sėkmingas finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimas neįmanomas be partnerių. Išskiriami tokie partneriai kaip Švietimo ir mokslo ministerija, privataus finansų sektoriaus atstovai, įvairios asociacijos ir nevyriausybinės organizacijos. Pritariame, jog visuomenės finansinio išprusimo kelyje turi dalyvauti ne tik pagrindinė Lietuvos finansinė institucija, bet ir kitos organizacijos ir institucijos, su kuriomis visuomenė nuolat susiduria, turi nuolatinį ryšį, kontaktą. Maksimalus finansinio švietimo rezultatas galimas tik esant institucijų ir visuomenės bendradarbiavimui.

2012 – 2016 metų Lietuvos finansinio švietimo koncepcija skirta 5 metų laikotarpiui ir turi 4 įgyvendinimo etapus, kuriuos matome 10 pav.

Šaltinis: Lietuvos bankas (2012), p. 26

10 pav. 2012 – 2016 metų Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo etapai

Pirmajame etape, kuris buvo įgyvendintas 2012 metais atlikti parengiamieji darbai – parengta finansinio švietimo koncepcija, pasirašytos bendradarbiavimo sutartys su partneriais, nustatytos finansinio švietimo tikslinės grupės bei specialiai joms skirtos švietimo priemonės, sukurtas nepriklausomas finansinio švietimo tinklapis, surengta konferencija, kurios metu ir pristatyta finansinio švietimo koncepcija. Mūsų manymu, pirmasis finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo etapas turėjo esminį trūkumą – nepakankamas visuomenės informavimas apie tokio pobūdžio koncepcijos sukūrimą, nepilnavertis visuomenės dėmesio patraukimas.

Kituose trejuose Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo etapuose Lietuvos bankas numatė konkrečius darbus – tinklapio papildymas praktine informacija, vidurinio mokymo programos peržiūra su kompetentingomis institucijomis ir jos vertinimas asmeninių finansų valdymo požiūriu, finansinio švietimo programos naudingumo vertinimas, finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo efektyvumo tikrinimo ir vertinimo priemonių pasirinkimas. Paskutiniajame ketvirtajame etape numatytas vertinimas ir peržiūrėjimas. Planuojama, kad 5 metų laikotarpiui pasibaigus, bus atliekamas pakartotinis tyrimas, o gauti rezultatai turėtų būti palyginami pagal EBPO metodiką bei tokius kokybinius rodiklius kaip – gyventojų, gerai vertinančių savo gebėjimą neišleisti daugiau nei uždirbo, dalies padidėjimas; gyventojų, besinaudojančių finansiniais produktais, dalies padidėjimas; gyventojų, kurie siekdami įsigyti finansinių produktų lygina analogiškų paslaugų teikėjų pasiūlymus, dalies padidėjimas; namų ūkių neveiksnių paskolų sumažėjimas ir kt. panašius rodiklius (Lietuvos bankas, 2012). Teigiamai vertiname tai, jog Lietuva naudojami gerąja kitų šalių patirtimi, tarptautinių organizacijų metodikomis, kadangi jos yra paremtos išsamiais ir nuodugniais tyrimais, kuriuos atlikti savarankiškai Lietuva neturėtų pakankamų pajėgumų.

Lietuvos bankas (2012) įvertino ir galimas Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo rizikas, kurios gali sutrukdyti pilna apimtimi norimus įgyvendinti uždavinius. Tarp rizikų paminėti socialiniai ekonominiai ir politiniai veiksniai, kuriems Lietuvos visuomenė yra ypatingai jautri, nepakankamas finansavimas, nepakankami žmogiškieji ištekliai. Paskutinioms dviem rizikoms vertėtų skirti ypatingą dėmesį ir užtikrinti pakankamą finansavimą, nepriklausomai nuo valdžios ar jos sprendimų pasikeitimų. Jei Lietuva ryžosi kelti visuomenės finansinį išprusimą, atsitraukti atgal ir pasiteisinti nepakankamu finansavimu nederėtų. Geriau skirti šiuo laikotarpiu didesnes investicijas į visuomenės finansinį išprusimą, nei kasmet vis didinti socialines išmokas dėl visuomenės nesugebėjimo pasirūpinti savo finansine gerove. Netinkamai parinktos priemonės bei netinkamas jų įgyvendinimas, neefektyvus partnerių bendradarbiavimas, nepakankama analogiško projekto patirtis irgi yra įvardijami kaip galimos Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimo rizikos. Tačiau, mūsų manymu, šios rizikos turėtų būti minimalios, kadangi yra remiamasi užsienio šalių patirtimi, tarptautinių organizacijų rekomendacijomis ir metodikomis.

Apžvelgus 2012 – 2016 metų Lietuvos finansinio švietimo koncepciją, galime pažymėti, kad paruošiamieji darbai keliant visuomenės finansinį išprusimą padaryti. Koncepcijos nagrinėjimo metu matėme kelis trūkumus, tačiau laiku juos ištaisius, neigiamos įtakos bendram rezultatui jie neturėtų padaryti. Esminis dalykas, ko šiuo metu trūksta – pačios finansinio švietimo koncepcijos bei sukurto tinklapyje <http://www.pinigubite.lt/> intensyvaus viešinimo bei orientacijos ne tik į asmeninių finansų ugdymą. Taip pat galime pasiūlyti, kad kiekvienais metais galėtų būti išleidžiamas metų leidinys apie Lietuvos finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimą. Tai būtų priemonė, kurioje turėtų būti nurodyta, ką konkrečiai ir kada ketinama daryti ateinančiais metais bei kas buvo atlikta praeitais metais. Tokiu atveju visuomenė matytų visų metų jau atliktus veiksmus ir žinotų, ką konkrečiai ketinama daryti toliau, keliant visuomenės finansinį išprusimą. Tai būtų savotiškas atsiskaitymo mechanizmas, nes šiuo metu finansinio išprusimo kėlimo veiksmus ir rezultatus galime glaustai matyti tik Lietuvos banko metų ataskaitoje. Mūsų manymu, yra svarbūs ir tarpiniai atsiskaitymai, ne tik galutinis įgyvendinimo laikotarpio pabaigoje, kadangi dar su tarpiniu atsiskaitymu galima konstatuoti klaidas, netikslumus bei juos pakoreguoti, siekiant tinkamo rezultato laikotarpio pabaigoje.

Prie Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimo prisideda ne tik valstybinės institucijos. Pastaruosius penkerius metus į visuomenės finansinio išprusimo kėlimą stengiasi įdėti indėlį ir Lietuvoje veikiančios privatūs bankai – „Swedbank“, AB ir AB SEB bankas.

„Swedbank“, AB įsteigęs Asmeninių finansų institutą, kuris yra nepriklausoma „Swedbank“ banko dalis. Šio instituto pagrindinė paskirtis – atidžiai stebėti ir tirti gyventojų finansinės situacijos pokyčius ir šviesti visuomenę asmeninių finansų valdymo klausimais. „Swedbank“ Asmeninių finansų institutui Lietuvoje vadovauja Odeta Bložienė, kuri intensyviai vykdo visuomenės finansinio išprusimo kėlimo veiklą – dalyvauja laidose, rašo straipsnius, įvairiais būdais dalina patarimus visuomenei kaip tvarkyti asmeninius finansus (http://www.swedbank.lt/lt/pages/swedbank_asmeniniu_finansu_institutas ir <https://www.manofinansai.lt/>).

Viename iš savo pranešimu (paskelbtų tinklapyje <http://vartotojai.lt/>) O. Bložienė pabrėžė, jog visko žinoti apie finansus neįmanoma, tačiau mes galime pridurti, kad ir nereikia visko žinoti. Finansų valdymo ekspertė Bložienė teigia, kad finansiškai išprusęs žmogus teisingai identifikuoja ir vertina savo finansinę situaciją, supranta ir atskiria informaciją, kuri reikalinga finansiniams sprendimams priimti, vertina, analizuoja informaciją bei ja vadovaujasi priimant finansinius sprendimus, įvertina bei priima atsakomybę už savo sprendimus. Skleidžiant tokią informaciją, mūsų minėta ekspertė padeda visuomenei suprasti, kad būti finansiškai išprususiu nėra taip sudėtinga, tačiau labai naudinga, ir visų pirmą, pačiam žmogui.

Siekiant tinkamai atlikti savo paskirtį bei teikti Lietuvos žmonėms žinių apie asmeninių finansų valdymą, „Swedbank“ Asmeninių finansų instituto iniciatyva buvo sukurtas specialus

tinklapis – <https://www.manofinansai.lt/>. Šiame tinklapyje skelbiamos finansines aktualijos, nuolatos teikiami finansiniai patarimai ir komentarai, rubrika „5 minutės“ (skelbiami gyventojų atsakymai į pateiktus klausimus bei eksperto komentarai). Tinklapyje <https://www.manofinansai.lt/> net galima atlikti finansinių žinių testą, kurio dėka įvertinsime savo finansinio išprusimo lygį, o reikalui esant finansinius terminus galima pasitikrinti finansinių terminų žodyne. Verta pažymėti, kad minėtame tinklapyje esantis finansinių žinių testas apima klausimus tiek iš asmeninių finansų srities, tiek iš viešųjų finansų srities, kas yra svarbu keliant visuomenės finansinį išprusimą (ne tik ugdant visuomenę asmeninių finansų klausimais). Taip pat visuomenei tinklapis <https://www.manofinansai.lt/> teikia 3 tipų skaičiuokles – finansinės situacijos įvertinimo, tikslo siekimo skaičiuoklę ir silpnųjų skaičiuoklę. Aišku nederėtų pamiršti, jog verta ne tik naudotis tokiomis skaičiuoklėmis, bet dar ir padaryti išvadą, siekti priimti tinkamus finansinius sprendimus. Tinklapis <https://www.manofinansai.lt/> prisijungusiems vartotojams suteikia galimybę net interaktyviai vesti savo asmeninį biudžetą.

Apibendrinus galime pasakyti, kad „Swedbank“, AB įsteigęs Asmeninių finansų institutą atlieka svarų visuomenės finansinio švietimo indėlį, teikia įvairiapuses priemones finansinio išprusimo kėlimui, Lietuvos visuomenei tik reikia pradėti jomis domėtis bei naudotis.

EBPO 2008 metais sukurtame specialiame tarptautiniame puslapyje <http://financialeducation.org/home.html> galime rasti informacijos, kokie šiuo metu yra atliekami visuomenės finansinio švietimo bei išprusimo kėlimo veiksmai. Pasirinkus Lietuvą, paieškos sistema mums parodo 5 nuorodas – Lietuvos banko vykdoma ekonominio ir finansinio švietimo veikla, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vykdomas suaugusiųjų pensijos kaupimo švietimas, Lietuvos vartotojų instituto švietimo iniciatyvos, Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmų vykdomos švietimo iniciatyvos dėstytojams, mokytojams, mokiniams bei viešosios įstaigos Ekonominio švietimo sklaidos centro veikla. Pastarosios institucijos, kuri buvo įkurta dar 2002 metais, misija – siekti, kad visi baigusieji mokyklą būtų ekonomiškai raštingi bei pasirengę veikti laisvosios rinkos sąlygomis. Viešoji įstaiga Ekonominio švietimo sklaidos centras savo interneto tinklapyje <http://www.essc.lt/index.php?cid=399> skelbia, jog vykdant aukščiau mūsų įvardintą misiją, organizacija siekia iškeltų tikslų įvairiais projektais su ekonominiu švietimu ir verslumo ugdymu susijusiose srityse. Pastebime, kad paskutinės šios organizacijos skelbiamos naujienos tinklapyje yra 2011 m. balandžio 5 d. Iš to galime padaryti išvadą, kad tokio pobūdžio organizacija tėra skirta vienkartinėms finansuojamiems projektams įgyvendinti, tačiau ne visuomenės finansinio išprusimo kėlimo procesui, kuris reikalauja tęstinumo.

Plačiajame interneto pasaulyje galime rasti ir kitų finansinio švietimo ir visuomenės finansinio išprusimo kėlimo savarankiškų bandymų bei apraiškų. Pavyzdžiui, tinklapyje www.manopinigai.lt – galime rasti patarimų, kaip prisitaikyti prie besikeičiančios rinkos situacijos,

kaip valdyti finansus. Tinklapis www.kurdingopinigai.lt mums siūlo vesti asmeninių finansų apskaitą bei išsiaiškinti, kur dingsta pinigai. Visa tai yra tik pavieniai bandymai privesti visuomenę susimąstyti apie asmeninių finansų valdymą, priimamų sprendimų efektyvumą.

Finansinis išprusimas ar finansinis raštingumas deja nėra dabartinės Šešioliktosios 2012 – 2016 metų Vyriausybės veiklos programos dalis. Šešioliktosios Vyriausybės 2012 – 2016 metų programoje numatyta tik kelti kompiuterinį (elektroninį) raštingumą – gebėjimą naudotis informacinėmis technologijomis, atskiroms jų grupėms padedant įgyti reikiamų žinių ir įgūdžių. Visuomenės finansinis raštingumas šiame dokumente nėra akcentuojamas. Mūsų manymu, visuomenės finansinis išprusimas, jo kėlimas turėtų būti nacionalinis prioritetas ir skatinamas nacionaliniu mastu bei įtraukiamas į Vyriausybių programas.

Įvertinę visą informaciją apie Lietuvoje atliekamus finansinio išprusimo kėlimo veiksmus, galime konstatuoti, jog žengti pirmieji žingsniai Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo link. Atliktas Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimas, kurio rezultatai paskatino Lietuvos banką imtis konkrečių veiksmų keliant visuomenės finansinį išprusimą arba finansinį raštingumą (Lietuvos banko vartojama sąvoka). 2012 m. sukurtas dokumentas – 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija, kuri formalizuoja finansinio išprusimo kėlimą, nustato konkrečius uždavinius, apibrėžia rizikas, išskiria tikslines grupes bei numato įgyvendinimo priemones. Tačiau šis dokumentas yra labiau orientuotas į ugdymą asmeninių finansų srityje, nėra akcentuojamas viešųjų finansų veikimo mechanizmo ugdymas. Lietuvos bankui derėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kaip visuomenė vertina priimamus sprendimus viešųjų finansų srityje, ar supranta, jog valstybė egzistuoja ne vien tik tam, kad išlaikytų savo gyventojus, ar suprantama, jog išmokoms mokėti reikalinga visuomenei mokėti mokesčius ir pan. Finansinis išprusimas turi būti vertinamas, analizuojamas ir keliamas visose finansų grandyse kompleksiskai.

Didelį indėlį link visuomenės finansinio išprusimo atlieka sukurtas tinklapis <http://www.pinigubite.lt/>, kuris yra labai panašus į „Swedbank“ Asmeninių finansų instituto iniciatyva sukurtą specialų tinklapį – <https://www.manofinansai.lt/>. Lietuvoje į visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimą įsitraukė ne tik valstybinės institucijos, bet ir privačios organizacijos, bankai. Tačiau pastebėjome ir pavienių visuomenės finansinio išprusimo kėlimo apraiškų, kurie neturi bendradarbiavimo su Lietuvos banku požymių, kas mūsų manymu yra neracionalu ir neefektyvu. Visuomenės finansinio išprusimo kėlimas nėra minimas Šešioliktosios Vyriausybės 2012 – 2016 metų programoje, kas parodo, jog visuomenės finansinis išprusimas bei jo kėlimas nėra iškeltas kaip prioritetas, nėra pripažintas svarbus nacionaliniu mastu. Nagrinėjant visuomenės finansinio išprusimo kėlimo veiksmus Lietuvoje, mums išryškėjo dar keli trūkumai. Vienas iš jų – vykdomų programų ir veiksmų viešinimo stoka. Mūsų manymu, Lietuvos bankas per mažai skiria dėmesio visuomenės informavimui apie įgyvendinamą koncepciją, apie atliekamus

konkrečius visuomenės finansinio išprusimo kėlimo veiksmus. Bet ši nuomonė bus mūsų patvirtinta ar paneigta tik atlikus tyrimą, kurio aprašymą atliksime kitame skyriuje. Kita mūsų nustatyta problema yra susijusi su ankstesne – nepakankamas skatinimas ir visuomenės įtraukimas, t. y. reikalinga imtis daugiau priemonių norint visuomenę įtikinti, kad finansinis išprusimas jiems reikalingas, kad finansinis išprusimas reikšmingas siekiant finansinės gerovės.

Apibendrinus galime, pažymėti, kad Lietuva, kaip ir kitos pasaulio šalys, juda teisinga linkme – visuomenės finansinio išprusimo link. Daugelyje šalių visuomenės finansinis išprusimas yra nepakankamas, tačiau vienodų finansinio išprusimo kėlimo taisyklių visoms šalims nepritaikysime. Kiekvienos šalies pasirenkamos priemonės yra individualios, atsižvelgiant į kiekvienos visuomenės individualias situacijas bei tikslinių grupių problemas. Visuomenės finansinio išprusimo kėlimas kiekvienoje šalyje turi tapti prioritetine veiklos sritimi, tęstiniu procesu atsižvelgiant į besikeičiančias aplinkybes.

4. LIETUVOS VISUOMENĖS FINANSINIO IŠPRUSIMO IR TURIMŲ LŪKESČIŲ SITUACIJOS EMPIRINIS TYRIMAS

4.1. Tyrimo metodologija

Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas anoniminės apklausos anketavimo metodas. Tyrimo duomenys skirti Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacijos nustatymui bei pasiūlymų dėl visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimo pateikimui.

Tyrimo problema. Išanalizavę mokslinę literatūrą, nustatėme visuomenės finansinio išprusimo svarbą ir jo kėlimo naudą. Lietuvoje finansinio išprusimo klausimas vis dar nėra plačiai keliamas, o bandomos įgyvendinti finansinio išprusimo kėlimo priemonės, jų efektyvumas bei nauda abejotini.

Tyrimo tikslas. Įvertinti visuomenės finansinį išprusimą ir turimus lūkesčius apibrėžtais klausimais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti visuomenės finansinę elgseną, žinias ir nuostatas bei sugretinti su turimais lūkesčiais.
2. Nustatyti, kaip pati visuomenė vertina savo finansinį išprusimą bei, ar ji linkusi savo finansinį išprusimą kelti.
3. Išsiaiškinti, ar visuomenė žino apie šiuo metu Lietuvoje įgyvendinamas visuomenės finansinio išprusimo kėlimo (finansinio švietimo) priemones.
4. Susisteminti gautus duomenis, pateikti išvadas bei pasiūlymus visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimui.

Duomenų rinkimo proceso aprašymas. Duomenys buvo renkami apklausos būdu, naudojant iš anksto paruoštą klausimyną. Apklausos anketa sudaryta iš 30 klausimų, kurie sudaryti atsižvelgiant į išnagrinėtą mokslinę literatūrą ir remiantis Lietuvos finansinio išprusimo kėlimo priemonių analize. Respondentai į atitinkamus klausimus galėjo atsakyti pasirenkant vieną ar kelis atsakymų variantus bei įrašyti savo atsakymo variantą (žiūrėti 8 priedą). Anketos klausimai buvo sudaryti remiantis pasirinktais kriterijais, todėl juos galime suskirstyti į šias grupes: bendrieji klausimai (padeda identifikuoti respondentų amžių, išsilavinimo lygį ir pakraipą, lytį, gaunamas vidutines pajamas, darbo pobūdį, gyvenamąją vietovę), parodantys respondentų bendrąją charakteristiką, asmeninių finansų valdymo įvertinimo klausimai, finansų ir jų sistemos veikimo suvokimo bei puoselėjimų finansinių lūkesčių klausimai.

Kiekvienas iš tyrimo respondentų buvo supažindintas su tyrimo tema ir aktualumu. Tyrimas buvo pradėtas 2014 m. vasario 7 d., pabaigas 2014 m. kovo 8 d., t. y. tyrimas truko 4 savaites, kas leido apklausti 183 respondentus. Tyrimo anketa buvo platinama internetinės apklausos pagalba, išsiunčiant potencialiems respondentams anketos nuorodą <http://apklausa.lt/f/lietuvos-visuomenes-finansinis-isprusimas-bei-lukesciai-k255gaj/answers/new.fullpage>. Tyrimas sulaukė teigiamų atsiliepimų, paskatinimo bei pagyrimų dėl tyrimo aktualumo ir svarbos. Respondentai aktyviai atsakinėjo į klausimus bei persiuntinėjo apklausos nuorodą kitiems dalyviams.

Tyrimo dalyvavo tiek vyrai, tiek moterys. Iš 183 respondentų vyrai sudaro 45,90 proc., moterys 54,10 proc. Tyrimo dalyvavusių respondentų amžius varijuoja nuo 20 iki 59 metų. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2013 m. (paskutiniai paskelbti duomenys) Lietuvos gyventojų skaičius amžiaus grupėse nuo 20 iki 59 metų sudarė 1 633 778, iš kurių 48,58 proc. vyrų (skaitinė išraiška - 793 687) ir 51,42 proc. moterų (skaitinė išraiška – 840 091).

Pagal Luobikienę (2010), jei atrankos aibės struktūros nukrypimas neviršija 5 proc. nuo generalines aibės struktūros, atrankos aibė laikytina reprezentatyvia, t. y. atspindinčia generalinės aibės charakteristikas, o atrankos klaidos – atsitiktinės. Mūsų atveju generalinės aibės struktūroje yra 48,58 proc. vyrų ir 51,42 proc. moterų, o atrankos aibėje – vyrai sudaro 45,90 proc., moterys 54,10 proc. Šio tyrimo atveju atrankos aibės nukrypimas yra 2,68 proc., t. y. mažesnis nei 5 proc., todėl atrankos aibė laikytina reprezentatyvia bei reprezentatyvus Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacijos tyrimas.

4.2. Tyrimo duomenų analizė

Siekiant nustatyti, kokie respondantai dalyvavo apklausoje, iš pradžių panagrinėsime atsakymus į bendruosius klausimus – apie amžių, išsilavinimo lygį ir pakraipą, lytį, gaunamas vidutines pajamas, darbo pobūdį, gyvenamąją vietovę. Tyrimo dalyvavo respondantai, kurių amžius nuo 20 iki 59 metų. Didelė dalis respondentų jauno amžiaus – 45,90 proc. yra 20 – 29 metų, tačiau turimi atsakymai ir iš vyresnio amžiaus žmonių – 40 – 49 metų amžiaus grupės (13,11 proc.) ir 50 – 59 metų amžiaus grupės (12,48 proc.). Vidutinio amžiaus (30 – 39 metų) respondentų dalis sudaro 29,51 proc. (žr. 9 PRIEDAS). Taigi galime teigti, kad respondentų atsakymai ir tyrimo rezultatai atspindi įvairaus amžiaus grupių požiūrį ir elgseną. Kaip ir minėjome ankstesniame poskyryje, tyrimo dalyvavo tiek moterys, tiek vyrai, procentinį pasiskirstymą galime matyti ir diagramoje 19 pav. (žr. 9 PRIEDAS).

Didžioji dalis apklaustųjų (63,93 proc.) turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, tačiau atkreipkime dėmesį, kad turimi atsakymai ir iš respondentų, kurių išsilavinimas yra tik vidurinis, profesinis, nebaigtas aukštasis ar aukštasis neuniversitetinis (žr. 10 PRIEDAS). Šie duomenys

mums padės identifikuoti, ar išsilavinimo lygis turi įtakos finansiniam išprusimui bei žmogaus lūkesčiams. Pažymėtina tai, kad dauguma respondentų (68,85 proc.) neturi finansinės pakraipos išsilavinimo ir darbo pobūdis nesusijęs su finansų sritimi (77,05 proc. respondentų). Atsižvelgiant į tai, galėsime panagrinėti atsakymus į klausimus dėl finansų veikimo mechanizmo supratimo, finansinio išprusimo būtent tos visuomenės dalies, kuri kiekvieną dieną neoperuoja specifinėmis finansinėmis sąvokomis ir darbo pobūdis nėra tiesiogiai susijęs su finansais.

Atsakymų į tyrimo klausimus sulaukėme iš įvairių Lietuvos miestų. Didžioji dalis jų (72,13 proc.) yra iš Vilniaus, tačiau pažymėkime, kad turimi atsakymai ir iš Klaipėdos, Kauno, Šiaulių, Alytaus, Tauragės, Marijampolės, Pasvalio, Telšių (žr. 11 PRIEDAS). Todėl galime teigti, jog tyrimas pristato ne tik Vilniaus miesto visuomenės finansinio išprusimo ir lūkesčių situaciją, bet ir paliečia kitus Lietuvos miestus. Siekiant tinkamai įvertinti respondentų išreikštus lūkesčius, bei finansinį išprusimą, buvo klausiama ir apie respondentų vidutinės mėnesio pajamas. Respondentų gaunamų pajamų dydis pasiskirstė tokiu būdu: 3,28 proc. – iki 1 000 Lt, 31,15 proc. – nuo 1 001 Lt iki 2 000 Lt, 26,23 proc. – nuo 2 001 Lt iki 3 000 Lt, 31,15 proc. – 3 001 Lt iki 4 000 Lt ir 8,20 proc. – nuo 4 001 Lt iki 5 000 Lt. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad po 31,15 proc. respondentų vidutinės mėnesio pajamos yra mažesnis nei vidutinis atlyginimas ir tų, kurių vidutinės mėnesio pajamos ženkliai viršija vidutinį Lietuvos gyventojų atlyginimą. Ši informacija leis mums palyginti finansinio išprusimo ir lūkesčių situaciją tarp visuomenės narių, kurių vidutinės mėnesio pajamos ženkliai skiriasi.

Atsakant į pirmąjį klausimą, respondentai visiškai sutiko (47,54 proc.) arba iš dalies sutiko (42,62 proc.) su teiginiu, jog pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti. Tačiau būta ir respondentų, kurie su šiuo teiginiu kategoriškai nesutiko. 18 respondentų, kas sudaro 9,87 proc. (žr. 12 PRIEDAS), nepripažino pinigų kaip priemonę tikslui pasiekti, kas gali reikšti, jog šiems respondentams pinigai, jų kiekis ir yra pagrindinis tikslas. Ši dalis visuomenės siekia gauti kuo daugiau pajamų visais įmanomais būdais, matant kaip tikslą pinigų gausą, o tik vėliau apmąstant ir dėliojant kaip juos panaudoti bei investuoti. Tačiau džiugu, kad didžioji dalis apklaustųjų pripažįsta, jog pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti.

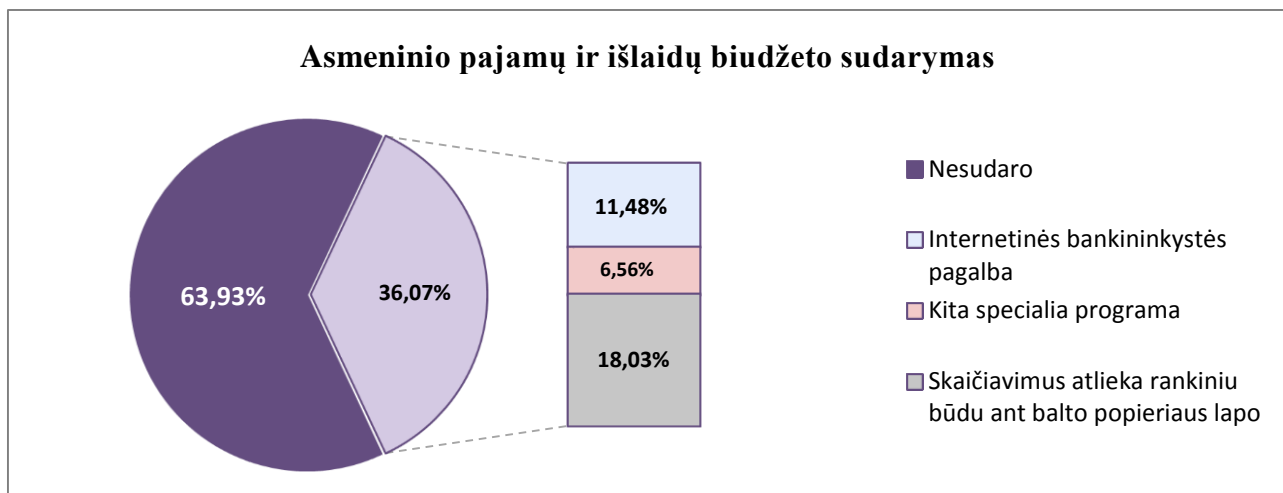
Respondentų klausėme nuo ko, jų nuomone, priklauso žmogaus finansinis išprusimas. Didžioji dalis apklaustųjų (75,41 proc.) (žr. 13 PRIEDAS) sutiko arba iš dalies sutiko, jog žmogaus finansinis išprusimas priklauso nuo gyvenamosios vietovės (miesto/kaimo). Taigi, mūsų tyrimo respondentai mano, jog labiau finansiškai išprususi yra ta visuomenės dalis, kuri gyvena mieste, o kaime dažniausiai žmonės būna mažiau išprusę. Didžioji dauguma (93,44 proc.) respondentų sutiko arba dalinai sutiko, kad finansiniam išprusimui įtakos turi išsilavinimas. Panaši dalis apklaustųjų (85,25 proc.) teigia, kad finansinis išprusimas priklauso arba dalinai priklauso nuo darbo pobūdžio. Apibendrinus 3 faktorius, galime konstatuoti, kad tyrimo respondentai mano, jog labiau finansiškai

išprusęs žmogus yra tas, kuris gyvena miesto vietovėje, turi tam tikrą aukštesnę išsilavinimo lygį bei darbo pobūdis yra artimas finansinei sričiai. Šiuo atveju apklaustieji yra teisūs, kadangi kitais tyrimais, apie kuriuos kalbėjome ankstesniuose skyriuose, buvo patvirtinta, jog būtent šie veiksniai turi įtakos žmogaus finansinio išprusimo lygiui. Galime pasidžiaugti ir tuo, kad tyrimo respondentai supranta, jog finansinis išprusimas priklauso nuo vertybių ir nuostatų (sutiko arba dalinai sutiko 85,25 proc.) bei paties žmogaus noro siekti kuo aukštesnio finansinio išprusimo (sutiko arba dalinai sutiko net 96,72 proc.). Tačiau reikalinga atkreipti dėmesį į tai, kad tyrime dalyvavę respondentai mano, jog finansiniam išprusimui įtakos turi valstybės skatinimas bei gaunamas pajamų dydis. Tokio pobūdžio įsitikinimai mums parodos, kad visuomenė vis dar nėra subrendusi suprasti iš kur turi kilti finansinis išprusimas, kad finansinio išprusimo pamatus ir skatinimą turi teikti ne tik valstybė, kad gauti didelį kiekį pinigų dar nereikia būti finansiškai išprususiu. Pinigai negali būti tapatinami su finansiniu išprusimu. Šiandien žmogus gali būti milijonierius, tačiau jei nėra finansiškai išprusęs, rytoj jau gali neturėti nei lito. Būtent tai ir turi suprasti visuomenė.

Bendravimas su finansiškai išprususiais žmonėmis – tai kitas veiksnys, nuo kurio respondentų nuomone, priklauso finansinis išprusimas. Šiam teiginiui galime pritarti ir mes, tačiau verta pažymėti, kad minėtieji žmonės turi būti faktiškai, iš tikrųjų išprusę, o ne galimai finansiškai išprusę. Tik 24,59 proc. apklaustųjų nesutinka, kad finansinis išprusimas priklauso nuo amžiaus, o likusioji dalis respondentų pritaria arba iš dalies pritaria šiai nuostatai. Reikalinga siekti, kad tokios amžiaus ir finansinio išprusimo sąsajos nebūtų, žmogus turi būti finansiškai išprusęs nepriklausomai nuo amžiaus, nebent su amžiumi dar labiau keliamas finansinis išprusimas, bet ne atvirkščiai. Dėl kito faktoriaus, turinčio įtakos finansiniam išprusimui galime tiek pritarti, tiek nepritarti. Didžioji dalis apklaustųjų (77,05 proc.) pritarė arba iš dalies sutiko, kad žmogaus finansinis išprusimas priklauso nuo šalies ekonomikos situacijos. Iš vienos pusės, galime drąsiai prieštarauti, kadangi finansinis išprusimas priklauso konkrečiai nuo individo, jo nuostatų, žinių, elgsenos, tačiau tos pačios žinios gali būti įgautos patirties dėka. Pavyzdžiui, jei šalyje vyravo didelė infliacija, dauguma visuomenės galės identifikuoti, kas yra infliacija, kuo ji pasireiškia. Taigi, galime konstatuoti ir pritarti respondentams, kad šalies ekonomikos situacija iš dalies turi įtakos žmogaus finansiniam išprusimui. Apibendrinus galime pasakyti, kad didžioji dalis visuomenės (pagal tyrimo respondentų atsakymus) supranta nuo ko priklauso žmogaus finansinis išprusimas, tačiau visuomenei vis dar reikalinga suvokti, jog finansinis išprusimas negali būti priklausomas nuo gaunamų pajamų dydžio bei stengtis, kad mažiau priklausytų nuo gyvenamosios vietovės, amžiaus. Ir aišku, reikalinga mažinti tą visuomenės dalį, kuri negalėjo korektiškai identifikuoti nuo ko priklauso žmogaus finansinis išprusimas.

Pasamprotavę apie tai, nuo ko priklauso visuomenės finansinis išprusimas, tyrimo respondentai turėjo atsakyti, ar patys sudaro savo/šeimos pajamų ir išlaidų biudžetą. Beveik

64 proc. apklaustųjų pajamų ir išlaidų biudžeto nesudaro (žr. 26 pav.), kas mums signalizuoja apie respondentų asmeninių finansų valdymo spragas bei nepakankamą finansinį išprusimą. Būtent savo/

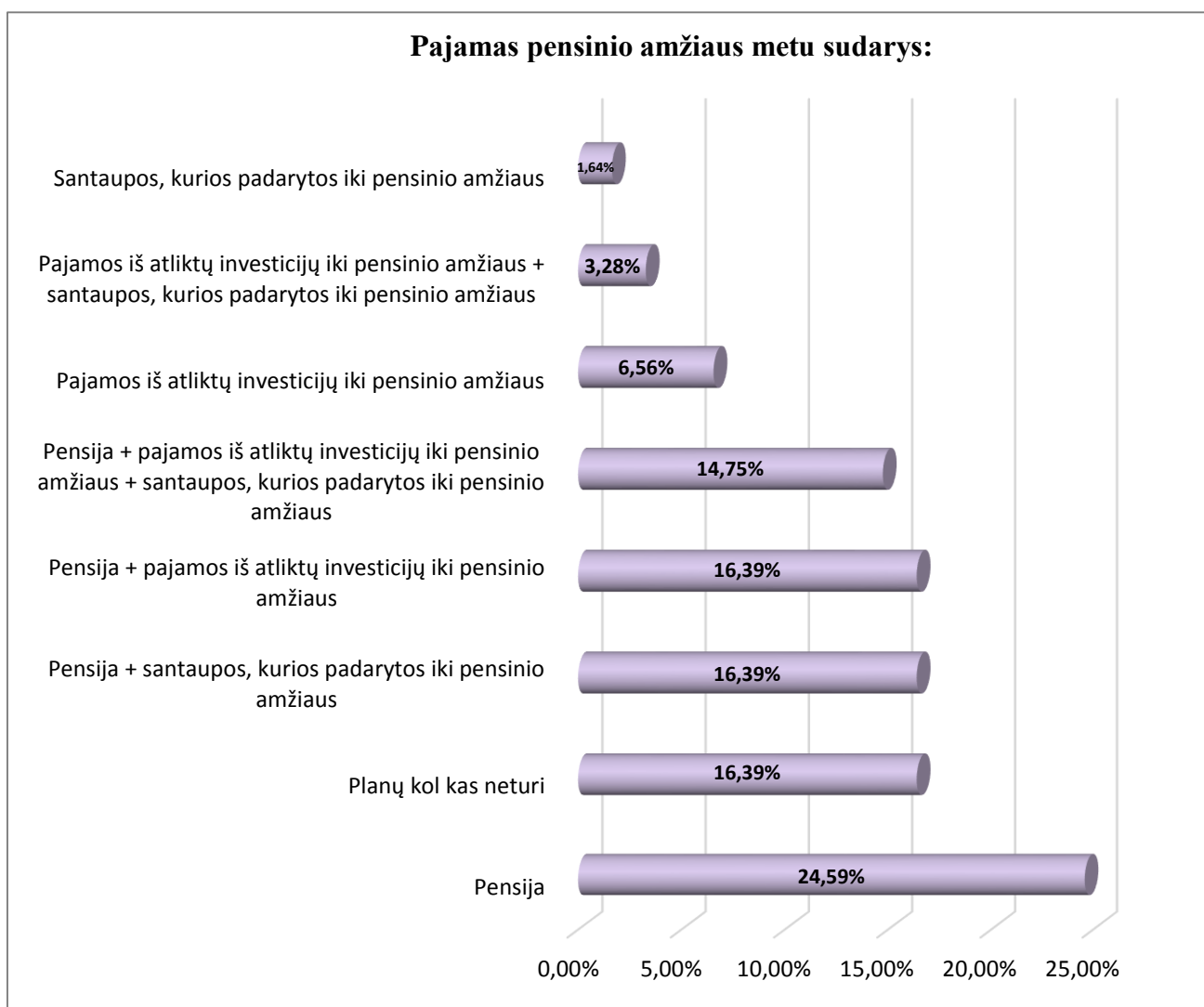

26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto sudarymą (proc.)

šeimos pajamų ir išlaidų biudžeto sudarymas galėtų parodyti asmens asmeninių finansų efektyvų valdymą ir atitinkamai dalinį finansinį išprusimą. Tačiau verta pažymėti, kad šiek tiek daugiau nei 36 proc. respondentų minėtąjį biudžetą sudaro. Šie respondentai savo pajamų ir išlaidų biudžetą sudaro įvairiomis priemonėmis – specialiomis programomis, internetinės bankininkystės pagalba, rankiniu būdu ant balto popieriaus lapo. Pastarasis metodas leidžia suabejoti, ar biudžetas yra sudaromas korektiškai, sistemiškai ir periodiškai, ar tai tik vienkartiniai bandymai pradėti sudarinėti pajamų ir išlaidų biudžetą. Galime teigti, kad dalis visuomenės juda tinkama linkme – efektyvaus asmeninių finansų valdymo link, tačiau ši dalis yra labai maža, todėl ją būtina didinti.

Siekiant identifikuoti respondentų požiūrį į investicijas bei galimų investicijų tikimybę, klausėme jų, ar investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų. Pagal 27 pav. (žr. 14 PRIEDAS) matome, kad 17,75 proc. respondentų visiškai sutiko ir net 47,54 proc. apklaustųjų iš dalies sutiko su minėtu teiginiu. Tai yra 62,30 proc. respondentų pilnai pritaria arba iš dalies pritaria, jog investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų. Šie tyrimo rezultatai mums parodo, kad didelė dalis visuomenės turi vieną pagrindinį tikslą – nuosavas būstas, bei nesusimąsto apie kitas galimas investicijas arba nežino apie jas, t. y. trūksta finansinio išprusimo, kad galėtų pasirinkti kitą investicijų objektą. Tačiau verta pažymėti, kad 34,43 proc. respondentų su teiginiu, jog investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų, nesutiko. Jei į šią dalį respondentų pažvelgiame giliau, matome, jog su minėtoju teiginiu nesutinka būtent jaunojo ir vidutinio amžiaus visuomenės dalis – 20 – 39 metų. Vadinasi požiūris į nuosavą būstą ir investicijas pamažu, ateinant naujoms kartoms, keičiasi, kas atitinkamai turi kelti ir visuomenės finansinio išprusimo lygį.

Atsakant į 5 anketos klausimą, respondentai turėjo pažymėti, kas sudarys planuojamas pajamas pensinio amžiaus metu bei galėjo pasirinkti kelis atsakymų variantus. Pagal 28 pav. matome, kad net 24,59 proc. apklaustųjų atsakė, jog pajamas pensinio mažiaus metu sudarys tik pensija. Šį atsakymo variantą pasirinko asmenys, kurių vidutinės mėnesio pajamos yra nuo 1 001 iki 2 001 Lt. Tačiau negalime teigti, kad būtent gaunamų pajamų dydis turi įtakos respondentų požiūriui bei nuostatomis dėl ateities pajamų planavimo. Tik pensija, kaip pajamas pensinio amžiaus metu, buvo pasirinkta visose mūsų nagrinėtose amžiaus grupėse, taigi nuo respondentų amžiaus šis atsakymas nepriklausė. Mūsų manymu toks pasirinkimo variantas gali būti nulemtas nuostatų, įsitikinimų bei didelių lūkesčių dėl valstybės paramos, kurie tik parodo, jog Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas yra žemo lygio. Taip pat iš 28 pav. galime pastebėti, kad net 16,39 proc.

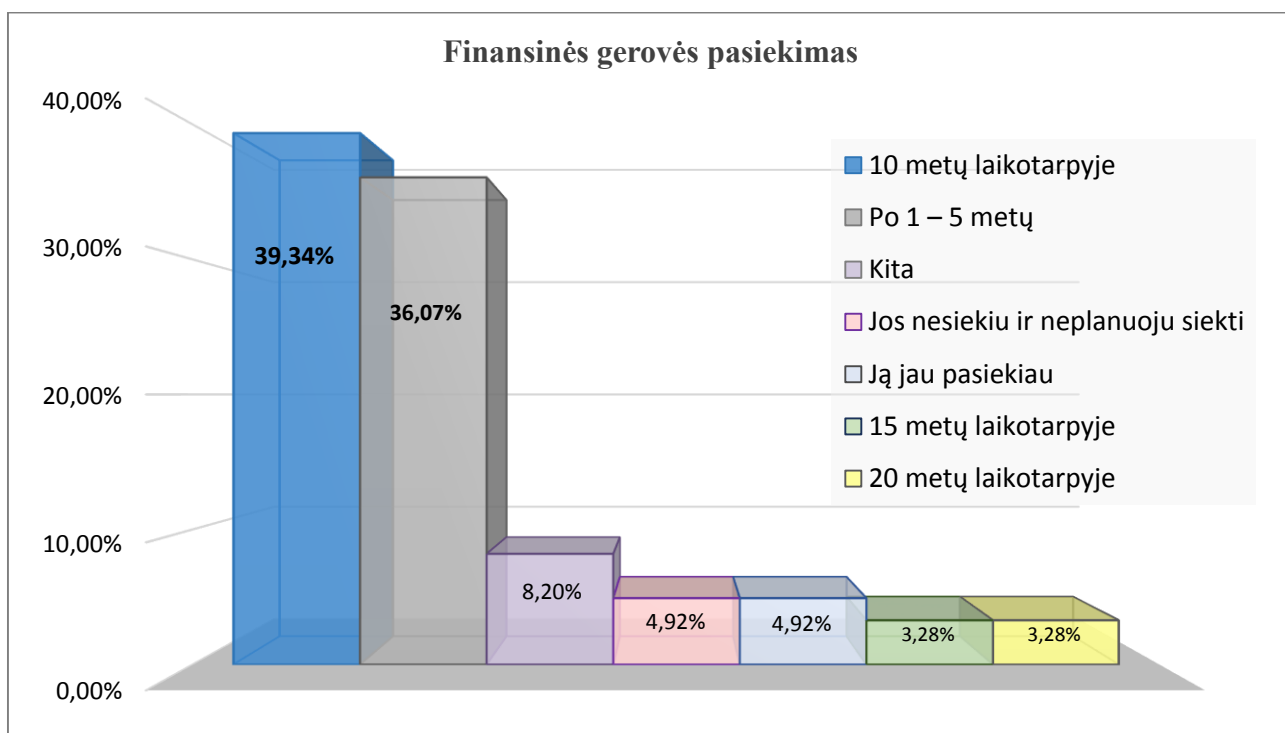

28 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal planuojamų pajamų struktūrą pensinio amžiaus metu (proc.)

respondentų tyrimo metu neturėjo planų dėl pajamų pensinio amžiaus metu. Tyrimo duomenys rodo, kad tai ta apklaustųjų dalis, kurios amžius didžiajia dalimi priklauso 20 – 29 metų amžiaus grupei. Tai reiškia, kad jaunesnio amžiaus visuomenės dalis nekuria ilgalaikių planų, negalvoja apie

pajamas būsimose gyvenimo ciklo stadijose, kas mums signalizuoja apie nepakankamą jaunosios kartos finansinį išprusimą. Po 16,39 proc. apklaustųjų nurodė, kad planuoja, jog jų pajamas pensinio amžiaus metu sudarys pensija ir pajamos iš atliktų investicijų iki pensinio amžiaus arba pensija ir santaupos, kurios padarytos iki pensinio amžiaus. Iš šių respondentų atsakymų, galime daryti prielaidas, kad dalis visuomenės jau supranta, jog valstybės pensija ir (ar) pašalpos neturi būti vienintelis ir pagrindinis pajamų šaltinis. Tai ir yra pirmieji žingsniai link finansinio išprusimo, kuriuos visuomenė turi žengti drąsiau ir sparčiau.

Šeštuoju tyrimo klausimu respondentams pateikėme finansinės gerovės trumpąjį apibūdinimą – finansinė gerovė pasireiškia žmogaus pasitenkinimu savo/šeimos finansine padėtimi, žmogus jaučiasi finansiškai „sveikas“, laimingas ir laisvas nuo finansinių rūpesčių. Ir respondentų paklausėme, kada jie planuoja pasiekti savo finansinę gerovę. Net 36,07 proc. (žr. 29 pav.) respondentų atsakė, jog finansinę gerovę planuoja pasiekti 1 – 5 metų laikotarpyje ir 39,34 proc. respondentų – 10 metų laikotarpyje. Šie duomenys mums rodo, kad nemaža visuomenės dalis turi noro ir didelių lūkesčių pasiekti finansinę gerovę artimiausią dešimtmetį. Tokio pobūdžio atsakymus pateikė respondentai, kurių vidutinės mėnesio pajamos priklauso 1 001 – 2 000 Lt ir 2 001 – 3 000 Lt grupėms, o amžius priklauso 20 – 29 metų ir 30 – 39 metų grupėms. Iš šių

29 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal finansinės gerovės pasiekimo laikotarpį (proc.)

duomenų galime teigti, kad greitai pasiekti finansinės gerovės turi lūkesčių jauna ir ambicinga visuomenės dalis, kuriai nežinomos gyvenimo ciklo tendencijos, gyvenimo iššūkiai bei ilgalaikis finansinis planavimas. Atkreipkime dėmesį ir į tai, kad po 4,92 proc. respondentų finansinės

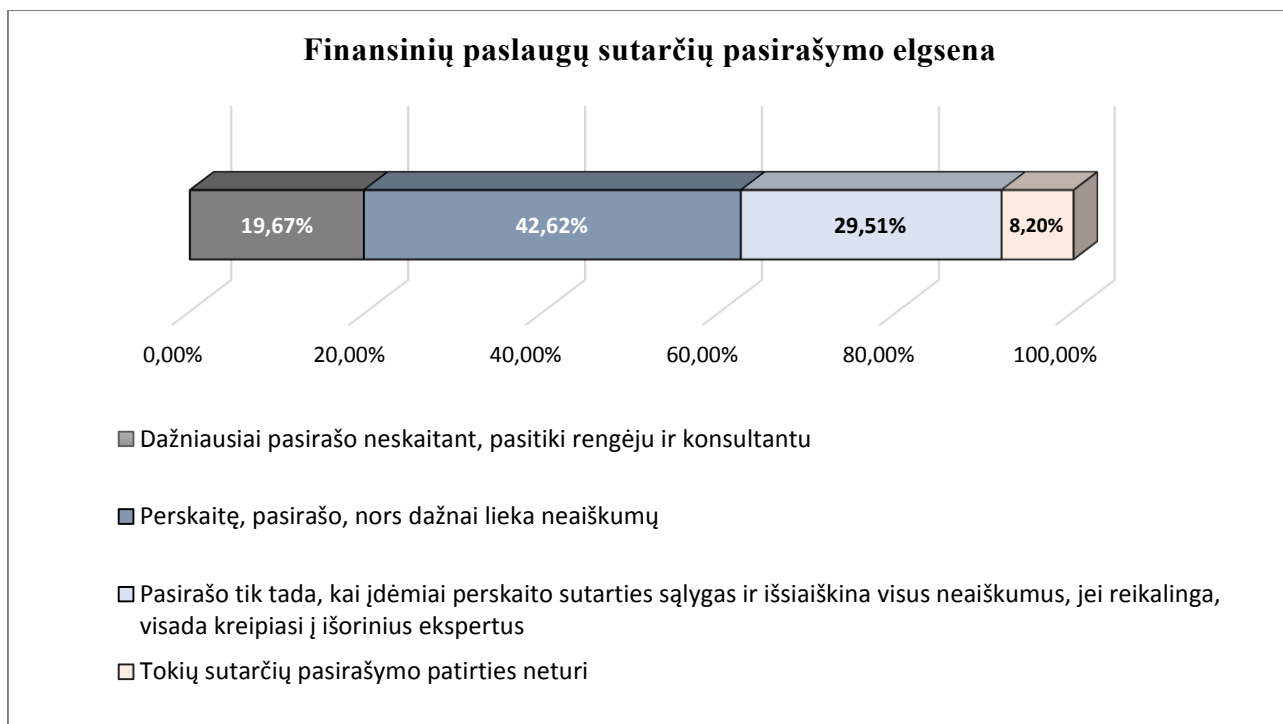
gerovės nesiekia ir neplanuoja siekti arba ją jau pasiekė. Tą dalį apklaustųjų, kuri finansinės gerovės nesiekia ir neplanuoja jos siekti, galime vertinti kaip visuomenės dalį, kuri nusivylusi ir nuleidusi rankas. Būtent šie respondentai atsakė, kad jų pajamas pensinio amžiaus metu sudarys tik pensija, sutiko, jog investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia iš visų galimų, o dabartinės šių respondentų grupės pajamos sudaro 1 001 – 2 000 Lt, amžiaus grupė – 50 – 59 metų. Taigi finansinės gerovės nesiekia ir neplanuoja siekti vyresnio amžiaus ir mažesnes pajamas gaunanti visuomenės dalis, kuri artimiausią dešimtmetį bus priskirta pensinio amžiaus grupei.

Įdomu panagrinėti tą visuomenės dalį, kuri nurodė, jog finansinę gerovę jau pasiekė. Pagal tyrimo duomenis, tai 30 – 49 metų vyrai, turintys aukštąjį išsilavinimą, kurių vidutinės mėnesio grynosios pajamos varijuoja 3 001 – 5 000 Lt ribose. Šie respondentai planuoja, jog pensinio amžiaus metu pajamas sudarys tiek pensija, tiek santaupos, tiek pajamos iš investicijų bei sudaro asmeninių pajamų ir išlaidų biudžetą. Galime teigti, kad tai ideali visuomenės dalis, kuri turėtų Lietuvoje plėstis bei įtraukti į savo dalį moteris.

Tyrimo metu, atsakant į 6 anketos klausimą, leidome respondentams įrašyti savo atsakymo variantą. Sulaukėme gana neigiamo pobūdžio atsakymų, pavyzdžiui, tokių: finansinė gerovė yra utopija, finansinės gerovės neįmanoma pasiekti, nėra galimybių siekti finansinės gerovės (ypač dažnas atsakymas). Pažymėtina, kad šie respondentai patenka būtent į apklaustųjų dalį, kuri nesudaro asmeninių pajamų ir išlaidų biudžeto. Tokie atsakymai mums identifikuoja tą visuomenės dalį, kuriai ypatingai reikalinga kelti finansinį išprusimą, keisti nuostatas ir įsitikinimus bei finansinę elgseną.

Pagal 30 pav. (žr. 14 PRIEDAS) matome, kad didžioji dalis visuomenės (85 proc.) turi noro kelti savo finansinį išprusimą, todėl yra labai svarbu surasti tinkamas priemones finansinio išprusimo kėlimui, kad šis noras nebūtų sumažintas arba panaikintas. Ta visuomenės dalis, kuri nenori kelti savo finansinio išprusimo (15 proc. respondentų) pasižymi, kaip turinti, didžiąja dalimi, vidurinį, profesinį arba nebaigtą auštąjį išsilavinimą bei nesudaranti savo/šeimoms pajamų ir išlaidų biudžeto. Paradoksalu, tačiau būtent ta visuomenės dalis, kuriai reikėtų kelti finansinį išprusimą, jo kelti nenori. Svarbu suaktyvinti bei keisti ir šių visuomenės atstovų mąstymą bei elgseną, įtraukti į finansinio išprusimo kėlimo svarbos aiškinimo sesijas.

Tyrimo metu pasidomėjome respondentų finansinių paslaugų pasirašymo sutarčių patirtimi bei elgsena. 31 pav. atkreipia mūsų dėmesį į tai, kad beveik 20 proc. respondentų dažniausiai finansinių paslaugų sutartis pasirašo neskaitant, pasitiki rengėju ir konsultantu, o 42,62 proc. apklaustųjų perskaitę pasirašo, nors dažnai lieka neaiškumų. Taigi galime teigti, kad net 62,30 proc.

31 pav. Respondentų finansinių paslaugų sutarčių pasirašymo elgsena (proc.)

visuomenės, pasirašant finansinių paslaugų sutartis, identifikuoja ir supranta ne visas sutarties sąlygas, kas gali sąlygoti neprognozuojamas ir neplanuojamas pasekmes. Būtent ši visuomenės dalis turi tikimybę patekti į įvairių formų machinacijas ir sukčiavimus. Lietuvos visuomenei reikia susirūpinti savo finansine elgsena bei finansiniu išprusimu, kadangi tik apie 30 proc. visuomenės supranta ir aiškinasi pasirašomų finansinių įsipareigojimų esmę bei pasekmes.

Siekiant identifikuoti respondentų finansinės elgsenos ir asmeninių finansų valdymo ypatumus, buvo prašoma atsakyti, ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikra dalis atidedama ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms. 21 proc. respondentų (žr. 15 PRIEDAS) kas mėnesį niekada tam tikros dalies neatideda ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms. Tačiau šie respondentai patenka į tą apklaustųjų grupę, kurie planuoja finansinę gerovę pasiekti po 1 – 5 metų ar 10 metų laikotarpyje, o ir asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto nesudaro. Šie duomenys mums išryškina, kad visuomenės lūkesčiai dažnai gali būti perdėti, išpūsti ir nepagrįsti asmeniniais žmogaus veiksmais bei elgsena, kas atitinkamai nulemia ir iškeltų lūkesčių nepateisinimą. Kita visuomenės dalis (79 proc.) kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalį atideda ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms, iš kurių 31 proc. tai atlieka visada, o 48 proc. kartais. Matome, kad 31 proc. visuomenės visada ir 48 proc. kartais, yra susirūpinę ne tik šiandiena, turi tam tikrų trumpalaikių ar ilgalaikių planų, kuriems ir skiria tam tikrą gaunamą pajamų dalį.

Dešimtuojų tyrimo klausimu, kuris atviro pobūdžio, buvo siekiama respondentų atsakymų, pagal kuriuos būtų galimybė įvertinti tiek asmeninių finansų valdymo ypatumus, tiek bendrai respondentų finansinį išprusimą. Tyrime dalyvavusių asmenų klausėme, kodėl pasirinko/nepasirinko II ir (ar) III pakopos kaupimą senatvės pensijai privačiame pensijų fonde (prašėme nurodyti pasirinktą pakopą ir pasirinkimo argumentą). Atsakymų gausoje išryškėjo panaši tendencija ir panašūs atsakymai, kuriuos patalpinome į 1 lentelę (žr. 16 PRIEDAS). Pateikti atsakymai į šį klausimą vienareikšmiškai signalizuoja, kad didelė dalis Lietuvos visuomenės priima finansinius sprendimus pati nesuprasdama, kodėl bei dėl kokių priežasčių. Respondentų pateikti argumentai ir motyvai visiškai nesusieti su priimtais sprendimais. Didžioji dalis Lietuvos visuomenės, pagal atlikto tyrimo duomenis, sunkiai suvokia asmeninių finansų valdymo ypatumus ir turi žemą finansinį išprusimo lygį. Tik tokia visuomenė gali nepasirinkti kaupimo privačiuose pensijų fonduose ir kaip pasirinkimo argumentą nurodyti – „nes nepasitikiu institucijomis ir pačia valstybe“, „nes tai neužtikrina stabilumo“, „nes nepasitikiu privačiomis įmonėmis“. Arba atvirkščiai, pasirinkti kaupimą privačiuose pensijų fonduose ir kaip pasirinkimo argumentą nurodyti – „pati atidėti negaliu, geriau, kad būtų nuskaitoma kažkokia suma, kurią administruos už mane“, „nes tokį sprendimą buvo priėmęs sutuoktinis“, „nes nenoriu mokėti SODRAI“, „nes SODRA bankrutuoja“ ir kiti panašūs atsakymai, kuriuos galime matyti 1 lentelėje. Kai kurie mūsų apklaustieji net tiksliai nežinojo, ar pasirinko kaupimą privačiame pensijų fonde, kokios pakopos pasirinko, pasitaikė tokių atsakymų kaip – „nesu tikras kokia pakopa, pasirinkimo argumentas – drauge dirbo tuo metu kompanijoje, kuri siūle šias paslaugas ir patarė pasinaudoti“. Tačiau atsakant į šį klausimą būta ir racionalių atsakymų, kurie pagrindė tam tikrą (ne)pasirinkimą, bet tai yra nedidelė dalis (apie 15 proc.) respondentų. Apibendrinus šio klausimo rezultatus, galime pasakyti, jog Lietuvos visuomenei yra reikalinga skubi pagalba bei ryžtingos ir efektyvios finansinio išprusimo kėlimo priemonės.

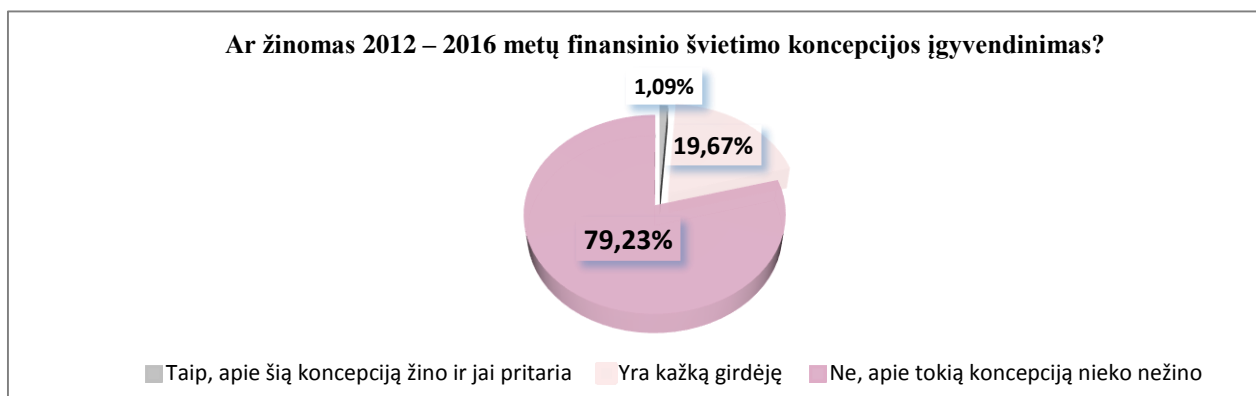
Tyrimo metu prašėme respondentų atsakyti į klausimą, kas yra racionalus pinigų valdymas. Net 36 proc. respondentų nurodė, kas racionalus pinigų valdymas yra solidus investicijų portfelis (žr. 15 PRIEDAS). Šį atsakymo variantą pasirinko asmenys, kurie planuoja savo finansinę gerovę pasiekti po 1 – 5 metų arba 10 metų laikotarpyje, o pajamas pensinio amžiaus metu (dalies iš jų) sudarys kartu pensija, pajamos iš investicijų bei santaupos arba pensija ir pajamos iš investicijų. Tokie rezultatai parodo, jog dalis visuomenės visapusiškai supranta, kas yra racionalus pinigų valdymas, turi tam tikrų užsibrėžtų finansinių tikslų bei neužkraunantys visą finansinės atsakomybės našta valstybei, t. y. neturintys didelių lūkesčių dėl finansavimo iš valstybės pusės. Tie tyrimo respondentai, kurie pasirinko atsakymą – apgalvotas investavimas į vieną konkretų šaltinį (21 proc.) supranta, jog pinigai turi būti investuoti, tačiau neįvertina rizikos, kad vienas konkretus šaltinis, nors ir apgalvotas, gali sugriauti visas investicijas. 31 proc. apklaustųjų teigia, kad

racionalus pinigų valdymas tai pastovus taupymas. Šį atsakymą pažymėjo respondentai, kurių vidutinės mėnesio grynosios pajamos didžiaja dalimi yra 1 001 – 2 000 Lt, kurie planuoja, jog pajamas pensinio amžiaus metu sudarys tik pensija arba pensija ir santaupos, kurie sutinka su teiginiu, jog investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų bei nesudaro asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto. Šiai visuomenės daliai priklauso tokie asmenys, kurie nededa jokių ypatingų pastangų dėl savo finansinės gerovės, nesistengia siekti aukštesnio finansinio išprusimo, esant galimybei taupo bei tikisi, kad pajamas pensinio amžiaus metu užtikrins valstybė. Būtent šiai daliai visuomenės reikalinga keisti nuostatas bei kelti finansinį išprusimą. Atsakant į klausimą apie racionalų pinigų valdymą, 12 proc. respondentų nurodė savo atsakymo variantus, kurių dalį galime matyti 33 pav. (žr. 15 PRIEDAS). Respondentai rinkosi kombinuotus (sudėtinius) atsakymų variantus, pavyzdžiui, tokius – taupymas, investavimas, pajamų ir išlaidų planavimas; pastovus taupymas ir apgalvotas investavimas; apgalvotos investicijos; racionalus taupymas ir apgalvotas investavimas ne tik į vieną šaltinį. Tokius atsakymus teikia visuomenės dalis, turinti šiek tiek aukštesnį finansinį išprusimą. Pagal tyrimo duomenis, tai 20 – 39 metų asmenys, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą, vidutinės mėnesio grynosios pajamos yra 2 001 – 3 000 arba 3 001 – 4 000 Lt, dalis jų sudaro asmeninį pajamų ir išlaidų biudžetą bei planuoja, kad pajamas pensinio amžiaus metu sudarys tiek pensija, tiek santaupos, tiek pajamos iš investicijų.

Dvyliktuoju tyrimo klausimu siekėme dar kartą patyrinėti respondentų elgseną asmeninių finansų valdymo srityje bei šio atsakymo variantus sugretinti su kitais atsakymais į tyrimo klausimus. 39 proc. tyrimo apklaustųjų, netikėtai gavę neplanuotą pinigų sumą, ją taupo. Tai asmenys, kurie mano, jog racionalus pinigų valdymas yra pastovus taupymas, tačiau nesudarantys asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto bei esantys įvairių amžiaus grupių – tiek 20 – 29 metų, tiek 40 – 49 metų. 48 proc. respondentų atsakė, kad gaunant neplanuotą pinigų sumą, ją atideda didesniai pirkiniai. Šių asmenų grupės amžius ir gaunamos vidutinės mėnesio pajamos varijuoja nuo minimalių iki maksimalių, šiame tyrime apibrėžtų, reikšmių bei sutinkantys, kad pinigai tėra priemonė tikslui pasiekti. 11 proc. tyrimo apklaustųjų nurodė, jog gavę neplanuotą pinigų sumą, ją išleidžia malonumams. Tai visuomenės dalis, kuri, kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, kartais atideda arba niekada neatideda iš karto tam tikrą dalį ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms. Ši respondentų grupė taip pat neturi planų dėl pajamų pensinio mažiaus metu arba planuoja, kad pajamas šiuo laikotarpiu sudarys tik pensija bei visiškai nesudaro pajamų ir išlaidų biudžeto. Galima būtų pateisinti tokį požiūrį, jei jis, pavyzdžiui, vyrų jaunesnio amžiaus 20 – 29 metų grupėje, tačiau tokį požiūrį matome visose mūsų išskirtose amžiaus grupėse. Tokio požiūrio asmenys dažniausiai nėra aktyvus asmeninių finansų valdymo srityje, nesupranta viešųjų finansų valdymo ypatumų bei turi didelių lūkesčių dėl valstybės skatinimo ir pašalpus mokėjimo.

Finansinio išprusimo vystymo strategijos reikalingumą patvirtino 98,36 proc. respondentų. Tai parodo visuomenės palaikymą, tačiau neužtikrina, kad tokiu pačiu intensyvumu (procentaliai) visuomenė įsitrauktų į finansinio išprusimo kėlimo ciklą bei aktyviai naudotųsi siūlomomis priemonėmis. Žinome, kad tam tikrą mintį ar idėją galime palaikyti, jai pritarti, tačiau nebūtinai dalyvausime ją įgyvendinant. Priežastys gali būti įvairios – nenoras keistis, pasyvumas, pokyčių baimė, vertybių nesutapimas, mažas informatyvumas, sustabarėjusios nuostatos. Todėl siekiant įtraukti visuomenę į finansinio išprusimo kėlimo programas, būtina išanalizuoti jų finansinės elgsenos tendencijas, norą tobulėti ir įsitraukimo lygio tikimybę.

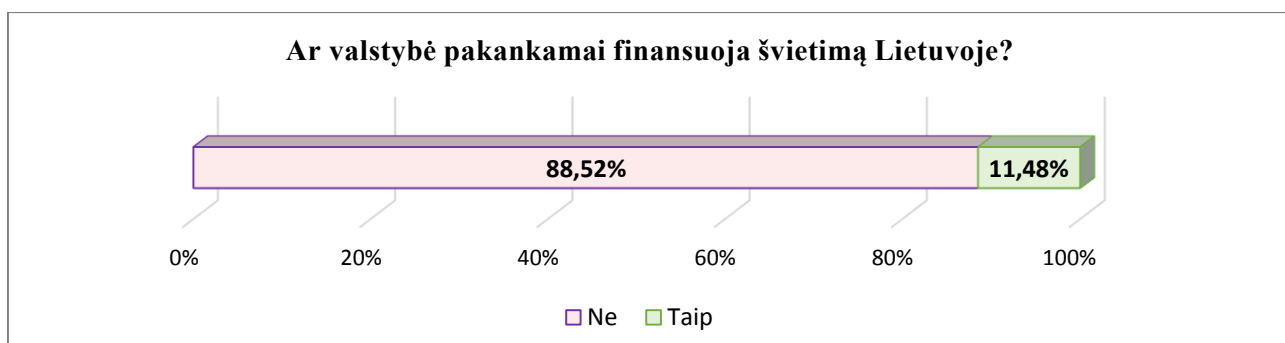
Tyrimo respondentų buvo paprašyta nurodyti, kiek mėnesių jie gyventų iš turimų pinigų, neuždirbant daugiau nei lito. Pagal 35 pav. (žr. 17 PRIEDAS) matome, kad beveik 5 proc. apklaustųjų be kasmėnesinio uždarbio negalėtų išgyventi iš turimų pinigų nei mėnesio, o šių respondentų vidutinės mėnesio grynosios pajamos priklauso 1 001 – 2 000 Lt grupei bei ši visuomenės dalis sutinka su teiginiu, kad investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų, o asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto visiškai nesudaro. Šiek tiek daugiau nei pėntadalis (22,95 proc.) galėtų išgyventi 1 – 2 mėnesius. Apie 40 proc. respondentų iš turimų pinigų galėtų išgyventi minimaliai 6 mėnesius, kaip ir rekomenduoja finansų ekspertai bei analitikai. Į šią respondentų grupę patenka asmenys, kurie netikėtai gavę neplanuotą pinigų sumą, ją atideda didesniam pirkiniui arba taupo, visada arba kartais gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalį atideda ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms bei numato, kad pajamas pensinio amžiaus metu sudarys, pensija, santaupos, pajamos iš investicijų arba pensija ir santaupos, arba pensija ir pajamos iš investicijų. Apibendrinant galime pasakyti, kad ilgesnį laikotarpį gali išgyventi iš turimų pinigų ta visuomenės dalis, kuri deda pastangas į asmeninių finansų valdymą, atsižvelgia į ateities planus bei gyvenimo ciklo stadijų ypatumus, o ta visuomenės dalis, kuri ne tik gauna mažesnes pajamas, bet ir nesiima jokių papildomų veiksmų ir (ar) priemonių efektyviam asmeninių finansų valdymui bei tik augina savo lūkesčius gauti didesnę pašalpą iš valstybės, gali išgyventi iš turimų pinigų labai trumpą laikotarpį arba iš vis tokių galimybių neturi.

36 pav. Respondentų (ne)žinojimas apie 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimą (proc.)

Šio darbo 3.2 poskyryje bandėme nustatyti Lietuvos atliktus veiksmus keliant visuomenės finansinį išprusimą ir nagrinėjome vieną iš visuomenės finansinio išprusimo kėlimo priemonių – 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepciją bei jos įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, minėtame poskyryje padarėme išvadą, jog reikalingas platesnis šios koncepcijos įgyvendinimo viešinimas, nusprendėme tai patikrinti tyrimo metu. Respondentų paklausėme, ar žino, jog šiuo metu Lietuvoje yra įgyvendinama 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija. Pagal 36 pav. matome, kad didžioji dalis apklaustųjų (79,23 proc.) apie minėtosios koncepcijos įgyvendinimą nieko nežino, o 19,67 proc. respondentų yra kažką girdėję. Tačiau šis penktadalis respondentų toki atsakymą galėjo pažymėti vien tam, kad neparodytų savo nežinojimo apie vykdomus projektus valstybėje. Kažką girdėti apie finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimą tolygu nieko nežinoti, todėl vertiname, jog dauguma visuomenės narių nežino apie 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepciją bei jos įgyvendinimą, būtent tai ir patvirtina tyrimo rezultatai. Institucijoms, įgyvendinančioms minėtąją koncepciją ir Lietuvos bankui, kurio iniciatyva ši idėja sukurta, reikalinga imtis skubių ir plačių viešinimo priemonių, nes kitu atveju visuomenė net nežinos, o tikriausiai ir nepajaus, jog Lietuvoje buvo įgyvendinama finansinio švietimo koncepcija.

Siekiant nustatyti, kaip visuomenė vertina valstybės finansavimą švietimo sričiai, ar supranta viešųjų finansų veikimo mechanizmo principus, į tyrimo klausimyną buvo įtrauktas klausimas, kuriuo prašoma nurodyti, ar valstybė pakankamai finansuoja švietimą Lietuvoje. Pagal 37 pav. galime matyti, kad didžioji dalis, net 88,52 proc. respondentų, valstybės finansavimą švietimo sričiai vertina kaip nepakankamą. Galime įsivaizduoti, kad visuomenė net nežino kiek yra skiriama lėšų švietimo finansavimui, tačiau drąsiai teikia išvadas, kad jis yra nepakankamas.

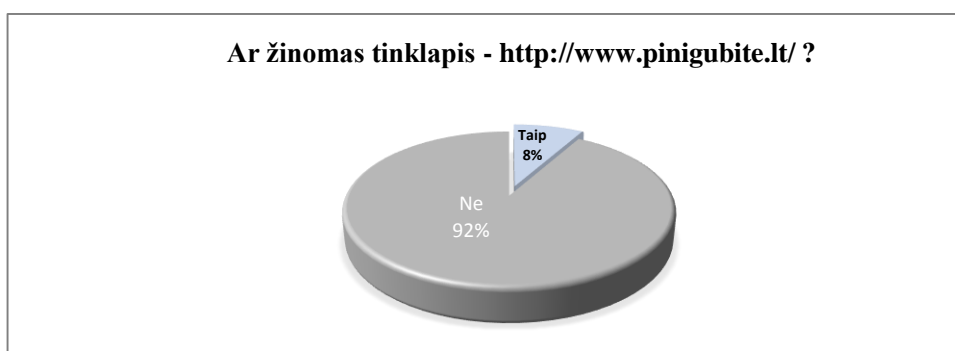
36 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal valstybės švietimo finansavimo vertinimą (proc.)

Atsakymai į šį klausimą mums patvirtina, kad Lietuvos visuomenės lūkesčiai gauti pajamų, pašalpų ir kitokios formos finansinės naudos iš valstybės yra neapčiuopiamai dideli. Mūsų visuomenė nesupranta, kad reikalinga būti savarankiškai ir išmaniai visuomenei, o ne visą atsakomybę užtraukti valstybei.

Kad visuomenės lūkesčiai yra padidinti patvirtina ir respondentų atsakymai į 17 tyrimo klausimą. Tyrime dalyvavusių asmenų prašėme įsivaizduoti savo finansinę padėtį po 10 – 15 metų ir nurodyti, kaip tam tikros pozicijos bus siekiama. Didžioji visuomenės dalis (pagal tyrimo duomenis virš 60 proc.) save po 10 – 15 metų įsivaizduoja kaip pasiturintį asmenį. Pasiturinčio asmens pozicijos respondentai žada siekti įvairiais būdais – dirbat ir taupant, pakeičiant darbą, investuojant į darbo įgūdžių tobulinimą, neišlaidaujant, tobulėjant profesijoje, pabaigus mokėti paskolą, palaiptiui investuojant, protingai leidžiant gaunamas lėšas, pastoviai taupant ir apgalvotai investuojant, pasiekus aukštesnį išsilavinimą. Šie ir panašaus pobūdžio atsakymai, pateikti tyrimo metu, mums rodo, kad dauguma visuomenės narių neturi aiškios vizijos ir strategijos, kaip pasiekti tam tikrą finansinę poziciją, tačiau konkrečiai žinoma kokia toji finansinė pozicija bus – pasiturinčio asmens.

Tyrimo metu respondentų taip pat paprašėme pateikti pasiūlymus, kaip galima pakelti Lietuvos visuomenės finansinį išprusimą. 2 lentelėje (žr. 18 PRIEDAS) galime matyti dalį pateiktų pasiūlymų. Pasiūlymų gausoje išryškėjo keletas pasiūlymų grupių – siūlymai didinti finansavimą, pasiūlymai suteikti nemokamą auštąjį mokslą, siūlymai dėl specialių finansų programų įvedimo universitetuose, abstraktūs pasiūlymai keisti žmonių mentalitetą, pasiūlymai įvesti finansų valdymo pradmenis mokyklose, siūlymai organizuoti viešuosius šviečiamuosius renginius, patarimai pradėti tėvams mokyti vaikus finansinių pradmenų bei rodyti gerąjį pavyzdį.

Siekiant dar kartą patikrinti, ar Lietuvos banko įgyvendinamos visuomenės finansinio išprusimo kėlimo priemonės yra žinomos Lietuvos visuomenei, dvidešimtuoju tyrimo klausimu respondentų paklausėme, ar jiems teko girdėti apie tinklapį – <http://www.pinigubite.lt/>. Net 92 proc. (žr. 37 pav.) respondentų visiškai nėra girdėję apie tinklapį <http://www.pinigubite.lt/>, kuris skirtas visuomenei rasti visus atsakymus į rūpimus finansinius klausimus bei turi tapti vienu iš pagrindinių finansinių sprendimų ir naujienų šaltiniu.

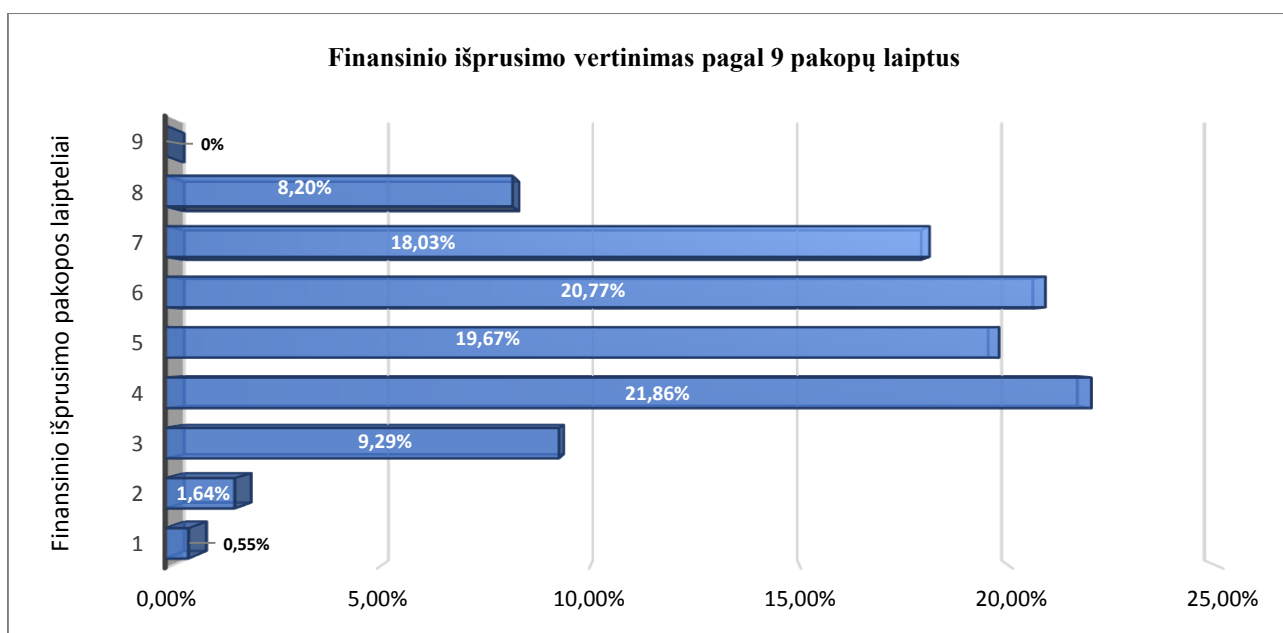

**37 pav. Respondentų (ne)žinojimas apie tinklapį (proc.)
http://www.pinigubite.lt (proc.)**

Žiūrint į 37 pav. bei prisimenant tinklapio <http://www.pinigubite.lt/> tikslus, paskirtį ir turimą atnešti naudą, kyla klausimas, kaip šis tinklapis taps pagrindiniu finansinių sprendimų ir finansinių

naujienu šaltiniu, kai apie jo egzistavimą nežino net 92 proc. visuomenės. Jei tinklapiu egzistavimas bei nauda nebus viešinami plačiau visuomenei, jis niekada neatliks pilnavertiškai savo funkcijų ir bus tik kaip priedanga ir parodomasis rezultatas, kad tam tikri visuomenės finansinio švietimo veiksmai yra atliekami/atlikti.

Tam, kad galėtume nustatyti, kokie respondentai teikė atsakymus į tyrimo klausimus, kaip jie vertina patys save, savo finansinį išprusimą, prašėme tyrimo dalyvių įsivaizduoti finansinio išprusimo devynių pakopų laiptus bei nurodyti ant kurio jis (-i) stovi, t. y. savo finansinio išprusimo laiptelį. Pagal 38 pav. matome, kad būta respondentų, kurie save vertino kaip stovinti ant 1 laiptelio, būta ir tų, kurie savo finansinį išprusimą įvertino ypatingai aukštai – 8 laiptelis. Daugiausia respondentų (21,86 proc.) nurodė, jog savo finansinį išprusimą mato kaip 4 laiptelį devynių pakopų laiptuose. Didžiaja dalimi tai 20 – 29 metų asmenys, manantys, jog valstybė nepakankami finansuoja švietimą Lietuvoje ir gaunantys įvairaus dydžio grynąsias mėnesio pajamas. Tarp tų respondentų, kurie save identifikavo kaip stovinčius ant penktojo laiptelio, yra tų asmenų, kurie planuoja, jog pajamas pensinio amžiaus metu sudarys tik pensija ir tų, kurie, pavyzdžiui, grindžiant kaupimą privačiame pensijų fonde nurodė „nesu tikras kokia pakopa, pasirinkimo argumentas – drauge dirbo tuo metu kompanijoje, kuri siūle šias paslaugas ir patarė pasinaudoti“, o finansinę pozicija 10 – 15 metų laikotarpyje įsivaizduoja kaip pasiturinčio asmens. Šie faktai mums parodo, jog Lietuvos visuomenė save bei savo finansinį išprusimą vertina aukščiau nei jis yra iš tikrųjų. Įdomu panagrinėti tuos asmenis, kurie save vertina kaip finansiškai išprususius, beveik ant aukščiausio laiptelio. Galime nesutikti su šių asmenų savęs įvertinimu vien dėl to, kad didžioji jų

38 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal savo finansinio išprusimo vertinimą (nurodant savo finansinio išprusimo laiptelį) (proc.)

dalį nesudaro asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto, komentaruose apie kaupimą privačiuose pensijų fonduose galime aptikti tokių – „pasirinkau 2 pakopą, nes nenoriu mokėti SODRAI“, arba „pasirinkau II pakopą, nes SODRA bankrutuoja“. Tokie komentarai mums išduoda, kad priskirti šiuos respondentus 8 laipteliui iš 9 galimų yra visiškai neracionalu, nes šiems asmenims dar labai daug reikalinga įdėti pastangų tam, kad pasiektų aukšto lygio finansinį išprusimą. Taigi galime padaryti išvadas, jog visuomenė linkusi save vertinti teigiamai, galima sakyti net linkusi itin pervertinti savo finansinį išprusimo lygį, o kad tai suprastų yra būtina gilinti finansines žinias, keisti nuostatas, įsitikinimus bei finansinę elgseną.

Siekiant dar kartą pamatuoti visuomenės finansinius lūkesčius, klausėme, ar jie yra patenkinti savo finansine padėtimi. Pagal 39 pav. (žr. 19 PRIEDAS) matome, kad 68,85 proc. respondentų savo finansine padėtimi nėra patekinti. Šiai respondentų grupei priklauso asmenys gaunantys įvairaus dydžio pajamas – tiek 1 001 Lt, tiek 5 000 Lt, asmenys manantys, kad švietimas yra finansuojamas nepakankamai bei priklausantys įvairaus amžiaus grupėms. Tačiau pažvelkime giliau ir į tą asmenų grupę, kuri yra patekinta savo finansine padėtimi (31,15 proc. respondentų). Pažvelgus į šiuos respondentus giliau, nustatėme, jog tai asmenys beveik neturintys ilgalaikių finansinių įsipareigojimų bei galintys ilgesnį laikotarpį (6 ir daugiau mėnesių) išgyventi iš turimų pinigų, daugiau neuždirbant nei lito. Apibendrinus galime pasakyti, jog pastebėta, kad kuo individas efektyviau ir racionaliau valdo asmeninius finansus, tuo mažesni jo lūkesčiai gauti finansinę pagalbą iš kitų subjektų bei reikšti aktyvų nepasitenkinimą aplinkine situacija ir savo finansine padėtimi.

Atsakant į tyrimo 23 klausimą, respondentai nurodė, kokią procentinę dalį savo/ šeimos biudžeto skiria ilgalaikiams įsipareigojimams padengti. Džiugu matyti (žr. 19 PRIEDAS), kad net 32,79 proc. respondentų atsakė, jog neturi ilgalaikių finansinių įsipareigojimų. Penktadalis respondentų nurodė, kad ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro 25 – 30 proc. šeimos biudžeto, o beveik 5 proc. apklaustųjų ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro net 50 proc. biudžeto, kas signalizuoja apie užaukštintus norus arba ilgalaikių finansinių įsipareigojimų rizikos nesuvokimą, t. y. išpūstų lūkesčių ir finansinio išprusimo stokos situacija.

Siekiant identifikuoti visuomenės supratimą apie viešuosius finansus, viešųjų finansų sistemos veikimo mechanizmo suvokimą, klausėme respondentų, ar jie sutiktų mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas. Didžioji dalis respondentų – net 84 proc. (žr. 41 pav.) nurodė, jog nesutiktų mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas. Atkreipkime dėmesį, į tai, kad atsakant į 16 tyrimo klausimą respondentai beveik vienbalsiai (88,52 proc. respondentų) pasakė, kad valstybė nepakankamai finansuoja švietimą Lietuvoje, tačiau patys individai nesutinka papildomai mokėti didesnius mokesčius. Šie respondentų atsakymai mums parodo, kad visuomenė nesupranta, jog papildomas finansavimas yra

galimas tik gavus valstybei papildomų pajamų, o pajamos didžiaja dalimi atsiranda iš visuomenės mokamų mokesčių. Tarp asmenų, kurie sudaro minėtuosius 84 proc. yra respondentai, aukštai

41 pav. Respondentų (ne)sutikimas mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas (proc.)

įvertinę savo finansinį išprusimą – 4 ir aukštesnis (net 8) laiptelis, tačiau faktiškai, atsakant į kitus klausimus, šie respondentai paneigė savo iškeltą aukštą finansinio išprusimo lygį bei patvirtino, jog Lietuvos visuomenei būtina kelti finansinį išprusimą.

Susisteminę gautus tyrimo duomenis, galime apibendrinti, kad tyrimo rezultatai atspindi įvairaus amžiaus grupių, skirtingo išsilavinimo ir gaunamų pajamų lygio asmenų žinias, požiūrį ir finansinę elgseną. Nustatyta, jog žmogaus finansinis išprusimas nepriklauso nuo gaunamų pajamų dydžio, nors pati visuomenė įsitikinusi, jog finansinis išprusimas turi priklausomybę nuo gaunamųjų pajamų dydžio. Tyrimo metu nustatėme, kad pajamos turi įtakos visuomenės lūkesčiams – kuo gaunamos individo pajamos mažesnės, tuo didesni lūkesčiai gauti valstybės paramą. Net ketvirtadalis respondentų neplanuoja savarankiškai prisidėti prie pajamų gavimo pensinio amžiaus metu, jų planuose tik valstybės pensija, o apie 16 proc. respondentų planų dėl pajamų pensinio amžiaus metu dar net ir neturi. Ilgesnį laikotarpį iš turimų pinigų gali išgyventi ta visuomenės dalis, kuri deda pastangas į asmeninių finansų valdymą, atsižvelgia į ateities planus bei gyvenimo ciklo stadijų ypatumus, o ta visuomenės dalis, kuri ne tik gauna mažesnes pajamas, bet ir nesiima jokių papildomų veiksmų ir (ar) priemonių efektyviam asmeninių finansų valdymui bei tik augina savo lūkesčius gauti didesnę pašalpą iš valstybės, gali išgyventi iš turimų pinigų labai trumpą laikotarpį arba iš vis tokių galimybių neturi. Respondentai pateiktais atsakymais atskleidė savo asmeninių finansų valdymo spragas, finansinių žinių trūkumą bei žemą finansinį išprusimą. Tyrimas parodė, kad nors visuomenės finansinis išprusimas yra žemas, bet vyrauja dideli lūkesčiai pasiekti finansinę gerovę 10 metų laikotarpyje (kai kuri visuomenės dalis net per 1 – 5 metus), kadangi pati visuomenė savo finansinį išprusimą vertina gana aukštai, kas mūsų manymu yra nepagrįsta. Visuomenės lūkesčiai dažnai gali būti perdėti, išpūsti ir nepagrįsti asmeniniais žmogaus veiksmais bei elgsena, o tai atitinkamai nulemia ir iškeltų lūkesčių nepateisinimą. Tyrimas parodė, kad

visuomenė (pagal tyrimo duomenis – apie 80 proc.) nežino apie 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimą Lietuvoje bei apie tinklapio <http://www.pinigubite.lt/> egzistavimą (apie 90 proc.), kas parodo Lietuvoje įgyvendinamų finansinio išprusimo kėlimo (finansinio švietimo) priemonių įgyvendinimo spragas. Beveik 90 proc. respondentų valstybės finansavimą švietimo sričiai įvertino kaip nepakankamą, tačiau patys nesutiktų mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas, kas liudija visuomenės nesupratimą finansų sistemos funkcionavimo, žemą finansinį išprusimą bei tik išpūstų lūkesčių kūrimo tendenciją. Vis dėl to, didžioji dalis visuomenės turi noro bei yra pasiryžusi kelti savo finansinį išprusimą, todėl svarbu surasti tinkamas ir efektyvias priemones visuomenės įtraukimui bei finansinio išprusimo kėlimo įgyvendinimui.

Apžvelgus mūsų atlikto Lietuvos visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo rezultatus ir nustatius finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją, išvadas galime palyginti su Lietuvos banko 2012 metais atlikto Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo rezultatais. Pagal Lietuvos banko atlikto tyrimo rezultatus, 2012 metais net 64 % apklaustųjų teigė, kad, netekę pagrindinių pajamų, jie nepragyventų ilgiau nei 3 mėn. Šio darbo tyrimo rezultatai parodė kitokią situaciją – iki 3 mėnesių (imtinai) išgyventų iš turimų pinigų, daugiau neuždirbant nei lito, apie 38 proc. respondentų, t. y. apie 53 proc. respondentų iš šiuo metu turimų pinigų galėtų išgyventi daugiau nei 3 mėnesius (apie 9 proc. respondentų į šį klausimą neatsakė). Šiuo atveju tyrimų rezultatai ženkliai skiriasi, o tai galėjo lemti tiek praėjęs 2 metų laikotarpis, tiek visuomenės žengti pirmieji žingsniai link tinkamo asmeninių finansų valdymo, tiek galimai padidėjęs gaunamų pajamų dydis. Kitu atveju mūsų atlikto tyrimo rezultatai yra panašūs į 2012 m. atlikto finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo rezultatus – visuomenės elgsena pasirašant finansinių produktų ar paslaugų sutartis yra netoleruotina bei signalizuojanti apie žemą finansinį išprusimą. Abiejų tyrimų rezultatai rodo, kad apie 60 proc. respondentų finansinių produktų ar paslaugų sutarčių neskaito arba skaito dalinai bei pasirašo net ir likus neaiškumams dėl sutartyse nurodytų sąlygų. Kitas prieštaringas tyrimų rezultatas – asmeninio/namų ūkio pajamų ir išlaidų biudžeto sudarymas. Mūsų tyrimo atveju, didžioji dalis respondentų (apie 64 proc.) prisipažino, jog nesudaro asmeninio pajamų ir išlaidų biudžeto. Tačiau 2012 metais atlikto Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo rezultatai rodo, kad 66 proc. respondentų turi pajamų ir išlaidų biudžetą. Tokie 2012 m. atlikto tyrimo rezultatai kelia abejonių, kadangi jei didžioji dalis visuomenės sudarinėtų pajamų ir išlaidų biudžetą mes negvildentume temų apie tinkamą asmeninių finansų valdymą bei finansinio išprusimo kėlimo būtinybę. Taip pat negalime pilnai sutikti su 2012 metais Lietuvos banko atlikto tyrimo rezultatais dėl finansinio išprusimo priklausomumo nuo išsilavinimo lygio ir gaunamų pajamų dydžio. Šio darbo tyrimas parodė, kad respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą bei gaunantys skirtingi dydžio pajamas nesutinka mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas

švietimo finansavimas, tačiau tuo pat metu nurodo, jog valstybė nepakankamai finansuoja švietimą Lietuvoje bei didžioji šių respondentų dalis nesudaro asmeninio/šeimos pajamų ir išlaidų biudžeto. Šie respondentų atsakymai mums parodo, kad visuomenė nesupranta, jog papildomas finansavimas yra galimas tik gavus valstybei papildomų pajamų, o pajamos didžiąja dalimi atsiranda iš visuomenės mokamų mokesčių bei išryškina, jog Lietuvos visuomenės neapčiuopiamai didelius lūkesčius gauti pajamų, pašalpų ir kitokios formos finansinės naudos iš valstybės. Visi šie išvardinti faktai mums parodo, kad turimas aukštas išsilavinimas ir (ar) didelės gaunamos pajamos nėra visuomenės finansinio išprusimo garantas, todėl visuomenės finansinis išprusimas negali turėti tiesioginės priklausomybės nuo turimo išsilavinimo lygio ir (ar) gaunamų pajamų dydžio. Nepaisant prieštaringų Lietuvos banko 2012 m. atlikto finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo bei šio darbo Lietuvos visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo, nustatant finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją, faktų, abiejų tyrimų bendri rezultatai dėl visuomenės finansinio išprusimo lygio yra vieningi – Lietuvos visuomenėje vyrauja žemas finansinio išprusimo lygis, todėl būtina imtis efektyvių priemonių tam, kad būtų keliamas visuomenės finansinio išprusimo lygis Lietuvoje.

IŠVADOS

1. Vyrauja skirtingos nuomonės dėl žodžio „finansai“ kilmės, taip pat nėra vieningų finansų ir finansų sistemos apibrėžimų, skiriasi ir mokslininkų pateikiamos finansų funkcijos. Finansus galime apibrėžti per atliekamas funkcijas – tai pinigų gavimo, paskirstymo, kaupimo, investavimo ir kontrolės sistema (visuma). Pastebėtos ir skirtingos finansinės sistemos struktūros atmainos – dalis mokslininkų teigia, kad svarbiausi yra valstybės (centralizuoti) finansai, o kita dalis nurodo, jog pagrindinis elementas yra decentralizuoti finansai. Identifikavome, kad svarbiausi finansų sistemos elementai yra šie – valstybė, gyventojai ir organizacijos, kurie tarpusavyje turi bendradarbiauti, kadangi tik esant lygybei, partnerystei ir bendradarbiavimui įmanoma priimti racionalus sprendimus, siekti aukštesnio finansinio išprusimo ir turėti realių pateisinamų lūkesčių. Konstatavome, kad visuomenės finansinis išprusimas tai reikšmingas veiksnys, turintis įtakos pilnavertiškam finansų sistemos funkcionavimui.

2. Finansinis išprusimas nėra tapatus finansiniam išsilavinimui, finansinėms žinioms ar efektyviam asmeninių finansų valdymui. Pagrindiniai finansinio išprusimo elementai yra – finansinės žinios ir įgūdžiai tiek asmeninių finansų grandyje, tiek viešųjų finansų grandyje. Visuomenės finansinį išprusimą galime pamatuoti ne tik iš finansinių nuostatų ir įsitikinimų, finansinių žinių bei įgūdžių, bet ir iš visuomenės požiūrio į viešuosius finansus, šioje grandyje priimamų sprendimų vertinimo. Gilinant finansines žinias, ugdant įgūdžius bei keičiant neigiamas nuostatas ir įsitikinimus, visuomenė turi galimybę kelti savo finansinį išprusimą bei artėti prie norimo pasiekti tikslo – asmeninės finansinės gerovės. Tačiau finansiškai išprusęs individas suteikia ne tik sau pačiam asmeninės naudos. Finansiškai išprususi visuomenė padeda palaikyti finansų rinkos stabilumą ir prisideda prie ekonomikos augimo bei vystymosi. Kuo aukštesnis finansinio išprusimo lygis, tuo optimalesni ir efektyvesni sprendimai yra priimami. Keliant visuomenės finansinį išprusimą, naudos sulauktų tiek individas atskirai, tiek bendrai visa valstybė. Finansiškai išprususi visuomenė sugeba tinkamai pasirūpinti savo dabartimi ir ateitimi, o valstybės dabartinis indėlis į visuomenės finansinį išprusimą ateityje sumažins našą įvairiose finansinėse, ir ne tik, srityse.

3. Įvairios pasaulio šalys savarankiškai ar tam tikrų organizacijų paskatintos vykdo bendrinius trumpus arba specialiai finansiniam išprusimui skirtus visuomenės tyrimus. Iki šiol atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad finansinio išprusimo lygis daugelyje šalių nepakankamas. Nustatėme, kad didžioji dalis tyrimų yra orientuoti į analizę asmeninių finansų grandyje, trūksta klausimų ir analizės, kurie galėtų parodyti, ar visuomenė supranta, kaip veikia finansų sistema, kokios tam tikrų sprendimų priėmimo priežastys, kokie veiksniai turi įtakos finansų sistemos

stabiliam funkcionavimui. Atsižvelgiant į tai, siūlome į visuomenės tyrimus, skirtus įvertinti finansinio išprusimo lygį, traukti ne tik klausimus, susijusius su asmeninių finansų valdymu, bet ir klausimus, kurie identifikuoja viešųjų finansų sistemos veikimo mechanizmo supratimą. Lietuvoje visuomenės finansiniu išprusimu susirūpinta 2012 m. vasarą, kai buvo atliktas Lietuvos gyventojų finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimas, kuris parodė, jog Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas yra žemas. Po minėto tyrimo Lietuvoje buvo sukurta 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija, tačiau jos įgyvendinimas nėra pakankamai viešinamas bei visapusiškai aprėpiantis visuomenę. Prie Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimo prisideda ne tik valstybinės institucijos, bet ir komerciniai bankai, tačiau vieningos sistemos ir bendradarbiavimo nėra, tėra atskirų institucijų ir organizacijų iniciatyvos. Vertiname, kad Lietuva žengė pirmuosius žingsnius Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo link, tačiau reikalinga nesustoti ir toliau vystyti idėjas ir sukurtas visuomenės finansinio išprusimo kėlimo priemones. Siūlome visų pirmą skatinti ir įtraukti visuomenę į finansinio išprusimo kėlimo įgyvendinimo programas, imtis daugiau priemonių norint visuomenę įtikinti, kad finansinis išprusimas jiems reikalingas, jog finansinis išprusimas reikšmingas siekiant finansinės gerovės. Taip pat siūlome, jog įgyvendinant tam tikras programas ir finansinio išprusimo kėlimo priemones, būtų rengiamos bei plačiai viešinamos kasmetinės ataskaitos su identifikuotais konkrečiais rezultatais bei užsibrėžtais tikslais ateinantiems metams. Visuomenės finansinio išprusimo kėlimas kiekvienoje šalyje turi tapti prioritetine veiklos sritimi, tęstiniu procesu atsižvelgiant į besikeičiančias aplinkybes.

4. Tyrimas atskleidė visuomenės asmeninių finansų valdymo spragas, finansinių žinių trūkumą, žemą finansinį išprusimą bei aukštus ir sunkiai pateisinamus lūkesčius:

4.1. Nustatėme, kad nors visuomenės finansinis išprusimas yra žemas, tačiau vyrauja dideli lūkesčiai pasiekti finansinę gerovę 10 metų laikotarpyje (dalis visuomenės net per 1 – 5 metus), kadangi pati visuomenė savo finansinį išprusimą vertina gana aukštai, kas pagal tyrimo rezultatus yra nepagrįsta. Visuomenės lūkesčiai dažnu atveju yra perdėti, išpūsti ir nepagrįsti asmeniniais žmogaus veiksmais bei elgsena, o tai atitinkamai nulemia ir iškeltų lūkesčių nepateisinimą bei nusivylimą susiklosčiusia situacija.

4.2. Tyrimas parodė, kad respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą bei gaunantys skirtingo dydžio pajamas nesutinka mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas, tačiau tuo pat metu nurodo, jog valstybė nepakankamai finansuoja švietimą Lietuvoje bei didžioji šių respondentų dalis nesudaro asmeninio/šeimos pajamų ir išlaidų biudžeto. Šie tyrimo rezultatai išryškino, kad turimas aukštas išsilavinimas ir (ar) didelės gaunamos pajamos nėra visuomenės finansinio išprusimo garantas, todėl visuomenės finansinis išprusimas negali turėti tiesioginės priklausomybės nuo turimo išsilavinimo lygio ir (ar) gaunamų pajamų dydžio.

4.3. Nepaisant prieštaringų Lietuvos banko 2012 m. atlikto finansinės elgsenos ir raštingumo tyrimo bei šio darbo Lietuvos visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo, nustatant finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją, faktų, abiejų tyrimų bendri rezultatai dėl visuomenės finansinio išprusimo lygio yra vieningi – Lietuvos visuomenėje vyrauja žemas finansinio išprusimo lygis, todėl būtina imtis efektyvių priemonių tam, kad būtų keliamas visuomenės finansinio išprusimo lygis Lietuvoje

4.4. Tyrimo metu identifikuotos Lietuvoje įgyvendinamų finansinio išprusimo kėlimo (finansinio švietimo) priemonių įgyvendinimo spragos – didžioji dalis visuomenės (apie 80 proc.) nežino apie šiuo metu įgyvendinamas finansinio švietimo ir visuomenės finansinio išprusimo kėlimo priemones. Nustatyta, kad visuomenėje vyrauja finansų sistemos funkcionavimo nesupratimas, žemas finansinis išprusimas bei tik išpūstų lūkesčių kūrimo tendencija. Tačiau didžioji dalis visuomenės turi noro bei yra pasiryžusi kelti savo finansinį išprusimą, todėl svarbu surasti tinkamas ir efektyvias priemones visuomenės įtraukimui bei finansinio išprusimo kėlimo įgyvendinimui.

PASIŪLYMAI

Svarbu surasti tinkamas ir efektyvias priemones visuomenės įtraukimui bei finansinio išprusimo kėlimo įgyvendinimui. Atsižvelgiant į tai, kad didžioji dalis visuomenės turi noro bei yra pasiryžusi kelti savo finansinį išprusimą, siūlome šias visuomenės finansinio išprusimo kėlimo priemones:

a) Atlikti visuomenės finansinio išprusimo tyrimą, kuris nustatytų ne tik visuomenės asmeninių finansų valdymo ypatumus, bet ir atskleistų visuomenės viešųjų finansų, jų veikimo principų bei sprendimų priėmimo priežasčių, supratimą.

b) Nacionalinės finansinio išprusimo kėlimo strategijos, kurios įgyvendinimas būtų valstybės ir valdžios prioritetinė veiklos sritis, sukūrimas ir pilnavertis realizavimas.

c) Aktyvi bei įsidėmėtina socialinė reklama (televizijoje, radijuje, stotelių stenduose, dalinamose brošiūrose ir bukletuose, laikraščiuose bei žurnaluose).

d) Aktyvaus finansinio švietimo pradžia dar iki mokyklinio ugdymo įstaigose.

e) Socialinių darbuotojų įtraukimas ir pagalba keliant finansinį išprusimą specifinėms tikslinėms grupėms.

f) Aktyvus įgyvendinamų finansinio švietimo priemonių viešinimas bei visuomenės galimybės jomis pasinaudoti.

g) Platus ir aktyvus viešinimas finansinio išprusimo naudos, finansiškai išprususio žmogaus galimybių bei neišprususio – pasekmių.

h) Atsiradus išskirtinei (tiek teigiamai, tiek neigiamai) užsienio šalių patirčiai keliant visuomenės finansinį išprusimą, ją analizuoti bei atitinkamai keisti finansinio išprusimo kėlimo veiksmus Lietuvoje.

i) Finansinio išprusimo kėlimo tikslinių grupių diferencijavimas, siekiant kiekvienai visuomenės daliai pritaikytos informacijos, priemonių ir efektyvesnių finansinio išprusimo kėlimo rezultatų.

j) Internetinio tinklapio, kuriame būtų pasiekiami tiek asmeninių finansų, tiek viešųjų finansų informacija, naujienos, diskusijos, dažniausiai užduodamų klausimų rubrika, interaktyvios konsultacijos, straipsniai ir knygos, sukūrimas.

k) Specialūs užsakomieji finansiniai straipsniai bei nuolatiniai laikraščių ir žurnalų finansiniai priedai, kurie suprantami eiliniam visuomenės nariui.

l) Specialių radijo ir TV laidų kūrimas su ekspertų komentarais apie tinkamus ir netinkamus finansinius sprendimus ir kt. finansinę informaciją.

m) Finansinio išprusimo kėlimo klubo įsteigimas, kuriame būtų dalijamasi gerąja, ir ne tik, finansine patirtimi ir kita aktualia finansine informacija. Tokie klubai galėtų būti steigiami mokyklose, o jų finansavimas būtų organizuojamas pasitelkus Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas.

n) Finansinio išprusimo karštosios linijos sukūrimas, kuri padėtų atsakyti į išskylančius klausimus, patarti finansiniuose sprendimuose, suteikti kitą reikalingą finansinę informaciją.

o) Atvirų durų dienos finansinėse ir finansinius sprendimus priimančiose organizacijose (ypač jaunajai kartai), parodant bei suteikiant informacijos apie viešųjų finansų sistemos funkcionavimą;

p) Nacionalinių finansinio išprusimo konkursų organizavimas;

q) Darbdavių įtraukimas į finansinio išprusimo kėlimo priemonių įgyvendinimą;

r) Finansinių žaidimų (kompiuterinių, stalo ir kt.) vaikams ir suaugusiems kūrimas;

s) Finansinio išprusimo dienos/mėnesio paskelbimas, siekiant atkreipti visuomenės dėmesį bei paskatinti domėtis finansinio išprusimo kėlimo priemonėmis;

t) Visų priemonių kompleksinis ir tęstinis (ne vienkartinis) taikymas.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas. – Vilnius: Enciklopedija, 2005, p. 9 – 21. – ISBN 9986-433-35-5
2. Andriukaitis D. ir kt. Finansinių paslaugų vadovas. – Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija, 2009. – 128 p. – ISBN 978-9955-783-03-9. – <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=170> [žiūrėta 2014-01-28]
3. Bodie Z. et. al. Financial economics: Pearson international edition. – Upper Saddle River (N.J.): Pearson: Prentice Hall: Pearson Education International, 2009, p. 2 – 7. – ISBN 978-0-13-157952-1
4. Buckiūnienė O. ir kt. Lietuvos finansų sistema: mokomoji knyga. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 7 – 17. – ISBN 9955-557-26-5
5. Buckiūnienė O. Valstybės ir tarptautiniai finansai. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2005, p. 5 – 17. – ISBN 9955-519-49-5
6. Buškevičiūtė E. Viešieji finansai: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2006, p. 7 – 13. – ISBN 9955-25-016-X
7. Csongor S. Financial literacy and self-care in Hungary // Agricultural Management. – Vengrija, 2011, Nr. 1 (volume XIII), p. 311 – 318. – ISSN 2069 – 2307
8. Černius G. Asmeninių finansų tikslas // Apskaitos ir mokesčių apžvalga = The accounting and taxes review. – Vilnius: Pačiolis, 2011, Nr. 2, p. 67 – 70. – ISSN 1392-3722
9. Černius G. Asmeninių finansų valdymo esmė // Apskaitos ir mokesčių apžvalga = The accounting and taxes review. – Vilnius: Pačiolis, 2011, Nr. 1, p. 67 – 70. – ISSN 1392-3722
10. Černius G. Changes of the concept of state finance and subjects in sustainability context // European journal of business and economics: theory, modelling, application. – Praha: BARAR International Communication and Business Institute, 2012, Nr. 6, p. 10 – 14. – ISSN 1804-5839. – <http://economics.journals.cz/documents/Vol6/04%20Gintaras%20Cernius.pdf> [žiūrėta 2013-12-12]
11. Černius G. Namų ūkio finansų valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011. – 185 p. – ISBN 978-9955-19-279-4
12. Černius G. Personal finance risk management. http://leidykla.vgtu.lt/conferences/BME_2010/007/pdf/Art-Cernius-Personal.pdf [žiūrėta 2014-01-23]
13. Edwards K. P. Using a system framework for organizing family financial planning // The Journal of Consumer Affairs. – JAV, 1988, Nr. 2 (volume 22), p. 319 – 332
14. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (Organisation for Economic Co-operation and Development). Financial literacy and inclusion: Results of OECD/INFE survey

across countries and by gender, 2013. – 179. – http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Lit_and_Incl_SurveyResults_by_Country_and_Gender.pdf
[žiūrėta 2014-01-29]

15. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (Organisation for Economic Co-operation and Development). The Importance of Financial Education, 2006. – <http://www.oecd.org/finance/financial-education/37087833.pdf> [žiūrėta 2014-02-02]

16. Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga. – <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/> [žiūrėta 2014-02-02]

17. Gaidienė Z. Finansų valdymas. – Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998, p. 5 – 11. – ISBN 9986-41810-0

18. Habschick M. et. al. Survey of financial literacy schemes in the EU27, 2007. – http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf [žiūrėta 2014-02-02]

19. Huston S. J. Measuring financial literacy // The Journal of Consumer Affairs. – JAV, 2010, Nr. 2 (volume 44), p. 296 – 316. – ISSN 0022-0078

20. International Gateway for Financial Education. – <http://financial-education.org/home.html>
[žiūrėta 2014-02-02]

21. Interviu su I. Šimonyte, 2013. – <http://www.veidas.lt/menkas-zmoniu-finansinis-rastingumas-%E2%80%93-labai-didele-lietuvos-problema%E2%80%9C> [žiūrėta 2014-02-03]

22. Johnson E. From Financial Literacy to Financial Capability among Youth // Journal of Sociology & Social Welfare. – JAV, 2007, Nr. 3 (volume XXXIV), p. 119 – 146. – ISSN 0191-5096

23. Jurevičienė D., Gausienė E. Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2010, Nr. 11(3), p. 222 – 237. – ISSN 1648-0627

24. Jurevičienė D., Klimavičienė A. Asmeninių finansų valdymo teoriniai aspektai gyvenimo ciklo požiūriu // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2008, Nr. 9(1), p. 22 – 32. – ISSN 1648-0627

25. Kapoor J. R. et. al. Focus on personal finance: an active approach to help you develop successful financial skills. – McGraw-Hill/Irwin, 2007, p. 1 – 63. – ISBN 978-0-07-353063-5

26. Kaulakienė A. ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma littera, 2013, p. 259. – ISBN 978-609-01-1084-3

27. Kazlauskienė V. Finansai: mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2012, p. 5 – 29. – ISBN 978-609-02-0280-7

28. Kuzina O. apie visuomenės finansinį išprusimą. – <http://www.banki.ru/news/interview/?id=3902237> [žiūrėta 2014-01-29]

29. Levišauskaitė K., Rūškys G. Valstybės finansai. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, p. 6 – 47. – ISBN 9955-530-91-X
30. Lietuvos bankas. – http://www.lb.lt/lt_index.htm [žiūrėta 2014-02-03]
31. Lietuvos bankas. Finansinio švietimo koncepcija 2014 – 2016 m., 2012. – http://www.lb.lt/n21049/finansinio_svietimo_koncepcija.pdf [žiūrėta 2014-02-03]
32. Lietuvos banko 2012 m. veiklos ataskaita. – http://www.lb.lt/metu_ataskaita_2012 [žiūrėta 2014-02-03]
33. Lietuvos statistikos departamentas. – <http://www.stat.gov.lt/> [žiūrėta 2014-03-08]
34. Luobikienė I. Socialinių tyrimų metodika. – Kaunas: Technologija, 2010. – 103 p. – ISBN 978-9955-25-803-2
35. Lusardi A., Mitchell O. S. Financial Literacy around the World: An Overview, 2011. – http://www.nber.org/papers/w17107.pdf?new_window=1 [žiūrėta 2014-01-31]
36. Lusardi A., Mitchell O. S. The economic importance of financial literacy: theory and evidence, 2013. – <http://www.nber.org/papers/w18952> [žiūrėta 2014-02-02]
37. Mak V., Braspenning J. *Errare humanum est*: Financial Literacy in European Consumer Credit Law // Journal of Consumer Policy, 2012, p. 307 – 332. – ISSN 1573-0700
38. Mandel L., Klein L. S. Motivation and financial literacy // Financial Services Review. – JAV, 2007, Nr. 16, p. 105 – 116. – ISSN 1057-0810
39. Meidūnas V., Puzinauskas P. Finansai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 5 – 48. – ISBN 9955-557-07-9
40. Miller M. et. al. The Case for Financial Literacy in Developing Countries: Promoting Access to Finance by Empowering Consumers, JAV, 2009. – 13 p. – http://childfinanceinternational.org/index.php?option=com_mtree&task=att_download&link_id=881&cf_id=200 [žiūrėta 2014-01-29]
41. Nacionalinė finansinio ugdymo taryba (The National Financial Educators Council). – <http://www.financialeducatorscouncil.org/financial-literacy-definition/> [žiūrėta 2014-01-31]
42. Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A. Valstybės finansai. – Kaunas: Technologija, 2009, p. 4 – 17. – ISBN 9955-09-396-X
43. Overview of the Financial System. – The International Monetary Fund, 2006, p. 11 – 16. – <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/chp2.pdf> [žiūrėta 2013-12-15]
44. Remund D. L. Financial Literacy Explicated: The case for a clearer definition in a increasingly complex economy // The Journal of Consumer Affairs. – JAV, 2010, Nr. 2 (volume 44), p. 276 – 295. – ISSN 0022-0078
45. Sardone N. B. Teaching financial concepts to undergraduates using a simulation and spreadsheet tool // Business Education Digest. – The Business Education Digest Foundation, 2008,

Issue XVII, p. 37 – 53. – http://www.businesseducationdigestfoundation.org/resources/May_2008_Issue/BusinessEduDigest08FINALCOPY.pdf [žiūrėta 2014-01-23]

46. Schafer B. Gerovė be streso. – Vilnius: Alma littera, 2010, p. 7 – 16. – ISBN 978-9955-24-863-7

47. Skujienė A. Finansų vadyba: mokomoji knyga. – Vilnius: UAB „Mokesčių srautas“ (Count line leidyba), 2008, p. 9 – 23. – ISBN 978-9955-453-91-8

48. Smalenskas G. Finansai: mokomoji knyga. – Vilnius: Homo liber, 2007, p. 9 – 28. – ISBN 978-9955-449-67-6

49. Sohn S-H. et. al. Adolescents' financial literacy: The role of financial socialization agents, financial experiences, and money attitudes in shaping financial literacy among South Korean youth // Journal of Adolescence, Pietų Korėja, 2012, p. 1 – 12. – ISSN 0140-1971

50. Sūdžius V. Apsisprendimo naudotis finansinėmis paslaugomis mažmeninėje rinkoje ypatumai // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2007, Nr. 2 (VIII tomas), p. 107 – 111. – ISSN 1648-0627

51. „Swedbank“ Asmeninių finansų institutas. – http://www.swedbank.lt/lt/pages/swedbank_asmeniniu_finansu_institutas [žiūrėta 2014-02-04]

52. „Swedbank“ Asmeninių finansų instituto sukurta interneto svetainė. – <https://www.manofinansai.lt/> [žiūrėta 2014-02-04]

53. Šešioliktosios Vyriausybės 2012 – 2016 metų programa. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dok_paireska.showdoc_l?p_id=439761 [žiūrėta 2014-02-04]

54. Taujanskaitė K., Jurevičienė D. Asmeninių finansų valdymo ypatumai ekonominio nestabilumo sąlygomis // Verslas XXI amžiuje. – Vilnius, 2010, 2 tomas, Nr. 2, p. 104 – 111. – ISSN 2029-2341

55. Tinklapis apie asmeninių finansų valdymą. – www.manopinigai.lt [žiūrėta 2014-02-04]

56. Tinklapis asmeninių finansų apskaitos vedimui. – www.kurdinopinigai.lt [žiūrėta 2014-02-04]

57. Viešoji įstaiga „Finansinių problemų sprendimai“ apie asmeninių finansų valdymo principus. – http://www.fps.lt/lt/naudinga_zinoti/finansu_planavimas/finansu_valdymas_principai [žiūrėta 2014-01-29]

58. Viešoji įstaiga Ekonominio švietimo sklaidos centras. – <http://www.essc.lt/index.php?cid=399> [žiūrėta 2014-02-04]

59. Vihtelic J. L. Personal Finance: An Alternative Approach to Teaching Undergraduate Finance // Financial services review. – JAV, 1996, Nr. 5(2), p. 119 – 131

60. What is Finance? Meaning Definition Features of Finance. <http://kalyan-city.blogspot.com/2011/11/what-is-finance-meaning-definition.html> [žiūrėta 2013-12-12]

61. Зеленцова А. В. и др. Повышение финансовой грамотности населения: международный опыт и российская практика, 2012. – 106 р. – ISBN 978-5-406-01954-2
62. Национальное агентство финансовых исследований. – <http://nacfin.ru/> [žiūrēta 2014-01-29]
63. Фонд «Институт экономических и социальных исследований». – <http://fund-research.ru/> [žiūrēta 2014-01-29]

Andrejeva D. Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas bei lūkesčiai / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 111 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe apžvelgta Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacija, atskleista finansinio išprusimo samprata ir svarba, apžvelgta užsienio šalių patirtis bei nustatyti Lietuvos atlikti veiksmai keliant visuomenės finansinį išprusimą, atliktas visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimas bei pateikti pasiūlymai, kaip kelti visuomenės finansinį išprusimą. Pirmoje darbo dalyje, siekiant tinkamai atskleisti visuomenės finansinio išprusimo sampratą, teoriniu aspektu nagrinėjamos finansų ir jos sistemos sampratos. Antroje dalyje pateikiama visuomenės finansinio išprusimo samprata, išskiriami pagrindiniai finansinio išprusimo elementai ir identifikuojama finansinio išprusimo kėlimo svarba. Trečioje dalyje apžvelgiama užsienio šalių patirtis nustatant ir keliant visuomenės finansinį išprusimą ir aptariami Lietuvos atlikti veiksmai, keliant visuomenės finansinį išprusimą. Ketvirtoje dalyje pateikiami atlikto visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo rezultatai, nagrinėjama finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacija.

Pagrindiniai žodžiai: finansai, finansų sistema, visuomenės finansinis išprusimas, visuomenės lūkesčiai.

Andrejeva D. Financial literacy and expectations in Lithuanian society / Master`s Work in Financial management. Supervisor doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Faculty of economics and Finance management, Mykolas Romeris University, 2014. – 111 p.

ANOTATION

Situation of financial literacy and expectations in Lithuanian society, the concept and importance of financial literacy, foreign experience, performed actions by increasing financial literacy in society, public opinion and financial behavior survey and suggestions on how to raise financial literacy in Lithuanian society have been analyzed in Master`s thesis. In first section, on purpose to disclosure financial literacy concept, have been analyzed finance and financial system concept. In the second part of this work, societies financial literacy has been identified, the key elements of financial literacy and importance of financial literacy elevating have been mark out. In third section, foreign experience in establishing and raising societies financial literacy has been review and performed actions by increasing financial literacy in Lithuanian society has been discussed. In the last part of this work, public opinion and financial behavior survey and situation of financial literacy and expectations have been analyzed.

Key Words: finance, financial system, societies financial literacy, societies expectations.

Andrejeva D. Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas bei lūkesčiai / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014. – 111 p.

SANTRAUKA

Šiuolaikiniame pasaulyje visuomenei tenka priimti vis svarbesnius finansinius sprendimus, kurie tampa vis svaresni, tuo pačiu dažniausiai ir painesni, o tam tikro sprendimo priėmimas bei rezultatai mums parodo individo, visuomenės finansinio išprusimo lygį. Žmogus priimant finansinius sprendimus susiduria su ribotomis pasirinkimo galimybėmis dėl išprusimo stokos, sprendimai priimami drastiškai, neįvertinama rizika ir pasekmės. Visą tai sąlygoja nepakankamas finansinis išprusimas.

Lietuvoje pasigendama aktyvių visuomenės finansinio išprusimo diskusijų ir finansinio išprusimo kėlimo priemonių įgyvendinimo. Tarp kitko visuomenei tenka išgirsti apie atliktą vieną ar kitą tyrimą, sukurtą koncepciją, atskiros institucijos iniciatyvas ugdant visuomenę finansiniais klausimais. Nėra aišku, koks atskirų institucijų veiksmų tikslas, tyrimų išvadų ir rekomendacijų tolimesnis vystymas, ar tai vienkartinės akcijos, ar tęstinis procesas siekiant konkretaus ir vieningo tikslo. Nepakankamas finansinis išprusimas nulemia netinkamus sprendimus ir atitinkamai turimų lūkesčių nepateisinimą

Tyrimo objektas – Lietuvos visuomenės finansinis išprusimas ir lūkesčiai.

Tyrimo tikslas – apžvelgti Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją bei pateikti pasiūlymus, kaip kelti visuomenės finansinio išprusimo lygį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Siekiant tinkamai atskleisti visuomenės finansinio išprusimo sampratą, pateikti finansų ir jos sistemos sampratas.
2. Atskleisti visuomenės finansinio išprusimo sampratą ir nustatyti finansinio išprusimo (jo kėlimo) svarbą.
3. Apžvelgti užsienio šalių patirtį bei nustatyti atliktus veiksmus keliant visuomenės finansinį išprusimą Lietuvoje.
4. Atlikti Lietuvos visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimą, nustatant finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją.

Tyrimo metodai. Šiame darbe naudojami tokie metodai, kaip mokslinės literatūros ir publikacijų analizės metodas, dokumentų analizės metodas, statistinių duomenų, anketavimo ir empirinio tyrimo duomenų analizės metodai, grafinis duomenų atvaizdavimas. Taip pat naudojami lyginamosios analizės, sisteminimo ir apibendrinimo metodai.

Išvados. Svarbiausi finansų sistemos elementai yra šie – valstybė, gyventojai ir organizacijos, kurie tarpusavyje turi bendradarbiauti, kadangi tik esant lygybei, partnerystei ir bendradarbiavimui įmanoma priimti racionalus sprendimus, siekti aukštesnio finansinio išprusimo ir turėti realių pateisinamų lūkesčių. Konstatavome, kad visuomenės finansinis išprusimas tai reikšmingas veiksnys, turintis įtakos pilnavertiškam finansų sistemos funkcionavimui.

Finansinis išprusimas nėra tapatus finansiniam išsilavinimui, finansinėms žinioms ar efektyviam asmeninių finansų valdymui. Visuomenės finansinį išprusimą galime pamatuoti ne tik iš finansinių nuostatų ir įsitikinimų, finansinių žinių bei įgūdžių, bet ir iš visuomenės požiūrio į viešuosius finansus, šioje grandyje priimamų sprendimų vertinimo. Keliant visuomenės finansinį išprusimą, naudos sulauktų tiek individas atskirai, tiek bendrai visa valstybė. Finansiškai išprususi visuomenė sugeba tinkamai pasirūpinti savo dabartimi ir ateitimi, o valstybės dabartinis indėlis į visuomenės finansinį išprusimą ateityje sumažins našta įvairiose finansinėse, ir ne tik, srityse.

Lietuvos 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcijos įgyvendinimas nėra pakankamai viešinamas bei visapusiškai aprėpiantis visuomenę. Prie Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo lygio kėlimo prisideda ne tik valstybinės institucijos, bet ir komerciniai bankai, tačiau vieningos sistemos ir bendradarbiavimo nėra, tėra atskirų institucijų ir organizacijų iniciatyvos.

Tyrimas atskleidė visuomenės asmeninių finansų valdymo spragas, finansinių žinių trūkumą bei žemą finansinį išprusimą. Nustatėme, kad nors visuomenės finansinis išprusimas yra žemas, tačiau vyrauja didelį lūkesčiai pasiekti finansinę gerovę 10 metų laikotarpyje (dalis visuomenės net per 1 – 5 metus), kadangi pati visuomenė savo finansinį išprusimą vertina gana aukštai, kas pagal tyrimo rezultatus yra nepagrįsta. Visuomenės lūkesčiai dažnu atveju yra perdėti, išpūsti ir nepagrįsti asmeniniais žmogaus veiksmais bei elgsena, o tai atitinkamai nulemia ir iškeltų lūkesčių nepateisinimą bei nusivylimą susiklosčiusia situacija. Visuomenėje vyrauja finansų sistemos funkcionavimo nesupratimas, žemas finansinis išprusimas bei tik išpūstų lūkesčių kūrimo tendencija.

Darbo struktūra ir apimtis. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus ir uždavinius, atitinkamai apgalvota ir darbo struktūra. Darbas sudarytas iš keturių pagrindinių dalių. Pirmoje darbo dalyje, teoriniu aspektu nagrinėjamos finansų ir jos sistemos sampratos bei funkcijos. Antroje dalyje pateikiama visuomenės finansinio išprusimo samprata, išskiriami pagrindiniai finansinio išprusimo elementai ir identifikuojama finansinio išprusimo kėlimo svarba. Trečioje dalyje apžvelgiama užsienio šalių patirtis nustatant ir keliant visuomenės finansinį išprusimą, ir aptariami Lietuvos atlikti veiksmai, keliant visuomenės finansinį išprusimą. Ketvirtoje dalyje pateikiami atlikto visuomenės nuomonės ir finansinės elgsenos tyrimo rezultatai, nagrinėjama finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situacija.

Andrejeva D. Financial literacy and expectations in Lithuanian society / Master`s Work in Financial management. Supervisor doc. dr. M. Strumskis. – Vilnius: Faculty of economics and Finance management, Mykolas Romeris University, 2014. – 111 p.

SUMMARY

In today`s modern world society must take a lot of important financial decisions, which eventually becomes more complex and confusing. These decisions and their result shows us the individual and societies level of financial literacy. Drastic decisions are being made without estimating risks and possible consequences, because of a limited options in financial decision making due to the lack of literacy. This all leads to insufficient financial literacy.

There is a lack of training tools and active public discussions of financial literacy in Lithuania. Occasionally, a research, conception or financial literacy education initiative of a single institution appears in society. There is no clear goal defined for these educational attempts. The lack of financial literacy determines poor financial decision choices and personal dissatisfaction.

The research object – financial literacy and expectations in Lithuanian society.

The aim of the research – to review financial literacy and expectations situation in Lithuanian society and to submit proposals how to raise the level of society`s financial literacy.

The tasks in order to reach the aim are:

1. In order to properly expose the concept of society`s financial literacy, to provide finance and financial system concepts.
2. To reveal the concept of financial literacy and to set the importance of financial literacy and it`s rising.
3. To review the experience of foreign countries and to identify actions, which have been for improvement of society`s financial literacy in Lithuania.
4. To perform public opinion and financial behavior survey and to suggest how to raise financial literacy in Lithuanian society.

Research methods. This work have been used such methods as literature and publications analysis method, data analysis method, statistical data, questionnaires and empirical data analysis methods, graphical representation of data. Also have been used comparative analysis, systematization and generalization methods.

Conclusions. The most significant financial system elements are state, people and organizations, which must collaborate with each other, because only by collaborating, reaching equality and partnership we can take rational decisions, seek higher financial literacy and have

realistic justified expectations. Financial literacy of society is an important factor affecting the effective functioning of the financial system.

Financial literacy cannot be identified as financial education, financial knowledge or effective personal finance management. Societies financial literacy can be measured not only in knowledge and skills, but also by social attitude towards the public finances and assessments decisions in this area. By improving financial literacy both sides will benefit, individual and state. Financially literate society can take care of their present and future. Current state contribution to society financial literacy will reduce the burden of various financial and non-only areas in the future.

The implementation of Lithuanian 2012-2016 financial education concept is not sufficiently publicized and fully embracing society. Not only public institutions, but also commercial banks contribute in rising societies financial literacy. Although, there is no single unified system and no collaboration between these organizations, only individual initiative of institutions and organizations.

The study revealed personal financial management gaps, lack of financial knowledge and low financial literacy of society. Research results shows that high expectations to achieve financial well-being within 10-year period (part of society, even within 1-5 years) are dominating though society financial literacy is low, however, society gives a high rate of financial literacy to itself. Society expectations frequently are high rated and unjustified by personal actions and behavior, leading to did not meet raised expectations and frustration of resulting situation. The financial system functioning misunderstanding, low financial literacy and only tendency of making high expectations are dominating in a society

Structure. The work consists of four parts. In first section, on purpose to disclosure financial literacy concept, have been analyzed finance and financial system concept. In the second part of this work, societies financial literacy has been identified, the key elements of financial literacy and importance of financial literacy elevating have been mark out. In third section, foreign experience in establishing and raising societies financial literacy has been review and performed actions by increasing financial literacy in Lithuanian society has been discussed. In the last part of this work, public opinion and financial behavior survey and situation of financial literacy and expectations have been analyzed.

PRIEDAI

3 BAZINIAI KLAUSIMAI FINANSINIO IŠPRUSIMO LYGIUI NUSTATYTI PAGAL LUSARDI IR MITCHELL

1) *Suppose you had \$100 in a savings account and the interest rate was 2% per year. After 5 years, how much do you think you would have in the account if you left the money to grow?*

- More than \$102
- Exactly \$102
- Less than \$102
- Do not know
- Refuse to answer

2) *Imagine that the interest rate on your savings account was 1% per year and inflation was 2% per year. After 1 year, how much would you be able to buy with the money in this account?*

- More than today
- Exactly the same
- Less than today
- Do not know
- Refuse to answer

3) *Please tell me whether this statement is true or false. "Buying a single company's stock usually provides a safer return than a stock mutual fund."*

- True
- False
- Do not know
- Refuse to answer

Šaltinis: Lusardi, Mitchell (2011), p. 3

11 pav. 3 baziniai klausimai finansinio išprusimo lygiui nustatyti pagal Lusardi ir Mitchell

EBPO IŠSKIRTI 8 KLAUSIMAI IŠ ŽINIŲ SRITIES

The 8 knowledge questions

	Question as in the original version of questionnaire (and response codes with correct response in bold text)	Changes to core questions
Division	Imagine that five brothers are given a gift of \$1000. If the brothers have to share the money equally how much does each one get? [Open response: \$200]	Armenia used a previous version of the core questionnaire, which asked about a lottery prize rather than a gift. Not asked in Norway*.
Time-value of money	Now imagine that the brothers have to wait for one year to get their share of the X. In one year's time will they be able to buy: Multiple choice: a) More, b) the same amount, or c) less than they could buy today . Interviewers also recorded 2 other responses which were considered to be correct: it depends on inflation, it depends on the types of things they want to buy	Norway: Imagine that you get a gift of 1000kr, and you put it in the drawer at home for 12 months. After one year how much could you buy for this money? Armenia had 4 options (excluding: It depends on the types of things)
Interest paid on a loan	You lend X to a friend one evening and he gives you X back the next day. How much interest has he paid on this loan? [Open response: 0]	Not asked in Albania and Norway*. In Malaysia respondents were asked what return was earned on the loan. This question is not used in the score for Peru, due to problems with data coding.
Calculation of interest plus principle	Suppose you put \$100 into a savings account with a guaranteed interest rate of 2% per year. You don't make any further payments into this account and you don't withdraw any money. How much would be in the account at the end of the first year, once the interest payment is made? [Open response: \$102]	Hungary changed the interest rate to 5%
Compound interest	and how much would be in the account at the end of five years? Would it be: a) More than \$110 b) Exactly \$110 c) Less than \$110 d) Or is it impossible to tell from the information given	Hungary: The options given were less than simple interest, making it impossible to know whether respondent identified the impact of compound interest or just calculated simple interest
Risk and return	An investment with a high return is likely to be high risk [True/False]	RSA: If someone offers you the chance to make a lot there is a chance that you will lose a lot Not asked in Norway
Definition of inflation	High inflation means that the cost of living is increasing rapidly [True/False]	
Diversification	It is usually possible to reduce the risk of investing in the stock market by buying a wide range of stocks and shares [True/False]	RSA: It is less likely that you will lose all of your money if you save it in more than one place (Yes) Norway and BVI: To buy a single share carries less risk than buying shares in mutual funds (No)

Šaltinis: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2013), p. 27

12 pav. EBPO išskirti 8 klausimai iš žinių srities

POŽIŪRIO IR TURIMŲ NUOSTATŲ KLAUSIMAI

Attitude: I find it more satisfying to spend money than to save it for the long term

	Refused	Don't know	Completely agree	2	3	4	Completely disagree
Albania	1%	2%	7%	10%	20%	24%	37%
Armenia			56%	15%	21%	4%	4%
Czech Republic	2%	2%	10%	14%	26%	18%	27%
Estonia	2%	6%	19%	14%	21%	9%	30%
Germany	-	-	8%	12%	30%	20%	29%
Hungary	-	1%	5%	8%	30%	19%	37%
Ireland	-	-	15%	20%	27%	14%	24%
Malaysia	1%		19%	16%	18%	11%	35%
Norway	-	1%	4%	17%	21%	35%	23%
Peru	-	1%	11%	8%	15%	15%	50%
Poland	-	3%	28%	17%	33%	11%	8%
South Africa	1%	1%	11%	26%	14%	28%	20%
United Kingdom	-	1%	17%	12%	35%	14%	21%
BVI		6%	6%	8%	20%	19%	41%

Attitude: I tend to live for today and let tomorrow take care of itself

	Refused	Don't know	Completely agree	2	3	4	Completely disagree
Albania	1%	2%	3%	9%	18%	25%	41%
Armenia			19%	10%	11%	7%	53%
Czech Republic	1%	1%	8%	9%	13%	18%	51%
Estonia	1%	3%	16%	12%	18%	14%	35%
Germany	-	-	8%	7%	20%	19%	46%
Hungary	-	-	6%	8%	18%	16%	52%
Ireland	-	-	12%	16%	18%	19%	35%
Malaysia	1%		10%	13%	20%	16%	41%
Norway							
Peru	-	1%	11%	5%	11%	15%	58%
Poland	-	1%	19%	14%	20%	21%	24%
South Africa	1%	-	7%	19%	14%	35%	25%
United Kingdom		1%	15%	11%	24%	16%	34%
BVI		6%	9%	6%	14%	21%	44%

Attitude: Money is there to be spent

	Refused	Don't know	Completely agree	2	3	4	Completely disagree
Albania	1%	4%	15%	9%	25%	21%	24%
Armenia			74%	13%	11%	1%	1%
Czech Republic	2%	2%	14%	19%	35%	13%	16%
Estonia	1%	7%	28%	16%	24%	9%	16%
Germany	-	-	21%	14%	39%	12%	14%
Hungary	-	-	12%	13%	42%	14%	19%
Ireland	-	-	14%	23%	33%	12%	18%
Malaysia	1%		21%	22%	29%	11%	15%
Norway							
Peru	1%	2%	19%	11%	23%	14%	31%
Poland	-	1%	38%	24%	25%	8%	4%
South Africa	1%	-	14%	26%	18%	22%	17%
United Kingdom	-	1%	21%	15%	34%	12%	17%
BVI		4%	21%	13%	32%	14%	17%

Šaltinis: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2013), p. 160 – 161

13 pav. Požiūrio ir turimų nuostatų klausimai

FINANSINĖS ELGSENOS REZULTATAI PAGAL ŠALIS

Positive financial behaviours by country

Cell percentages by country.

	Behaviour statements					Financial product choice			
	Carefully considers purchases	Pays bills on time	Keeps close watch on personal financial affairs	Sets long term goals and strives to achieve them	Responsible and has a household budget	Has been actively saving or buying investments in the past year	...after gathering some info	... after shopping around and using independent info or advice	Has not borrowed to make ends meet
Albania	87%	77%	71%	30%	59%	42%	49%	2%	69%
Armenia	91%	94%	81%	58%	51%	36%	42%		53%
Czech Republic	75%	85%	76%	36%	37%	72%	28%	10%	89%
Estonia	68%	83%	78%	41%	28%	36%	24%	8%	78%
Germany	82%	96%	87%	61%	22%	86%	52%	5%	96%
Hungary	86%	82%	71%	52%	31%	27%	48%	4%	86%
Ireland	83%	85%	85%	56%	54%	53%	39%	10%	86%
Malaysia	92%	69%	78%	64%	74%	97%	39%	3%	79%
Norway	72%	79%	89%	59%	25%	71%	57%	5%	93%
Peru	91%	86%	82%	71%	49%	62%	52%	4%	73%
Poland	70%	78%	81%	46%	54%	51%	32%	2%	79%
South Africa	83%	61%	65%	55%	43%	53%	56%	3%	74%
United Kingdom	77%	89%	80%	43%	43%	68%	29%	16%	91%
BVI	87%	83%	80%	68%	43%	83%	70%	2%	87%

Šaltinis: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2013), p. 35

14 pav. Finansinės elgsenos rezultatai pagal šalis

**FINANSINIO IŠPRUSIMO REZULTATAI PAGAL ŠALIS IR
3 KLAUSIMŲ GRUPES – ŽINIOS, ELGSENA, POŽIŪRIS IR NUOSTATOS**

High score on each of the financial literacy components

	High knowledge score	High behaviour score	High attitude score
Albania	45%	39%	69%
Armenia	46%	41%	11%
Czech Republic	57%	48%	62%
Estonia	61%	27%	46%
Germany	58%	67%	63%
Hungary	69%	38%	69%
Ireland	60%	57%	49%
Malaysia	51%	67%	53%
Norway	50%	59%	57%
Peru	41%	60%	71%
Poland	49%	43%	27%
South Africa	33%	43%	54%
United Kingdom	53%	51%	49%
BVI	57%	71%	67%

Šaltinis: Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2013), p. 51

**15 pav. Finansinio išprusimo rezultatai pagal šalis ir 3 klausimų grupes –
žinios, elgsena, požiūris ir nuostatos**

**FINANSINIO ŠVIETIMO TEMOS PAGAL TIKSLINES
(GYVENIMO CIKLO) AUDITORIJAS**

Tikslinė auditorija	Finansinio švietimo temos
Moksleiviai	Kas yra pinigai? Kišenpinigiai Asmeniniai finansai ir jų svarba Asmeninių finansų tvarkymas ir gyvenimo ciklas Biudžetas ir pinigų srautai arba Taupymo pagrindai Sąskaitos ir atsiskaitymai Mokėjimo kortelės Skolinimasis. Taupyti ar skolintis? Atsakingas skolinimasis Investavimas ir ilgalaikis kaupimas
Studentai ir jaunimas (19–24 m.)	Gyvenimo atskirai nuo tėvų pradžia Asmeniniai finansai ir jų svarba Asmeninių finansų tvarkymas ir gyvenimo ciklas Biudžetas ir pinigų srautai arba Taupymo pagrindai Sąskaitos ir atsiskaitymai Mokėjimo kortelės Skolinimasis mokslui Atsakingas skolinimasis Taupyti ar skolintis? Pirmosios pajamos Investavimas ir ilgalaikis kaupimas Draudimas Neteisminis ginčų nagrinėjimas
Suaugusieji (25–55 m.)	Pirmosios pajamos Partnerystė / šeima Nuosavas būstas Atsakingas skolinimasis Pirmasis vaikas Draudimas Pensijos planavimas Taupymas vaikų mokslui Investavimas Skyrybos Netekus darbo Šeimos nario netektis Neteisminis ginčų nagrinėjimas
Vyresnio amžiaus žmonės ir senjorai	Taupymas Saugus investavimas Sukčiavimas ir apgaulė Draudimas Atvirkštinė hipoteka Neteisminis ginčų nagrinėjimas

Šaltinis: Lietuvos bankas (2012), p. 19 – 20

16 pav. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (gyvenimo ciklo) auditorijas

FINANSINIO ŠVIETIMO TEMOS PAGAL TIKSLINES (SPECIFINES) AUDITORIJAS

Tikslinė auditorija	Finansinio švietimo temos
Mokytojai	Parengti informaciją ir medžiagą mokytojams, kurią būtų galima taikyti tiesiogiai. Mokytojai čia suprantami kaip tie asmenys, kurie perduoda arba perteikia informaciją.
Investuotojai	Diversifikacijos svarba Informacijos atskleidimas Iksutartinės informacijos atskleidimas MIFID direktyvos reikalavimų taikymas Neteisminis ginčų nagrinėjimas
Smulkusis ir vidutinis verslas	Privataus kapitalo fondų vaidmuo pritraukiant kapitalą Galimybė pasinaudoti finansų rinkų teikiama nauda
Finansų konsultantai	Ši tikslinė grupė labai svarbi dėl savo veiklos specifikos – nuo jų priklauso, kokią finansinę paslaugą įsigyja vartotojas, ar ji atitinka vartotojo poreikius. Todėl, visų pirma, būtina identifikuoti finansų konsultantų veiklos trūkumus, ir, atsižvelgiant į tai, parengti mokymo kursą.
Mažas pajamas ir itin mažas pajamas gaunantys gyventojai	Šiai tikslinei auditorijai svarbiausia, kaip padidinti pajamas, o kaupimas ir investavimas yra antraeilis dalykas. Kadangi šie asmenys pagrindiniai greitųjų kreditų naudotojai, būtina atkreipti dėmesį į pavojų prasiskolinti.
Aklieji ir silpnaregiai	Galimybė suaugusiems parengtą informaciją adaptuoti akliesiems ir silpnaregiams

Šaltinis: Lietuvos bankas (2012), p. 20

17 pav. Finansinio švietimo temos pagal tikslines (specifines) auditorijas

ANKETA

Gerb. respondentai,

Maloniai prašau Jūsų dalyvauti apklausoje, kurios tikslas – išsiaiškinti Lietuvos visuomenės finansinio išprusimo ir turimų lūkesčių situaciją. Anketa yra anoniminė bei konfidenciali, todėl tikiuosi, kad Jūsų nuoširdūs atsakymai, kuriems pateikti užtruksite iki 10 min., padės gauti objektyvius tyrimo rezultatus. Apibendrinti tyrimo duomenys bus panaudoti tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti.

Dėkoju už atsakymus.

1. Ar sutinkate su teiginiu, kad pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti?

- A. Visiškai sutinku
- B. Sutinku iš dalies
- C. Nesutinku

2. Žmogaus finansinis išprusimas priklauso nuo:

	Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Gyvenamosios vietovės (miestas/kaimas)					
Išsilavinimo					
Vertybių ir nuostatų					
Valstybės skatinimo pasiekti kuo aukštesnį finansinį išprusimą					
Gaunamų pajamų dydžio					
Darbo pobūdžio					
Bendravimo su finansiškai išprususiais žmonėmis					
Paties žmogaus noro siekti kuo aukštesnio finansinio išprusimo					
Amžiaus					
Šalies ekonomikos situacijos					

3. Koku būdu sudarote savo/šeimos pajamų ir išlaidų biudžetą?

- A. Internetinės bankininkystės pagalba
- B. Kita specialia programa
- C. Skaičiavimus atlieku rankiniu būdu ant balto popieriaus lapo
- D. Kitas būdas (įrašykite) _____
- E. Pajamų ir išlaidų biudžeto nesudarau

4. Ar sutinkate su teiginiu, kad investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų?

- A. Visiškai sutinku
- B. Sutinku iš dalies
- C. Nesutinku
- D. Neturiu nuomonės

5. Jūsų planuojamas pajamas pensinio amžiaus metu sudarys:

(galimas kelių atsakymų variantų pasirinkimas)

- A. Tik pensija
- B. Vaikų finansinė pagalba
- C. Pajamos iš atliktų investicijų iki pensinio amžiaus
- D. Santaupos, kurios padarytos iki pensinio amžiaus
- E. Planų kol kas neturiu
- F. Kita (įrašykite)

6. Finansinė gerovė pasireiškia žmogaus pasitenkinimu savo/šeimos finansine padėtimi. Žmogus jaučiasi finansiškai „sveikas“, laimingas ir laisvas nuo finansinių rūpesčių.

Kada planuojate pasiekti savo finansinę gerovę?

- A. Po 1 – 5 metų
- B. 10 metų laikotarpyje
- C. 15 metų laikotarpyje
- D. 20 metų laikotarpyje
- E. Jos nesiekiu ir neplanuoju siekti
- F. Ją jau pasiekiau
- G. Kita (įrašykite) _____

7. Ar norite pakelti savo finansinį išprusimą?

- A. Taip
- B. Ne

8. Perkant finansines paslaugas, dažniausiai tarp pirkėjo ir pardavėjo sudaroma sutartis, kurioje nurodomos paslaugos suteikimo sąlygos, šalių teisės ir pareigos.

Kuris iš žemiau nurodytų teiginių atitinka Jūsų patirtį, pasirašant tokio pobūdžio sutartis?

- A. Dažniausiai pasirašau neskaitant, pasitikiu rengėju ir konsultantu
- B. Perskaitęs (-čiusi), pasirašau, nors dažnai lieka neaiškumų
- C. Pasirašau tik tada, kai įdėmiai perskaitau sutarties sąlygas ir išsiaiškinu visus neaiškumus, jei reikalinga, visada kreipiuosi į išorinius ekspertus
- D. Tokių sutarčių pasirašymo patirties neturiu

9. Ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalį atidedate ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms?

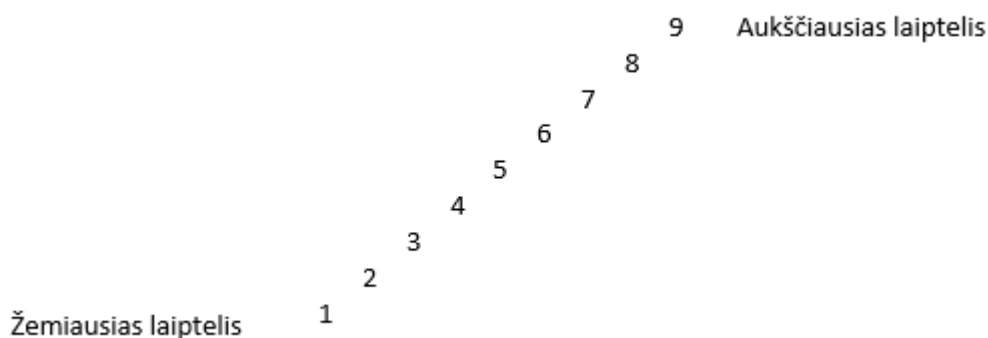
- A. Visada
- B. Kartais

C. Niekada

- 10. Kodėl pasirinkote/nepasirinkote II ir (ar) III pakopos kaupimą senatvės pensijai privačiame pensijų fonde (nuodykite pasirinktą pakopą ir pasirinkimo argumentą)?**
(pavyzdžiui, pasirinkau II pakopos kaupimą, nes rekomendavo konsultantė arba senatvės pensijai privačiame pensijų fonde nekaupiū, nes nepasitikiu privačiais pensijų fondais ir pan.)
- 11. Jūsų manymu, racionalus pinigų valdymas tai:**
- A. Pastovus taupymas
 - B. Apgalvotas investavimas į vieną konkretų šaltinį
 - C. Solidus investicijų portfelis
 - D. Kita (įrašykite) _____
- 12. Kaip elgiatės, kai netikėtai gaunate neplanuotą pinigų sumą?**
- A. Išleidžiu malonumams
 - B. Atidedu didesniam pirkiniui
 - C. Taupau
 - D. Kita (įrašyti) _____
- 13. Jūsų manymu, Lietuvai reikalinga finansinio išprusimo vystymo strategija?**
- A. Taip
 - B. Ne
- 14. Kiek laiko galėtumėte gyventi iš turimų pinigų, neuždirbdami daugiau nei lito?**
___ mėnesius (-ių)
- 15. Ar žinojote, kad šiuo metu Lietuvoje yra įgyvendinama 2012 – 2016 metų finansinio švietimo koncepcija?**
- A. Taip, apie šią koncepciją žinau ir jai pritariu
 - B. Esu kažką girdėjęs (-usi)
 - C. Ne, apie tokią koncepciją nieko nežinau
- 16. Jūsų manymu, valstybė pakankamai finansuoja švietimą Lietuvoje?**
- A. Taip
 - B. Ne
- 17. Įsivaizduokite savo finansinę padėtį po 10 – 15 metų. Būsime – milijonierius (-ė), pasiturintis (-i), gyvenantis (-i) nuo atlyginimo iki atlyginimo, gyvenantis (-i) iš valstybės pašalpos. Kaip sieksite pasirinktos pozicijos?**
(pasirinkite vieną iš išvardintų finansinių pozicijų ir trumpai parašykite kaip jos sieksite)
- 18. Jūsų vidutinės mėnesio grynosios pajamos:**
- A. Iki 1000 Lt
 - B. Nuo 1001 iki 2000 Lt
 - C. Nuo 2001 iki 3000 Lt
 - D. Nuo 3001 iki 4000 Lt
 - E. Nuo 4001 iki 5000 Lt

- F. Nuo 5001 iki 10000 Lt
- G. Nuo 10001 iki 15000 Lt
- H. Daugiau nei 15000 Lt

- 19. Jūsų pasiūlymai keliant Lietuvos visuomenės finansinį išprusimą:**
(Įrašykite) _____
- 20. Ar teko girdėti apie tokį tinklapį <http://www.pinigubite.lt/>?**
A. Taip
B. Ne
- 21. Įsivaizduokite finansinio išprusimo devynių pakopų laiptus. Ant kurio laiptelio, Jūsų nuomone, stovite Jūs?**

- 22. Ar esate patenkintas (-a) savo finansine padėtimi?**
A. Taip
B. Ne
- 23. Kokią procentinę dalį savo (šėimos) pajamų skiriate ilgalaikiams įsipareigojimams padengti?**
(Įrašykite proc.) _____
- 24. Ar sutiktumėte mokėti didesnius mokesčius, kad būtų padidintas švietimo finansavimas?**
A. Taip
B. Ne
- 25. Jūsų išsilavinimas:**
A. Pagrindinis
B. Vidurinis
C. Profesinis
D. Nebaigtas aukštasis
E. Aukštasis neuniversitetinis
F. Aukštasis universitetinis

26. Ar Jūsų turimas išsilavinimas yra ekonominės/finansinės pakraipos?

- A. Taip
- B. Ne

27. Pažymėkite savo amžiaus grupę:

- A. Iki 19 metų.
- B. 20 – 29 metų.
- C. 30 – 39 metų.
- D. 40 – 49 metų.
- E. 50 – 59 metų.
- F. 60 – 69 metų.
- G. 70 ir daugiau metų

28. Jūsų lytis:

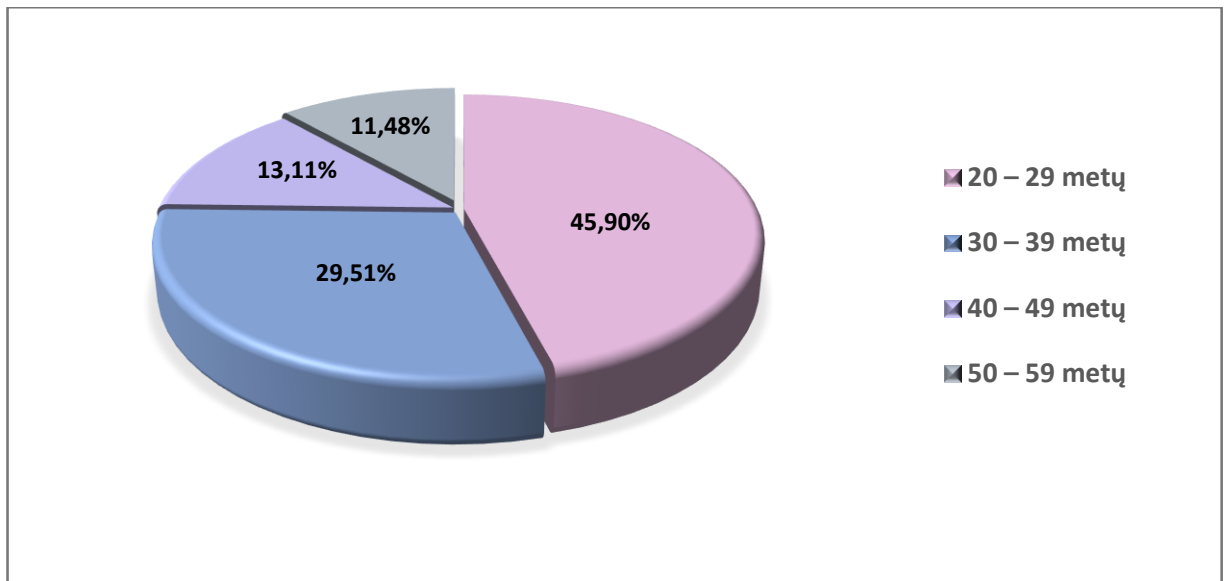
- A. Vyras
- B. Moteris

29. Jūsų darbo pobūdis tiesiogiai susijęs su finansų sritimi?

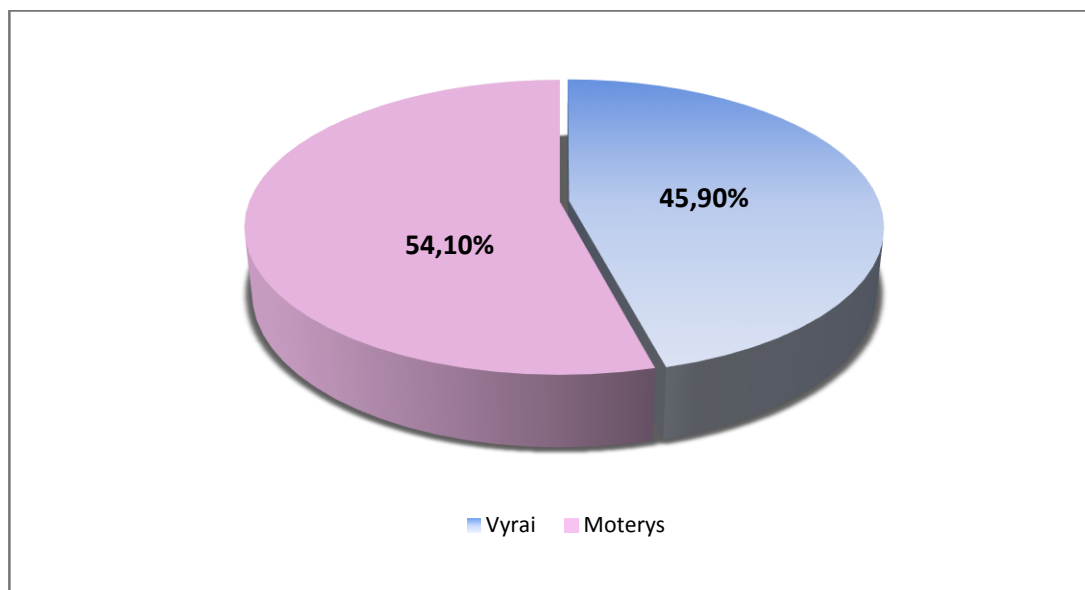
- A. Taip
- B. Ne

30. Įvardinkite miestą ir (ar) rajoną, kuriame gyvenate:

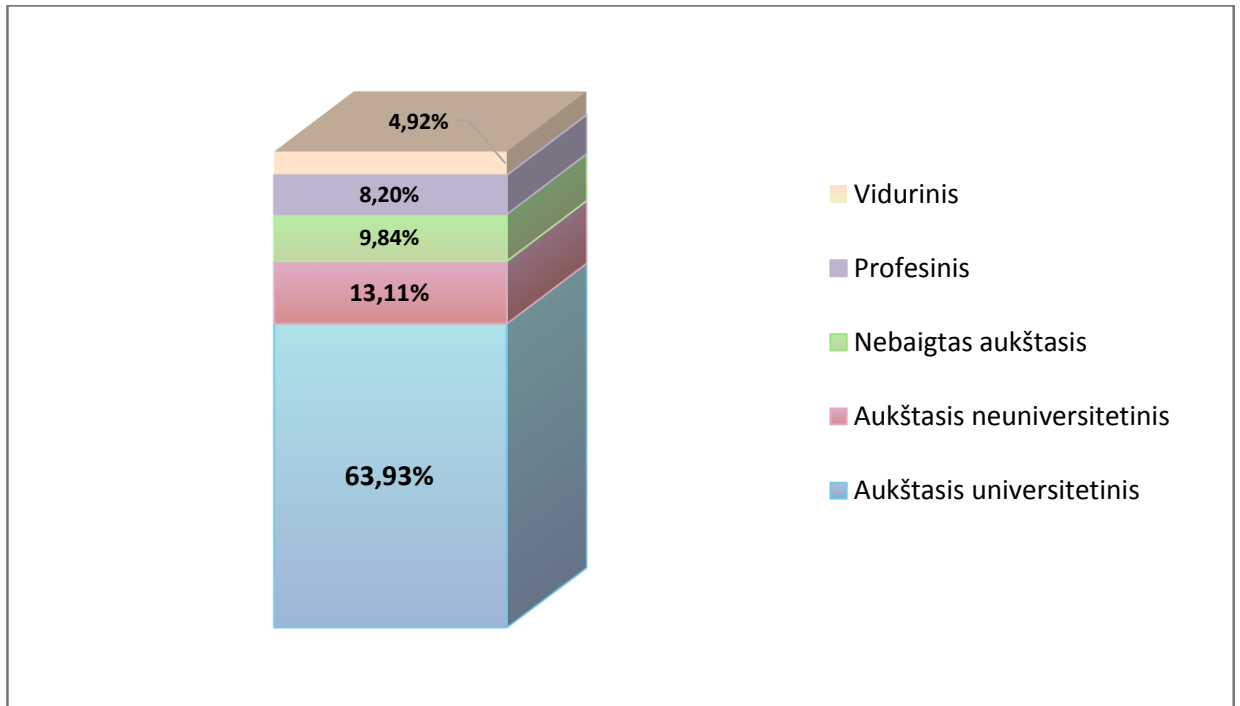
Įrašykite: _____

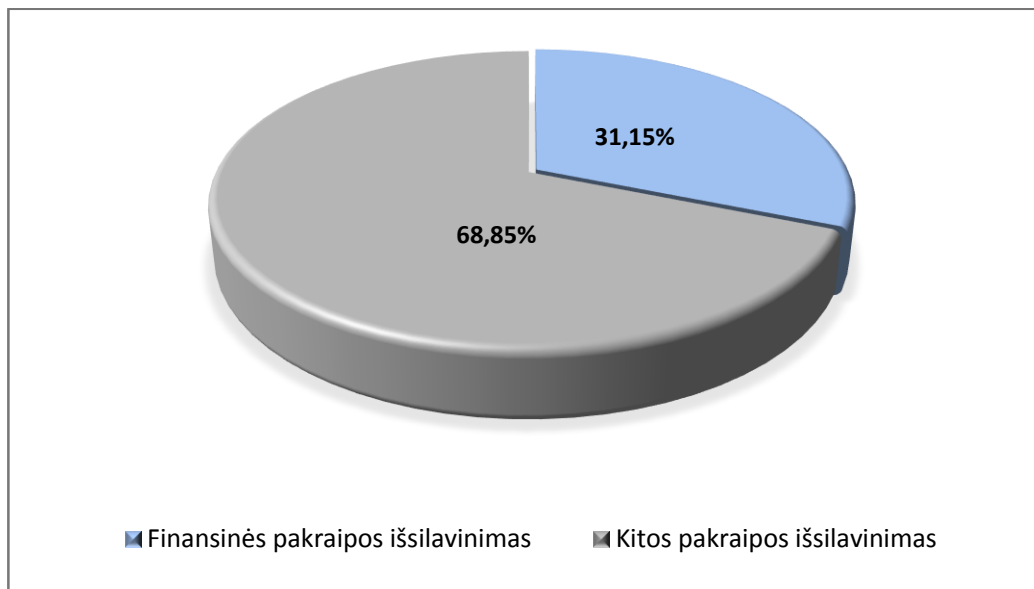
18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (proc.)

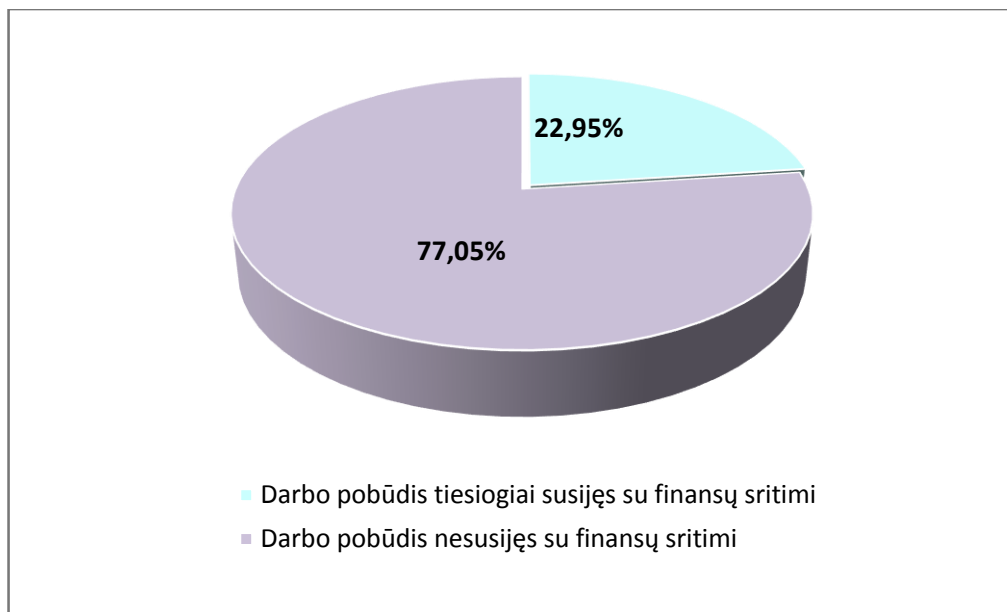
19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vyrus ir moteris (proc.)

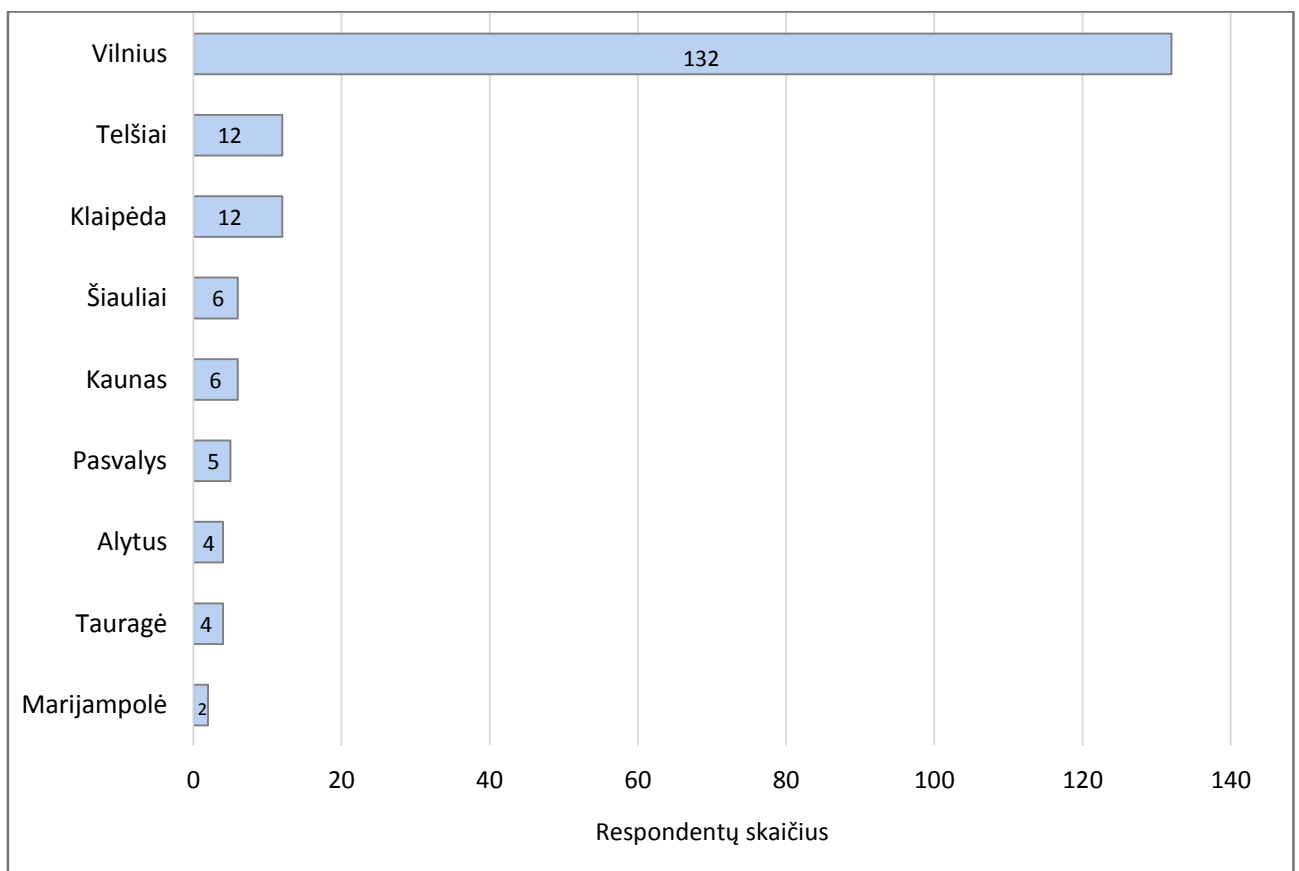
20 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)

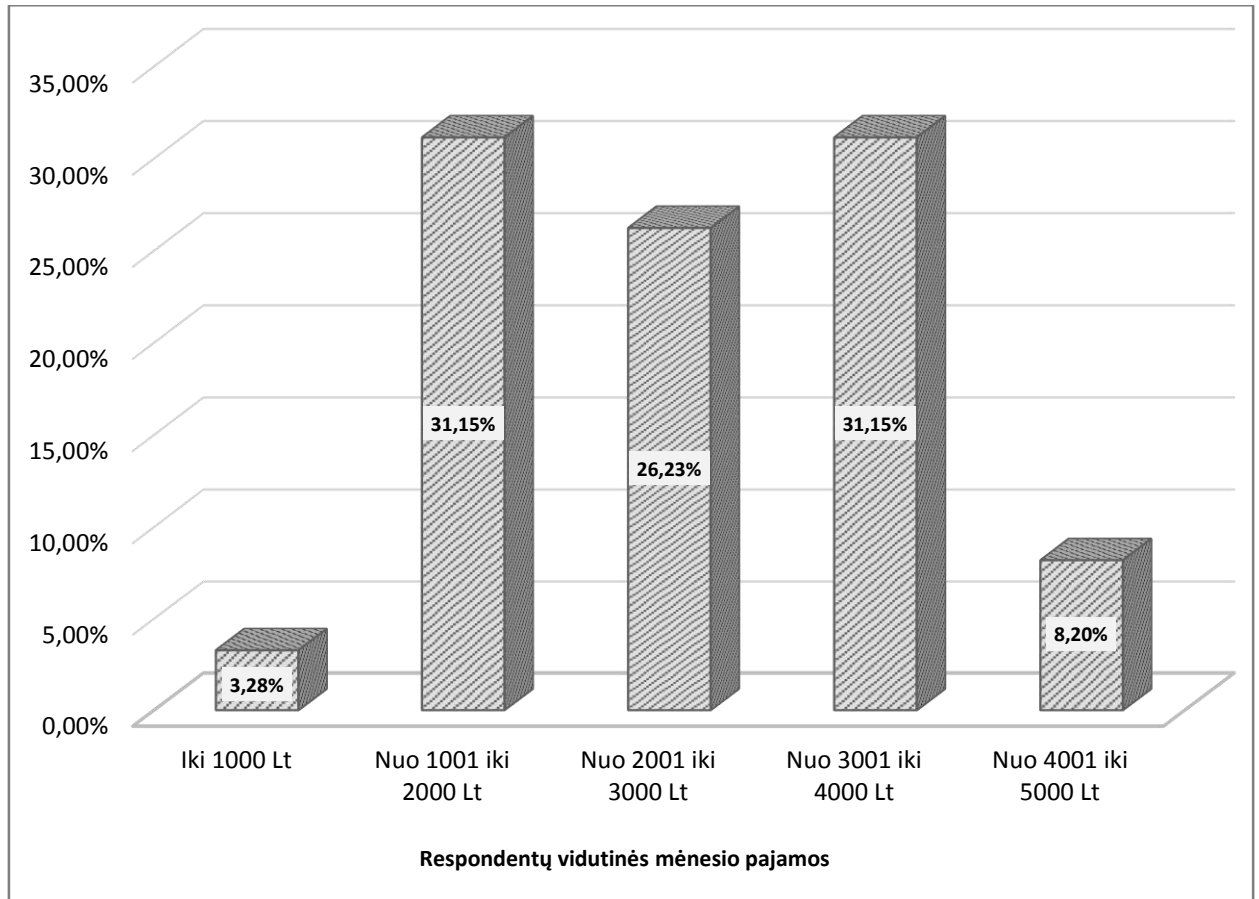
21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimo pakraipą (finansinis/ nefinansinis) (proc.)

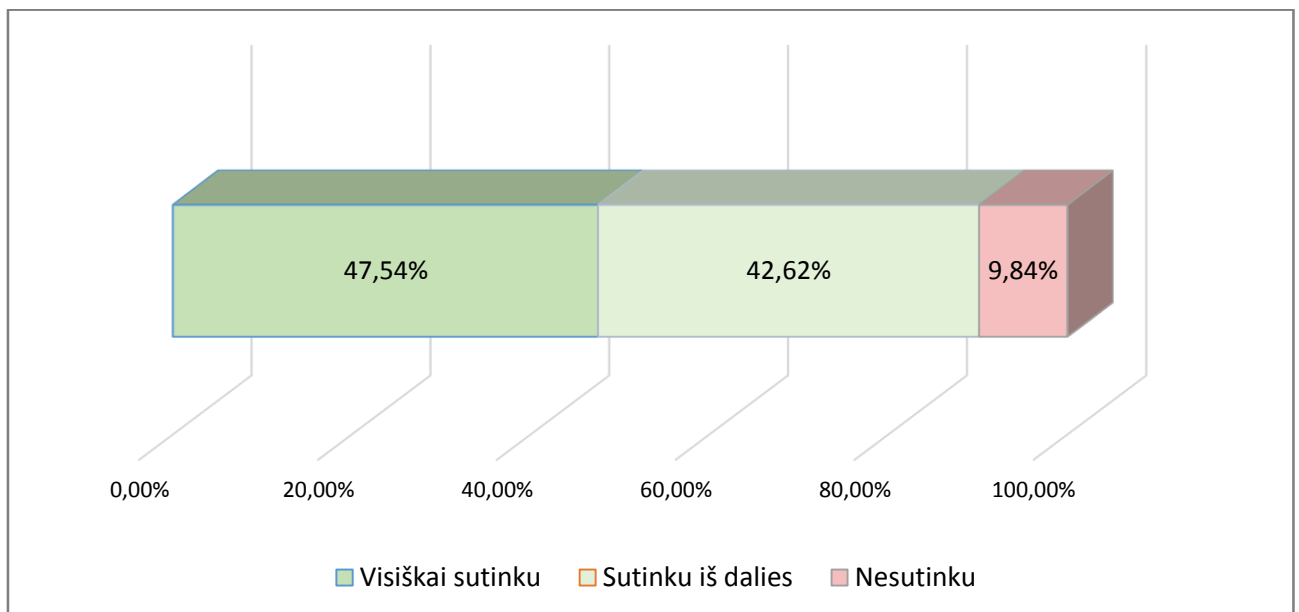
22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo pobūdį (proc.)

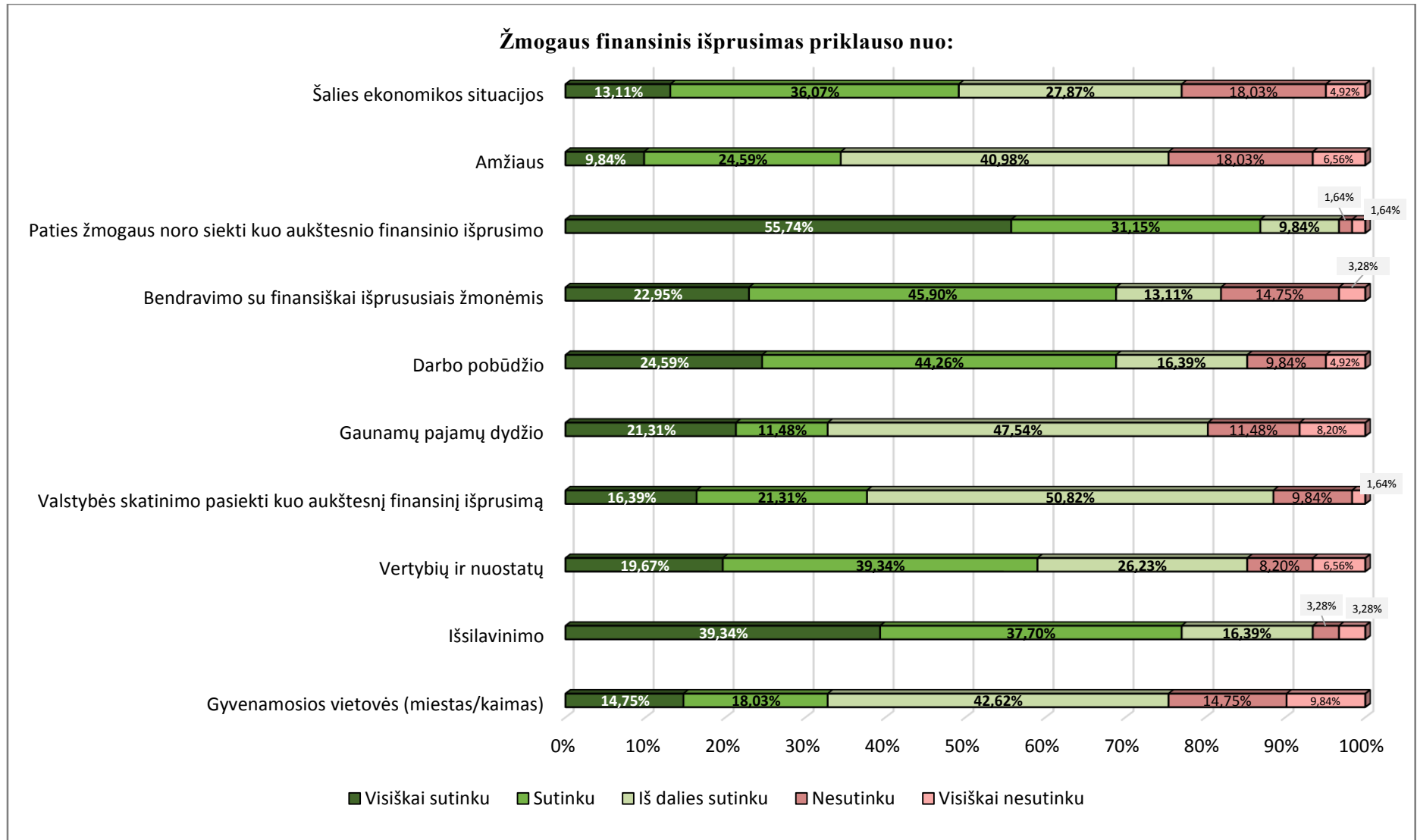
23 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal miestus (vnt.)

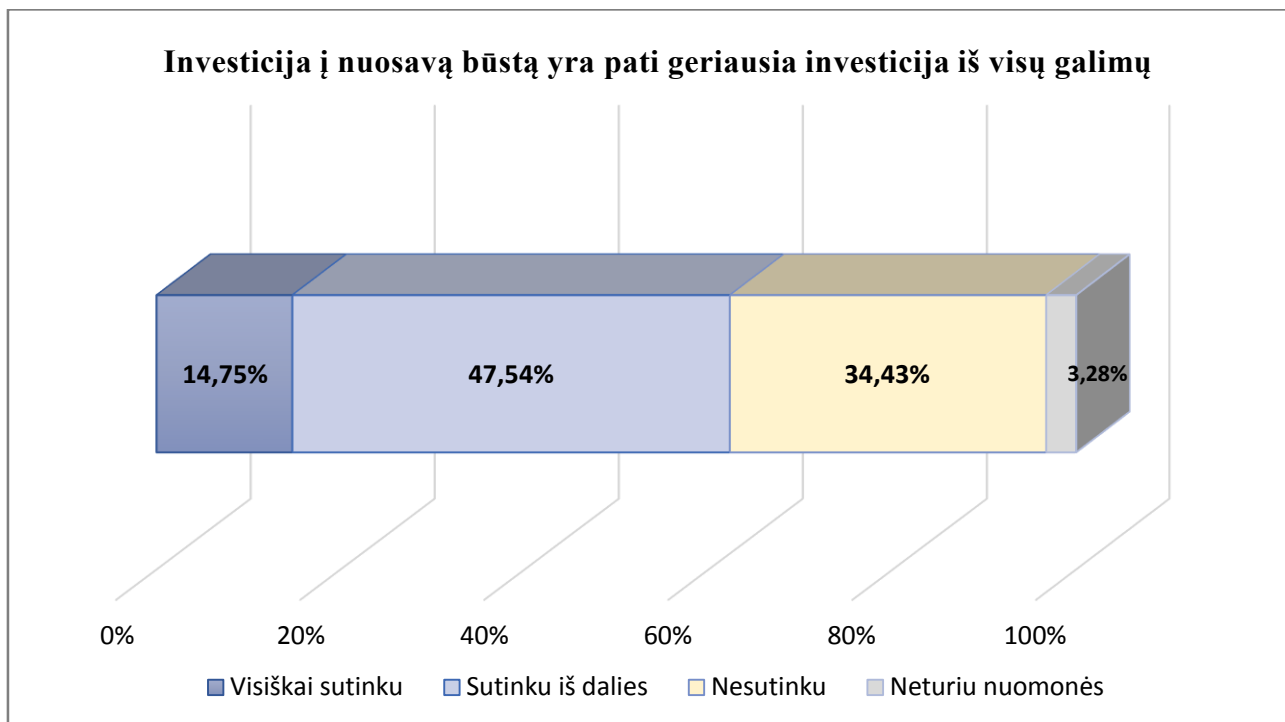
23 pav. Respondentų vidutinės mėnesio pajamos (proc.)

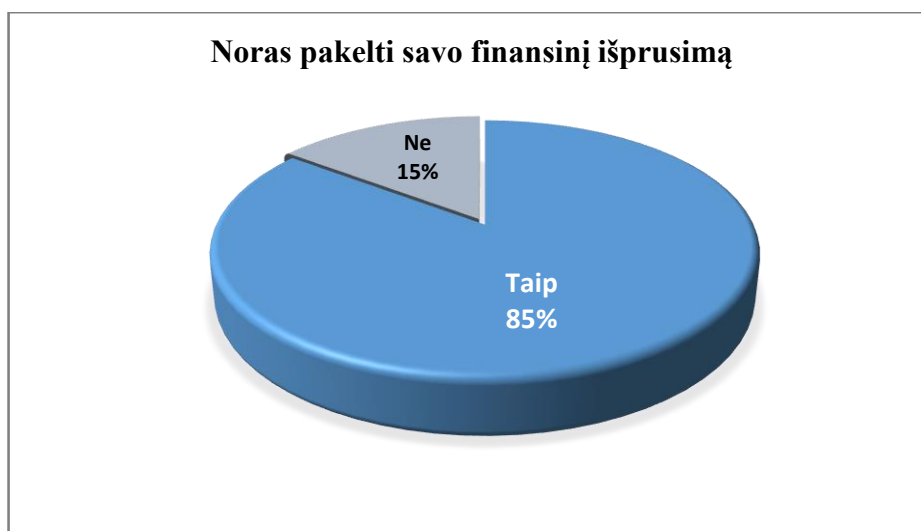
24 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal teiginį, kad pinigai yra tik priemonė tikslui pasiekti (proc.)

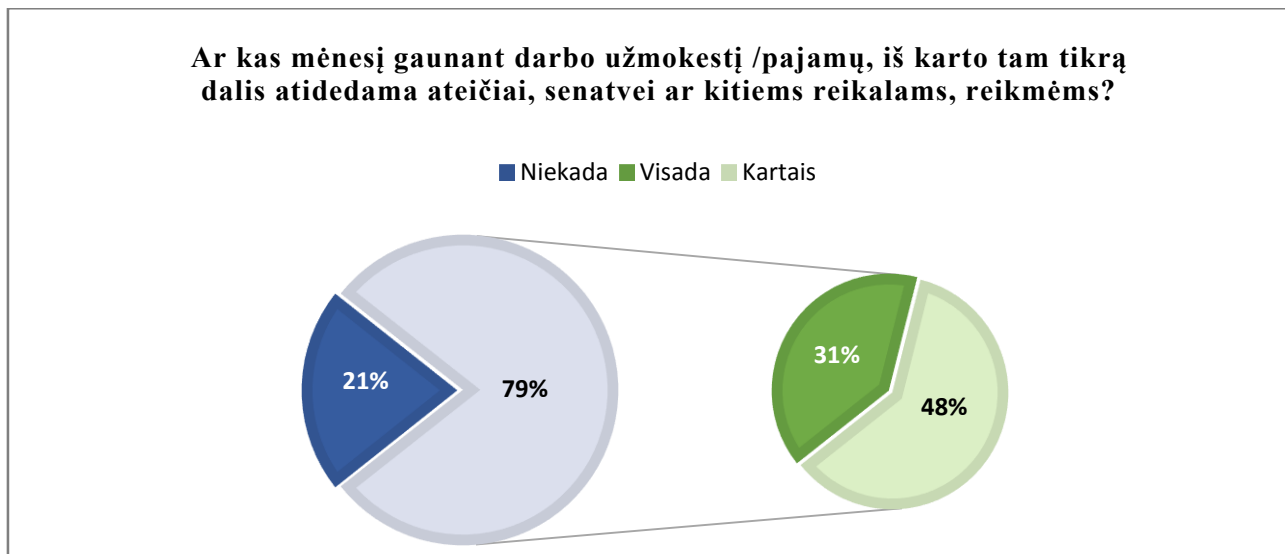
25 pav. Respondentų nuomonė, nuo ko priklauso žmogaus finansinis išprusimas (proc.)

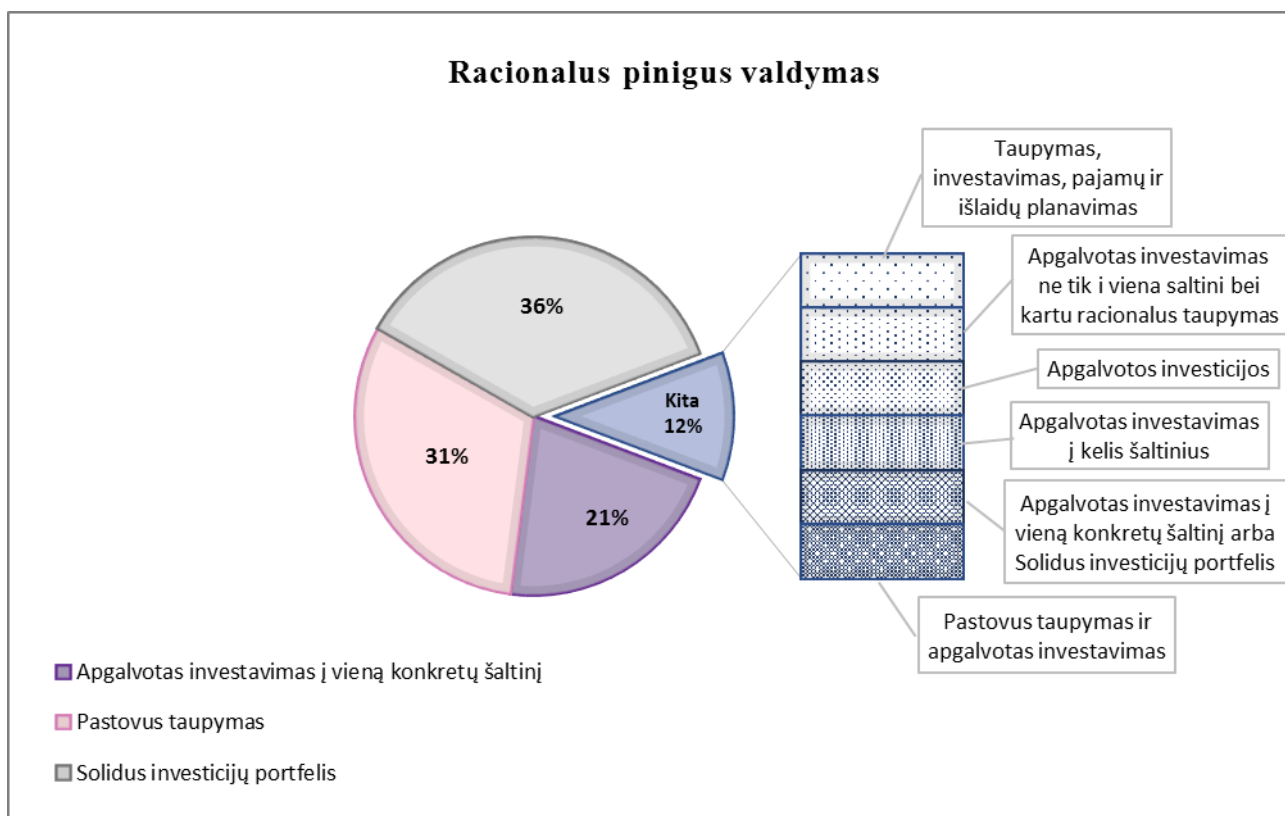
27 pav. Respondentų nuomonė, ar investicija į nuosavą būstą yra pati geriausia investicija iš visų galimų (proc.)

30 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal norą pakelti savo finansinį išprusimą (proc.)

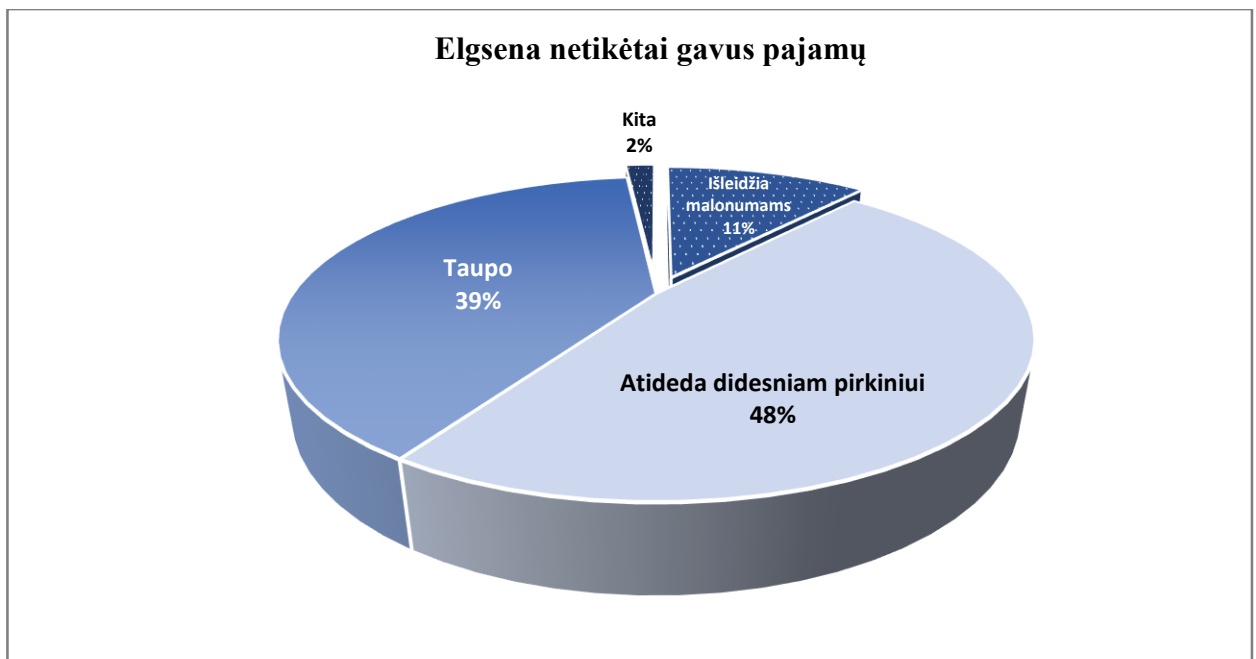
32 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį /pajamų, iš karto tam tikrą dalis atidedama ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms (proc.)

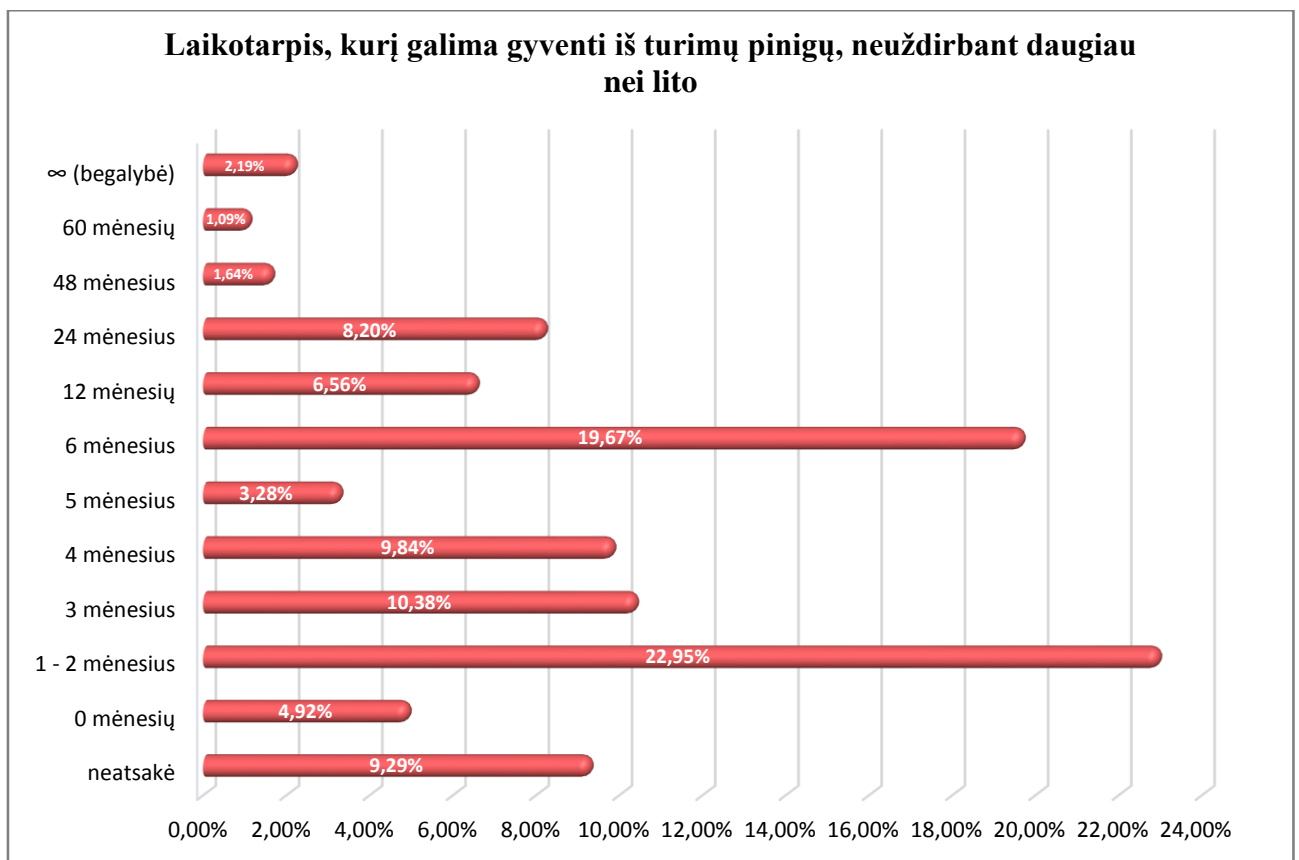
33 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, kas yra racionalus pinigų valdymas (proc.)

**1 lentelė. Dalis respondentų atsakymų į klausimą apie kaupimą senatvės pensijai
privačiame pensijų fonde
(pasirinktos pakopos ir pasirinkimo argumentai)**

Eil. Nr.	Respondentų atsakymai
1.	Pasirinkau II pakopos kaupimą, nes rekomendavo konsultantė
2.	Pasirinkau II pakopos kaupimą, nes pati atidėti negaliu, geriau, kad butu nuskaitoma kažkokia suma, kurią administruos už mane
3.	Nepasirinkau ne vienos kaupimo pakopos, kadangi nepasitikiu institucijomis ir pačia valstybe
4.	II pakopa – nes išėjus į pensiją, norisi turėti pinigų
5.	Pasirinkau II pakopą, nes galvoju apie savo ateitį
6.	Pasirinkau II pakopos kaupimą, nes tokį sprendimą buvo priėmęs sutuoktinis
7.	Senatvės pensijos privačiame pensijų fonde nekaupi, nes nepasitikiu pensijų fondais
8.	Pasirinkau 2 pakopą, nes nenoriu mokėti Sodrai
9.	Nesu tikras kokia pakopa. Pasirinkimo argumentas – drauge dirbo tuo metu kompanijoje, kuri siūle šias paslaugas ir patarė pasinaudoti
10.	Pasirinkau II pakopą, nes Sodra bankrutuoja
11.	Nepasirinkau, nepasitikiu privačias fondais dėl jų galimo bankroto
12.	Rekomendavo draugai, todėl pasirinkau privačiame pensijų fonde II pakopą.
13.	Nesirinkau privačiame pensijų fonde, nes tai neužtikrina stabilumo
14.	Nepasirinkau, nes nepasitikiu privačiomis įmonėmis
15.	Nieko nepasirinkau, nes nepasitikiu tais fondais
16.	II pakopą rekomendavo banko darbuotoja, bei šis kaupimo būdas atrodė patraukliausi
17.	Pasirinkau III pakopą, nes nepasitikiu II pakopos kaupimu.
18.	Iki pensijos reikia dagyventi, geriau planuoti finansus ateinantiems keleriems metams ir galvoti apie investicijas, nei patikėti savo ateiti trečioms šalims
19.	II pakopą, nes kol kas finansinė padėtis neleidžia rinktis kitos
20.	Nepasirinkau, nes kol kas nesidomiu
21.	Nesirinkau kaupimo, nes šiuo metu tai nėra aktualu
22.	Pasirinkau II pakopos kaupimą senatvės pensijai, nes manau, kad tai geresnis pasirinkimas nei likti kaupti pensijai tik Sodros sistemoje
23.	Pasirinkau II pakopos kaupimą senatvės pensijai privačiame pensijų fonde, kadangi jaučiuosi saugiau dėl savo ateities
24.	Pasirinkau II pakopą, siekiant sumažinti mokesstinę naštą senatvėje
25.	Nepasirinkau, nes nebuvau pakankamai informuotas apie II/III pakopos kaupimo naudą
26.	II pakopa, kadangi sulaukus pensinio amžiaus, pensija bus iš dviejų dalių: iš socialinio draudimo ir iš savo sukauptų lėšų
27.	Kaupimo privačiame pensijų fonde dar nepasirinkau, kadangi neturėjau laiko pasigilinti, o tikį sprendimą norėtusi gerai išanalizuoti

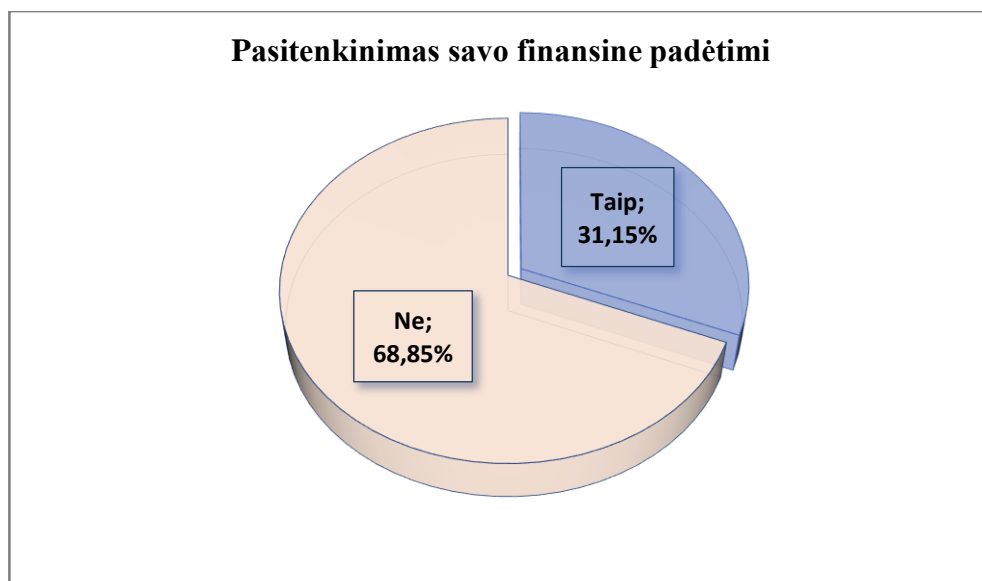
34 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal elgseną, netikėtai gavus neplanuotą pinigų sumą (proc.)

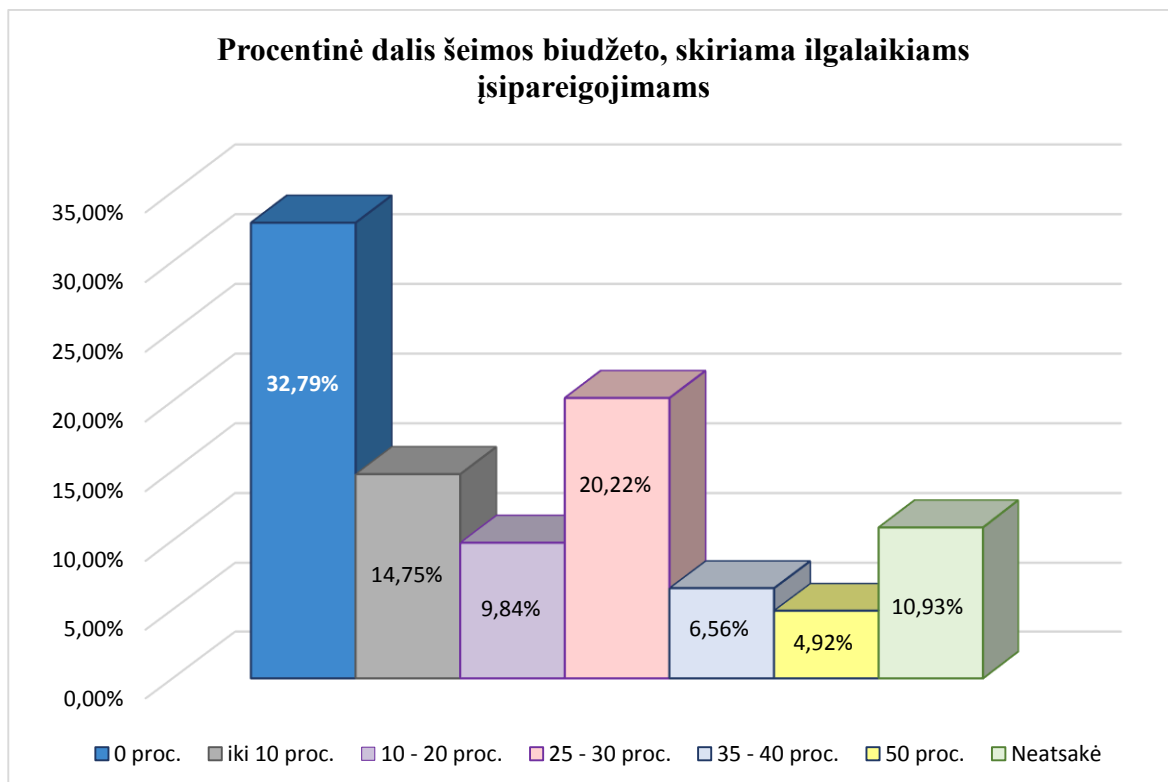
35 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal laikotarpį, kurį galima gyventi iš turimų pinigų, neuždirbant daugiau nei lito (proc.)

2 lentelė. Dalis respondentų pasiūlymų, kaip pakelti Lietuvos visuomenės finansinį išprusimą

Eil. Nr.	Respondentų pasiūlymai
1.	Išryškinti problemas bei skirti daugiau dėmesio
2.	Nemokamas aukštasis mokslas
3.	Orientuotis į papildomą sandą universitetuose bei mokyklose, kurio metu būtų diegiamos esminės finansinio išprusimo sampratos, nuostatos ir svarba
4.	Mokyti dar mokyklinio amžiaus vaikus ekonomikos pagrindų, ugdyti daugiau specialistų Lietuvoje, o ne bendro pobūdžio vadybininku
5.	Sumažinti pašalpas
6.	Įgyvendinti finansinio švietimo programą
7.	Apie finansinį išprusimą jau turi būti kalbama mokykloje, universitete
8.	Pradėti nuo mokyklų, vyresnėse klasėse jau dėstyti moksleiviams apie finansus ir jų valdymą
9.	Informacijos sklaida, mokymas nuo pat mažens
10.	Sąlygos ir galimybės kelti kvalifikaciją
11.	Pradėti šviesti ir skatinti mokyklose, jau nuo mažų dienų. Tačiau čia ir tėvai turi užsiimti su vaikais savo bei rodyti gerą pavyzdį
12.	TV laidos, viešieji šviečiamieji renginiai šia tematika
13.	Finansuoti mokymo institucijose finansinį švietimą, investicijų valdymą
14.	Keisti žmonių mentalitetą
15.	Turėtų būti rengiamos konsultacijos visuomenei, gal papildoma programa studijose
16.	Dažnai pažįstami žmonės (ypač vyresnio amžiaus) bijo žodžių finansai, investavimas, akcijos ir t.t., todėl manau pirmiausia reikia šalinti žmonių baimę, kad bankai apgaus
17.	Finansų valdymo pradmenis pradėti dėstyti jau mokykloje, kad vaikai suprastų, kas yra pinigai, taupymas, investicijos ir pan.
18.	Pirmiausiai pats žmogus turi būti suinteresuotas savo finansinio išpursimo kėlimu (ar apskritai turėti nors kokį supratimą asmeninių finansų valdyme). Žinoma, valstybė turi tam skirti daugiau dėmesio ir lėšų, kad jos piliečiai būtų finansiškai išprusę. Reikėtų daugiau skelbti finansų valdymo informacijos per žiniasklaidos priemones. Tai turėtų būti įvairaus lygio informacija, atsižvelgiant į tai, kad galbūt kai kas yra „pradžiamokslis“, kai kas yra „pažengęs“. Reikėtų daugiau informacijos, kur galima rasti finansų valdymo informaciją. Būtina finansinį išpursimą ugdyti nuo mažens vaikų ugdymo įstaigose
19.	Daugiau TV laidų, konkrečių mokymų kaip elgtis vienu ar kitu atveju, kaip taupyti ir tvarkyti šeimos finansus

39 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pasitenkinimą savo finansine padėtimi (proc.)

40 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal biudžeto dalį, skiriamą ilgalaikiams išpareigojimams (proc.)

Diana Andrejeva

2014-04-11

El. paštas: andrejeva.diana@gmail.com